

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul III ■ Nr. 8 (21) ■ August 2012

Mănăstirea Călinești

Din sumar:

Centru și periferie (III)

Gheorghe PĂUN

Să ne îndreptăm acum atenția spre metehnele periferiei – nu neapărat cea geografică (subliniam acest detaliu și data trecută), dar având-o în vedere și pe aceasta. Privită de sus de către centru, periferia se „răzbună" ignorându-l demonstrativ (atunci când nu-l critică naționalisto-tradiționalist), refugiindu-se în izolare hiperactivă, într-un soi de aroganță contrapusă aroganței centrului. O aroganță cumva paradoxală, în mare măsură inocentă, pentru că prea adesea periferia imită centrul, îl mimează, reproducându-l „la scară redusă". Consecința imediată este un soi de autarhie culturală (să-i zicem autism?), concretizat la limită în suficiența de sine, relativizarea/localizarea criteriilor, evitarea comparației, scrutinului de specialitate (care, bun sau rău, funcționează la centru, chiar dacă pervertit adesea de presiunea de grup), cu alunecare chiar în lipsa de măsură. E plină provincia de autori de carte (ușurința de a publica este și ea parte a explicației) care-și scriu pe ecuson „poet" (sau „dramaturg", „prozator", sau altele asemeni), apoi își joacă rolul: pleată, ochi plecați spre zare, fotografie cu degetele sprijinind tâmpla, precum rămas-a de la Grigore Alexandrescu. Imitându-l în ceea ce scriu pe cel amintit, cu versiunea mult evoluată imitându-l pe Eminescu – în temele-romanță și, pe alocuri, în versificare, via Vlahuță deci, pentru că mai departe, dincolo de suprafața cuvintelor, este imposibil. Strâmbând din nas, iarăși simetric centrului, dar cu altă țintă – „modernismele". Sau imitându-le și pe acestea, adesea superficial, sintactic ca să spun așa.

Veleitarismul bântuie periferia așa cum suficiența bântuie centrul. Nici nu e atât de rău la urma-urmei (decât politică de birt, repetând automatisme TV, mai bine scriind poezie), dacă se face cu luciditate, cu o cât de cât realistă autoevaluare, cu umor și relaxare, fără a visa un loc în cartea de citire (sau, primul pas, în Uniunea Scriitorilor). În context, apar cenacluri (care nu sunt neapărat așa ceva, nefiind coagulate în jurul unor mari personalități, cu autoritate în domeniu) care supradimensionează amical, într-un joc intern pe care participanții îl iau în serios sau doar îl mimează, apar societăți, asociații, forumuri, „academii" chiar, care organizează manifestări de toată lauda prin tematică și intenții, alunecând însă prea adesea în festivism. Sunt trecuți în program oaspeți de departe, care uneori află de asta după ce programul este tipărit, sunt de față primarii (cinste lor!), se înmânează din răsputeri diplome. De excelență cele mai multe, de suflet, de onoare, opera omnia, honoris causa. Color și laminate solid. Imitând foruri de consacrare (centrale) care acordă asemenea însemne și onoruri, dar care o fac cu o selectivitate bine definită de regulamente și tradiție. Pe lângă tradiția mare, pe care o cultivă cu cinste, nevoie fiind de așa ceva în vremea derutantă a globalizării, provincia își creează din mers „tradiții noi", instituții și titluri (titlomania e o boală generală, mai vizibilă însă spre periferie), cu o efervescență cultural-organizatorică remarcabilă – și ușor romantică. În sine, iarăși, nimic rău. Orice întâlnire culturală este un câștig pentru participanți, pentru comunitate, pentru patriotismul local. Cu păstrarea măsurii însă, a onestității.

Pe scurt și încheind: centrul și periferia se află într-o competiție continuă, dar fiecare termen se sprijină, conlucrează și se împlinește prin celălalt; centrul și periferia ar trebui să împrumute mai multe unul de la celălalt (dintre cele bune, desigur); distanța se micșorează, dar nu poate să dispară cu totul; e nevoie de luciditate în ambele „tabere", de păstrarea bunei măsuri, de evitarea prejudecăților, automatismelor și exagerărilor, atât în manifestarea internă, cât și în relația cu partenerul.

O spune ritos o revistă editată în provincie, dar care nu va accepta niciodată să fie considerată de periferie...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Care sunt acum condiţiile pentru meseriaşi şi comercianţi?

Că existenţa şi prosperarea acestor clase e o cestiune de mare însemnătate pentru economia unui stat, aceasta nu suferă nicio îndoială.

Plângerea generală e că nu sunt bani la noi, că industria şi comerţul nu pot prospera, fiindcă ele nu găsesc bani pentru trebuinţele lor sau că nu-i pot găsi decât cu dobândă prea scumpă şi, în general, numai cu siguranţă reală.

Este incontestabil că, în ţară ca şi în Bucureşti, nu există o *bancă adevărată* care să înlesnească trebuinţele comerţului şi ale industriei, că aceia în mânele cărora e concentrat numerariul, nu numai în Moldova, dar şi în Ţara Românească, dau bani împrumut c-o dobândă a cărei plată trebuie să cauzeze ruinarea acelor clase.

Dar nu numai aceasta e cauza adevărată a neprosperării acelor clase.

Cauza principală e *lipsa de pricepere din partea statului* în privirea importanţei industriei într-o ţară, de acolo apoi neprevederea şi nepăsarea întru apărarea industriei şi a comerţului.

De la 1859 şi mai până dăunăzi am crezut, şi prin toate actele oficiale continuu am declarat că România e o ţară agricolă, că ea nu poate produce decât în sfera agricolă, producerea industrială ar fi rezervată altor ţări industriale. Sub influenţa unor asemenea idei am lăsat să dispară sau să cază în desuetudine restricţiile ce existau şi care puteau apăra industria din ţară; instituţia corporaţiilor ni s-a părut o instituţie învechită, contrarie libertăţii absolute în tot şi în toate, a trebuit dar să dispară. Nu numai înlesnirea comunicaţiilor, dar nu numai trebuinţele ivite pe care pământenii, industriaşi şi comercianţi, nu ar fi fost în stare a le satisface, ci acele opinii împărtăşite de bărbaţii care aveau direcţia în ţară au înlesnit ca străinii (...) să năvălească în ţară şi să se constituie în stat o pătură de industriaşi şi comercianţi străini (...). Aceleaşi opinii ne-au împiedecat a ne gândi la măsurile necesarii de apărare nu numai contra năvălirii străine, ci şi contra importării obiectelor de industrie străină.

În cultul nostru pentru străini şi în nepăsarea de ce e naţional, am lăsat nu numai să se permită ca naţionalii să fie înlăturaţi de către străini prin simplul efect al abilităţii reale a străinilor, dar am făcut tot spre a susţine pe străini şi industria străină. Nu era întreprindere, nu era licitaţie pentru procurare de obiecte pentru diferitele servicii ale statului, pentru armată între altele, la care să nu fi admis pe pământeni deopotrivă cu oricare străin (...) ce s-ar fi prezentat şi să nu se fi acordat concesiunea străinului (...) pentru... pentru că acesta ar fi lăsat cu preţ mai ieftin. Nu ne preocupăm că industriaşul şi comerciantul român contribuie la toate sarcinile de tot feliul ale statului şi trebuia a fi preferit, că străinul ce se prezentă nu justificase nici cunoştinţă specială, nici solvabilitatea, nici în fine dacă concesiunea se mai putea îndeplini *întocmai* de către concesionarul străin (...) după condiţiile contractului cu preţul stipulat. Concesionarul caută a lua concesia oricum, căci ştie că, prin corupţie, prin falsificare, prin înşelăciune, va pune lucrurile pe cale bună. (...)

Astfel, preferându-se străinii (...), statul le-a oferit acestora putinţa de-a mânui capitalul public, veniturile bugetului statului, al judeţelor şi al comunelor.

Cu aceasta nu numai că s-au cauzat pierderi materiale industriaşilor şi comercianţilor români, dar (...) străinii au fost înlesniţi a-şi face capitaluri cu *banii publici.*

Prin continua înlăturare a pământenilor li s-au luat însă *mijlocul de-a se susţinea şi dezvolta practica şi inteligenţa afacerilor, spiritul de întreprindere, educaţiunea industrială şi comercială,* cu un cuvânt *acea cultură ce se dobândeşte* prin exerciţiul industriei şi al comerţului; şi în aceasta consistă slăbiciunea românilor şi puterea străinilor în România.

(*Timpul,* 13 iunie 1879)

Caracterul obştesc al luptelor din viaţa publică a românilor e că în mare parte nu sunt lupte de idei, ci de persoane, că cei mai mulţi, în deplină necunoştinţă de ceea ce combat, dau într-un principiu oarecare c-o orbire şi c-un curaj demn de-o cauză mai bună, condamnă ceea ce nu cunosc, batjocoresc ceea ce nu vor să cerceteze, trezindu-se prea târziu c-au fost induşi în eroare de ambiţiile vreunei gaşte şi că a lovit într-o ţintă pe care ar fi respectat-o dacă şi-ar fi dat osteneala de-a o privi mai aproape.

Dacă un om e la noi într-adevăr atât de nefericit să profeseze o serie de idei, nu o listă de persoane, e în pericol de-a-şi vedea ideile întoarse şi răsucite de adversarii lui, pretinşi politici, după placul acestora, va vedea trăgându-se din ele concluzii nemaiauzite, care lui nici prin minte i-au trecut vreodată, şi, în fine, se va vedea citat înaintea opiniei publice după şoapte, după calomnii acreditate prin repetarea papagalicească din partea celor uşori, nu însă în virtutea unor enunţări sau fapte determinate, care pentru toată lumea rămân aceleaşi. Căci în aceste discuţii nu e cestiunea de-a afla adevărul, ci, din contra, de-a acredita un neadevăr, nu de logică, ci de *eristică;* cestiunea e de a taxa pe adversar de ceea ce vrei să-l taxezi, potrivească-se epitetul sau nu. Aparenţa ţine locul adevărului, înduplecarea locul convingerii.

(*Timpul,* 3 august 1879)

Plângerea noastră constantă de până acum este că românii, în loc de a se deda la studii practice şi pozitive, care să-i poată susţine prin ele înşile fără razimul statului, s-aruncă din contra asupra ramurilor de ştiinţă speculativă, din care dreptul ocupă linia primă. Urmarea acestei direcţiuni nesănătoase a culturii române este înmulţirea cu asupra de măsură a clasei advocaţilor şi postulanţilor de toate tepele şi colorile, clasă a cărei existenţă e în cea mai mare parte cauza penibilei sfâşieri dintre partizi. Doi-trei advocaţi adunaţi sub o căciulă sunt de ajuns pentru a forma un nou partid politic sau o nouă nuanţă de partid politic. Pe când, în fond, lupta e pentru funcţiile şi beneficiile de care dispune statul, lucrul ia în formă aspectul unei lupte pentru interesele publice, care sunt pretextul, nu cauza turnirelor necavalereşti din Parlament şi presă.

Aşadar, oricare ar fi foloasele materiale ale răscumpărării (căilor ferate, n.n.), numai folosul moral că ar abate o sumă de minţi de la sterpele ocupaţiuni de speculaţiune politică la lucrări de altă natură, exacte, practice, pozitive, ar fi de ajuns spre a ne îndemna să fim pentru răscumpărare în principiu. Statul fiind odată proprietar al drumurilor de fier, ar fi silit să încurajeze studiile tehnice, să înfiinţeze el însuşi institute de cultură pentru aceste studii, şi generaţia viitoare s-ar abate, în parte măcar, pe calea unei munci intelectuale, cu care omul poate câştiga bani şi vază orişiunde, căci fiecare punct al ţării are nevoie azi de oameni speciali, care să dea razim intelectual muncii materiale.

(*Timpul,* 25 octombrie 1879)

The wind of change

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – redactor-şef al revistei *Biblioteca Bucureştilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din România, Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor nr. 35A, tel/fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor nr. 59, tel/fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş.

Corectură: Radu Gîrjoabă şi Cristian Bobi

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni); banii trebuie trimişi în contul SC Argeş Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeş, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeş, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, cont Raiffeisen Bank, IBAN RO55 RZBR 0000 0600 1424 6472.

Homo sapiens

Flacăra

Horia BĂDESCU

Când vine vara, Dumnezeu ne arde sufletele cu lumină. Cu flacăra din care ni se încheagă ființa. Cu amintirea fără de amintire a ceea ce vom fi fost dintâi. Cu promisiunea a ceea ce, poate, vom fi cândva. Iar unora dintre noi le dă cu prisosință harul de-a imagina flacăra care poartă în sine lumea.

Îmi plac chiparoșii pe care Van Gogh i-a întrupat în verile incendiate, la Arles. Chiparoșii aceia atât de adevărați fără a fi astfel aievea. Chiparoșii aceia beți de lumină, dansând sălbatic într-un vânt de nebunie. Iscat poate de aripile fierbinți ale Mistralului. Ori poate din incendiatele vedenii din mintea artistului. Ori din amândouă. Ce importanță mai are, îmi ziceam, de unde și cum?! Faptul că dansul acela sfâșietor exista îmi era suficient.

Și așa a rămas până când m-am întâlnit cu Doménikos Teotokopoulos, zis El Greco, vreau să spun cu pictura lui, la el acasă, în Madrid, la Prado, și în magnifica basilică din fermecătorul Toledo. Mai întâlnisem pânzele acestui iluminat, poate singurul pictor cu adevărat mistic, în alte câteva mari muzee. I le contemplasem în albume. Însă niciodată atât de multe și atât de reale. Niciodată atât de halucinant vibrând în atmosfera țesută din interferența halourilor în care se-nvăluia fiecare pânză, pe care aceste mari ansambluri o închegau.

Însă ceea ce mi se impunea în lumea aceea de nouri și văzduh înluminat, în lumea aceea bântuită de dumnezeire, ieșită din contingent, dar fără a se fi desprins cu adevărat de întrupările sale, devenite însă, printr-o ciudată metamorfoză, ele-însele, aure stelare ale duhului, ceea ce m-a uimit cu adevărat a fost să recunosc aici, fără putință de tăgadă, chiparoșii lui Van Gogh. Care nu mai erau flăcări galbene incendiind orizontul Camargue-lui, ci albastre flăcări ale trupurilor aflate în extatice rugăciuni ori în asumate sfinte martiriuri. Sau, mai degrabă, trupuri bântuite de o flacără nevăzută, împletindu-și contururile, mereu dansante, cu jocul acelui foc sacru ce ține în tremurul lui ființa universului. Flacăra împotriva căreia, precum împotriva pascalienei trestii, se înverșunează toate vântoasele lumii. Făcând-o să tremure sălbatic, aplecând-o, micșorând-o până la un minuscul sâmbur de lumină, hăituind-o până la căderea-n ea însăși. Însă niciodată umilită, niciodată stinsă pe de-a-ntregul. Arzând mereu, hrănindu-se din umilință și speranță. Dansând mereu cu neîndurată, triumfătoare durere în fața ochilor noștri: chiparoși sau oameni. Dansând în sufletul nostru. Făcându-ne, chiar și acum când, iscate ori încă dorminde, vântoasele ard cerul la marginea orizontului, să credem în firava-i alcătuire de lumină. Mai puternică decât totul și toate. Pentru că în ea, dimpreună cu noi, sălășluiește sământa vieții – Dumnezeu!

Simplificarea tensiunilor generative sau optimismul ineficient

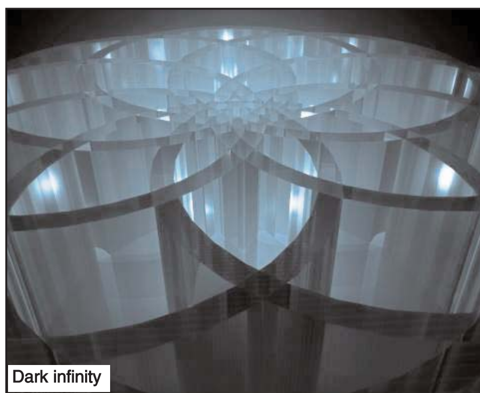
Cătălin MAMALI

Cum ne explicăm succesele sau insuccesele acțiunilor noastre? Cum interpretează subiectul relația dintre propriile eforturi și resurse, pe de o parte, și condițiile externe, pe de altă parte, atunci când își evaluează o făptuire sau alta? Unde este plasat „locul de control" al nereușitelor și reușitelor, materiale, științifice, artistice, morale ale unui subiect determinat? Faptul că aceste întrebări au la nivelul cunoașterii cotidiene un caracter implicit nu le micșorează importanța. Iar faptul că de multe ori formularea lor și, mai ales, răspunsurile pe care le primesc sunt profund asimetrice, fixându-se numai asupra unuia dintre termenii tensiunii individ-mediu, nu anulează complexitatea reală a problemei. Întrebările sunt relevante, deopotrivă, pentru cunoașterea cotidiană și cunoașterea științifică, chiar dacă modul de căutare al răspunsurilor este calitativ diferit.

În psihologia contemporană, cercetarea modului în care indivizii își explică succesele și insuccesele lor, a modului în care percep, pricep și interpretează relația dintre auto-determinare și hetero-determinare a condus la ceea ce se numește teoria atribuirii. „Atribuirea" este tocmai acel proces prin care o persoană interpretează un „eveniment" ca fiind determinat de anumite cauze. Deci, în plan fenomenologic, dihotomia esențială și, în consecință, alternativa cu care se confruntă fiecare individ este să fie predominant un „Pion" sau să fie predominant o „Origine" (De Charms: *Personal Causation. The Internal Affective Determinants of Behavior,* Lawrence Erlbaun Associates, London, 1983). „Origine" este o persoană care percepe propriul comportament ca fiind determinat de propria sa alegere; „Pion" este o persoană care percepe comportamentul său ca determinat de forțe externe, dincolo de controlul său. Distincția este de ordin continuu, nu discret – o persoană se simte *mai mult* ca o *Origine* în anumite circumstanțe și *mai mult* ca un *Pion* în alte circumstanțe.

S-a observat că în situațiile în care persoanele sunt puse să-și explice propriile succese, au tendința să amplaseze locul de control predominant în interior. Aptitudinile, talentul, pregătirea, voința, vocația precum și efortul propriu sunt printre cele mai frecvente surse interne invocate pentru explicarea unui succes. Dimpotrivă, în cazurile de eșec, „locul de control" este plasat în mod predominant în mediu. Această interpretare preferențială nu operează doar în raport cu propriile acțiuni, ci și în raport cu acțiunile, opera, viața altora. De această dată, selectarea elementelor explicative este predominant determinată de relația dintre interpret și interpretat. În cazul unei relații pozitive, succesul celui interpretat va fi explicat în mod precumpănitor prin factori interni, iar insuccesul prin factori externi. În cazul unei relații negative, este de așteptat ca structura explicativă să fie inversată. Cauzele acestor deformări sunt multiple, ca și finalitatea lor personală sau socială.

Aceste fenomene care sunt analizate în numeroase studii teoretice și experimentale riguroase sunt semnificative pentru conștientizarea procesului complex al interpretării împlinirilor și esecurilor care ne aparțin sau aparțin altora. Întrebările referitoare la „locul de control" al unor performanțe sunt relevante nu numai din perspectivă psiho-socială, ci și din perspectivă psiho-culturală. Dincolo de sensurile fenomenologice, valoarea acestor întrebări este generată de interacțiunea dintre înnăscut și dobândit, dintre biologic și cultural, dintre personalitate și mediu. La nivelul cunoașterii personale, al interpretărilor subiective referitoare la relațiile dintre factorii interni și factorii externi, se pot întâlni explicații extravagante și exclusiviste, care pot considera un anumit obiect cultural ca fiind rodul exclusiv al factorilor interni sau, dimpotrivă, al condițiilor externe. La rândul lor, aceste explicații părtinitoare trebuie să devină ele însele obiect al cunoașterii științifice, fapt pe care-l încearcă teoria atribuirii. Analiza fenomenologică trebuie completată de analiza caracteristicilor obiective ale structurilor și proceselor biologice, psihice și social-istorice care dau forma concretă a interacțiunii personalitate–mediu în general și a celei dintre creator și mediu cultural în special. Când scopul este cel al înțelegerii caracteristicilor obiective ale interacțiunii personalitate–mediu, interpretările monocrome, explicațiile reducționiste se marginalizează treptat singure și devin ele însele obiect de explicat.

Dark infinity

Nu este și nici nu poate fi în intenția acestor însemnări de a discuta relația dintre condițiile interne și condițiile externe ale dezvoltării umane, ale creativității într-un context determinat. Există studii fundamentale dedicate acestei probleme. O serie de autori au avertizat în mod justificat că ar fi greșit să se încerce să se evalueze „contribuția pură" a celor două categorii de factori în procente. În fapt, ne aflăm în fața unui „circuit coevolutiv" deosebit de complex, care implică interdependențe multiple între datele individului și cele ale mediului. Chiar și în interiorul punctelor de vedere clar divergente, cum sunt concepția psiho-genetică a lui J. Piaget și apriorismul lingvistic al lui N. Chomsky, relația dintre factorii interni și cei externi ai dezvoltării este non-exclusivist și nuanțat abordată.

Am făcut aceste precizări, deoarece în cazul unor analize ale unor personalități științifice, artistice, filosofice și a operelor lor, câștigurile teoretice dobândite în studiul relației condiții interne – condiții externe sunt uitate și înlocuite cu interpretări simplificatoare și afirmații categorice. În astfel de cazuri, o serie de ipoteze științifice care se recunosc reciproc ca fiind complementare sunt preluate izolat și devin puncte de vedere exclusiviste în tratarea unei probleme particulare.

Complementaritatea unor factori explicativi este anulată și redusă la existența unui singur element. Se poate considera că operarea în diferite cazuri particulare cu constructe teoretice valide nu este întotdeauna lipsită de riscuri. Există o serie de elemente socio-cognitive care pot deforma un construct teoretic valid în procesul aplicării lui la un caz particular. Fenomenul este destul de frecvent și el devine cu atât mai important cu cât el nu-i ocolește nici pe specialiștii cei mai antrenați. Voi lua un exemplu. Z. Ornea („Logica lui Maiorescu", *România literară*, nr. 44, oct. 1988, p. 7) afirmă: „Pentru că, se știe, adevăratele vocații izbutesc, finalmente, să se realizeze, în ciuda tuturor vicisitudinilor, în opere." Afirmația este prilejuită de discutarea editării volumului *Scrieri de logică* de Titu Maiorescu.

Opera și viața lui Maiorescu nu constituie, pentru mine, un domeniu care m-a preocupat sistematic și, în consecință, nu mă pronunț asupra răspunsului dat de Z. Ornea la întrebarea dacă T. Maioreseu a avut sau nu vocație pentru filosofie. Eu mă opresc doar la modul în care este tratat raportul dintre „realizarea vocației" și mediu în citatul reprodus. Afirmația citată implică o autonomie absolută a procesului de împlinire a „adevăratelor vocații", care pot deveni opere „în ciuda tuturor vicisitudinilor". „Locul de control" al realizării unei opere se află, deci, cu desăvârșire în interior, dacă vocația este adevărată. Autorul nu limitează afirmația la un domeniu anume, să zicem cel filosofic, ci lasă impresia că ea reprezintă un adevăr confirmat („se știe că") pentru orice tip de vocație (științifică, muzicală, plastică).

→

Zece critici mititei...

Felix NICOLAU

Nu doar zece – mai mulți! Căci pe 30 martie a avut loc la București *Colocviul național al criticilor*. Tema fixată de Radu Voinescu a fost „Strălucirea și suferințele criticii de întâmpinare". M-am gândit că soarta criticii literare de întâmpinare nu poate fi separată de strălucirea și suferințele criticului care vine în întâmpinarea operei. Se pune întrebarea dacă nu cumva criticul de întâmpinare a devenit un responsabil cu *public relations,* respectiv cu promovarea cărții. Mai mult un generator de *blurbs* extinse – ceea ce înseamnă simplă semnalizare incandescentă – decât de analize. Și, până la urmă, la ce bun criticii profesioniști când Tudorel Urian povestea că în Franța a vizitat libării în care cititorii lipeau bilețele pe cărți cu recomandări și anti-recomandări?

Pe de altă parte, analiză coincide cu valorizare, iar nu cu encomioane ori desfiintări. Critica de întâmpinare implică, sau ar trebui să implice, atitudine și caracter. De aici și până la încurajarea criticului rău este o deplasare nejustificată. România este un spațiu cultural bine irigat de fluxul revistelor literare. În Occident, acest flux gazetăresc a secat de ceva vreme. Chiar dacă există suplimente literare ale marilor cotidiene, cum mă contrazicea Cornel Ungureanu, nici nu se pune problema să ne concureze ei pe noi la numărul de reviste pur culturale și independente. Deci, dacă acolo promovarea operei se face mai cu seamă pe criterii comerciale, în România elitismul și coteriile tind să atingă cote aberante. Fără a fi un admirator al proverbelor, de data aceasta trebuie să admit că adevărul s-ar cuveni să se găsească undeva la mijloc. Și atunci mă întorc la contextualizarea istorică a textului literar, așa cum era ea practicată de adepții Noului Istorism. Ori mă întorc mai curând la abordarea Materialismului Cultural, care este mai interesat de prezent și nu agreează distincția între cultura „înaltă" și cea „joasă". În felul acesta, ne putem scutura de snobismul și năsirile *mainstream*-ului.

Criticul rău

Nu înțeleg să fiu rău în calitate de critic literar. În opinia mea, aceasta este cea mai aventuroasă întreprindere literară – un safari hermeneutic. Când scriu o cronică, nu știu niciodată unde o să ajung. Uneori plec hotărât să desființez respectiva carte, însă, pe parcurs, ajung să îmi reciclez interpretarea, iar concluzia este diferită de premise. A scrie despre cărți înseamnă să practici un *close reading* așa cum îl practică astăzi, entuziast și cu empatie, Ruxandra Cesereanu.

Nu mă interesează valorizarea estetică de tip clasament sau top. Așa cum nu înțeleg nici concursurile literare pentru debutanți sau pentru artiști mai tineri de 35 de ani. Cel puțin în alte sporturi există și competiții pentru veterani. Asemenea practici denotă o înțelegere extrem de mărginită a categoriilor esteticii. Aici intervine Daniel Cristea-Enache și spune: nu, Felix, sunt de acord cu ce ai spus până acum, dar topurile musai să existe! Dar nu motivează. Însă știm cu toții că top-mania face valuri și îi propulsează pe criticii implicați în jocuri în poziția de Critic Pantocrator.

Criticul mai curând ar trebui să înfăptuiască o mini-deconstrucție bazată pe *diferență,* așa cum o vedea Jacques Derrida: realizarea diferenței prin întârziere. Scopul, mai ales în cazul criticii de întâmpinare, este pulverizarea *metafizicii prezenței,* acea certitudine întemeiată pe prejudecăți și influențe de context cultural. În cazul în care reacția personală față de autor este prea vie, ar fi de preferat cenzurarea actului critic. Atunci când simpatia sau antipatia față de autor covârșește impresia de lectură, este recomandabil ca diagnosticul să fie amânat *sine die.* Iar când am făcut această recomandare, am zis în glumă că recomand mediocritatea.

Piano room 1

Factorii externi, condițiile psiho-sociale sunt importante nu numai pentru realizarea unei vocații, ci chiar pentru descoperirea și dezvoltarea ei. Desigur, există situații în care vocațiile se pot realiza în pofida unor condiții extrem de nefavorabile. Dar cu ce costuri? Nu numai la nivelul personalității, ci și al operelor. C. Rădulescu Motru, care dedică pagini deosebit de instructive pentru înțelegerea vocației, scrie: „Sunt vocații totuși care se realizează și cu împotrivirea mediului educativ! Se poate. Optimiștii din toate timpurile au această credință. Dar câte cazuri intră în categoria lor? Foarte puține. La unele popoare, aproape niciunul la un secol. Omenirea nu este în condițiunea lumii animale, ca să se poată dispensa de arta educației." (*Personalismul energetic și alte scrieri,* Editura Eminescu, București, 1984, p. 653.) Iar calitatea structurilor și proceselor educative reprezintă doar unul dintre factorii care condiționează împlinirea deplină a unei vocații. Mediul, multiplele vicisitudini pot reduce nu numai numărul celor care-și împlinesc adevăratele vocații, ci și măsura în care unii, totuși, reușesc s-o facă. Or, măsura, în sensul ei cantitativ, este, așa cum demonstrează T. Kuhn (*Tensiunea esențială. Studiu despre tradiție și schimbare în știință*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 253), un factor decisiv în admiterea sau respingerea unor ipoteze științifice, inclusiv a celor care privesc domeniul socio-uman. Că împlinirea adevăratelor vocații, oricât de puternice ar fi talentul, inteligența, motivația și pregătirea persoanei, este dependentă și de factorii de mediu o dovedesc actele unor personalități creatoare care, din motive diferite, și-au ales un anumit mediu de creație și au refuzat un altul. Descartes, Picasso, Brâncuși, Erikson sunt exemple întâmplătoare dintr-o mulțime de creatori. Ce ar fi fost vocația lui Mozart fără o educație adecvată? Ce ar fi fost ea fără mediul muzical („mediul muzical mozartian")? Care sunt pierderile irecuperabile în împlinirea acelor adevărate vocații care nu dispun de mijloace elementare de informare, care, datorită unor vicisitudini, nu au mijloace obiective de exersare și fructificare a propriilor resurse? Câte opere au rămas neterminate datorită numai *unor vicisitudini* și nu „tuturor vicisitudinilor"? A spune că „adevăratele vocații izbutesc, finalmente, să se realizeze, în ciuda tuturor vicisitudinilor, în opere" poate stimula din partea celor cu resurse un optimism ineficient, care în perspectivă istorică poate să apară chiar ca un fel de „optimism retroactiv", iar la nivelul mediului poate legitima așteptări fanteziste pentru performanțe de excepție.

Piano room 2

Presupun că Z. Ornea nu neagă în principiu aceste argumente și mă gândesc cu deosebire la perspectiva social-istorică pe care a utilizat-o cu consecvență și aplicație în abordarea multor personalități și opere din cultura română, dar în cazul discutat a simplificat la extrem constructul teoretic care surprinde relația condiție internă – condiție externă a creației în procesul particularizării acestui construct.

Problema esențială din punct de vedere cognitiv care privește și acest exemplu apare în întrebarea: De ce anumite câștiguri teoretice ale gândirii științifice, deși acceptate, însușite și, de multe ori, practicate, sunt uneori simplificate până la reducționism în abordarea unor cazuri particulare? Cum se explică excluderea unui important potențial explicativ al unor constructe teoretice când sunt aplicate unor cazuri particulare sau în alte domenii? Care sunt factorii care determină erodarea uneori a unor structuri teoretice valide chiar în procesul aplicării lor? Consider că o mentalitate dialogală activă, cuplată cu antrenarea spiritului critic sunt necesare unui mediu cultural și pentru asigurarea unor transferuri adecvate dintr-un univers de discurs în altul și de la un nivel de abstractizare la altul.

Astfel de rupturi se pot produce nu numai în cazul exercitării spiritului critic, ci și în procesul trecerii din „lumea laboratorului" și cea a „activității teoretice abstracte", pe de o parte, în „lumea vieții cotidiene", pe de altă parte. Psihologul M. Toda *(Man, Robot, and Society. Models and Speculations.* Martinus Nijhoff Publ., Boston, 1982), a cărui primă formație universitară a fost de fizician atomist, relevă discrepanțele între modul de funcționare a raționalității în confruntare cu problemele de specialitate și, respectiv, cu cele din viața cotidiană: „Uneori observăm inconsistențe clare între modul în care oamenii de știință argumentează în tratatele lor teoretice și modul în care mințile lor, care au structuri seculare, funcționează după cum se observă în conversațiile lor zilnice" (M. Toda, p. 223). Deci, existența unor constructe teoretice valide și cunoașterea acestora nu constituie garanții automate ale aplicării lor adecvate atunci când se face trecerea de la general la particular, de la „lumea abstracțiilor" la „lumea de zi cu zi", de la un domeniu la altul. În acest proces intervin multe elemente de natură socio-cognitivă care merită a fi explicate. Astfel de explicitări, pentru a fi realizate, au nevoie de o mentalitate dialogală.

P.S. Text inedit, înmânat domnului Ornea pe 24 noiembrie 1988. În conversația cu Z. Ornea, parte a proiectului „Experiența Creației", am abordat și tema din acest articol prin întrebarea: „În ce relație credeți că se află vocația împlinită (neîmplinită) a unor creatori precum Socrate, Giordano Bruno, Eminescu, Pușkin, van Gogh, Fundoianu, N. Iorga, M. Vulcănescu, Camus, Esenin, Celan… cu teza dvs. conform căreia „adevăratele vocații izbutesc, finalmente, să se realizeze, în ciuda tuturor vicisitudinilor, în opere"? Răspunsul a fost „Rămân la părerea mea".

Homo sapiens

Din păcate, colegii de breaslă m-au cam luat în serios. Aşa-mi trebuie, dacă nu explic în feliuţe mici şi mă joc cu afirmaţiile în prezenţa oamenilor serioşi. Eu voiam doar să recomand ponderaţie din partea criticului, care ar trebui să evidenţieze părţile bune şi rele, deopotrivă. Noroc că s-a prins Dan C. Mihăilescu, care m-a bătut imaginar pe spate, în chip de consolare: eh! tot ăştia ca Manolescu o să iasă în faţă. Trebuie să practici critica precum rugbiul: plachezi adversarul, îi iei mingea, alergi, pac! tuşeu! ai marcat! Aşa ajungi vedetă! Apropo, Dan C. Mihăilescu este incomparabil mai interesant *in praesentia* decât pe sticlă.

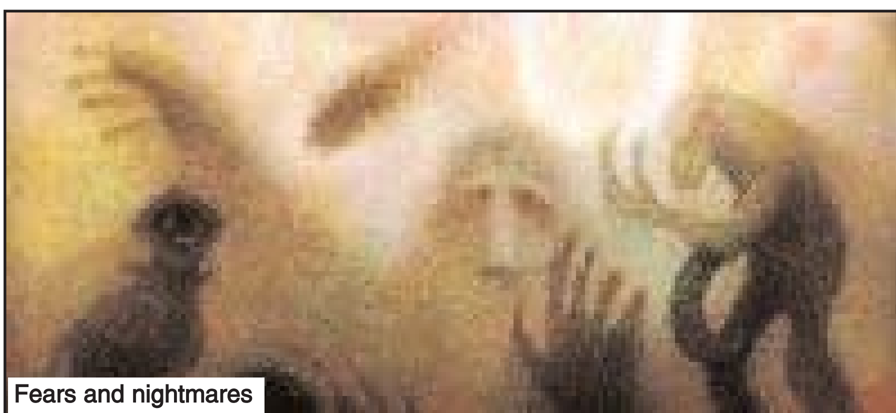
În problema diagnosticului

Dar de ce ar trebui criticul de întâmpinare să fie un diagnostician? Acolo, în linia întâi, sub obuzele lecturii presante şi ale implicărilor personale, cât de obiectiv poate fi diagnosticul pus de combatantul aflat în condiţia culturală cea mai precară? Firesc ar fi ca el să aşeze coordonatele viitoarelor interpretări şi să semnaleze ceea ce crede de cuviinţă. Minima deconstrucţie a cărţii proaspăt apărute, dacă este făcută de un intelect ager, poate influenţa decisiv hermeneutica ulterioară. Pripeala diagnosticării nu face decât să expună actul critic la oprobriul public. Revizuirile lovinesciene sunt fireşti în cazul criticului din linia a doua, cel care dezvoltă sugestiile criticului de întâmpinare. Tocmai pentru că este mai expus greşelii, criticul de întâmpinare ar trebui să evite lipirea de etichete. Este o cronică fără diagnostic inutilă şi evazivă? Sau mai curând dovedeşte înţelepciune şi ponderaţie? Dacă suntem sinceri cu noi înşine, n-avem încotro decât să admitem că prodigioasa producţie de carte implică acte selective în serie. Prima oară selectează editorul, apoi selectează cartea despre care va scrie criticul de întâmpinare şi abia în al treilea rând vine actul critic de amploare. Dar fiecare selecţie este în felul ei un diagnostic, fie el şi tacit. Când fluxul de carte este vertiginos, puţini îşi mai permit să scrie despre cărţile slabe. Poate doar în cazul autorilor faimoşi, a căror taxare când produc scrieri inferioare din punct de vedere estetic îi aduce o oarecşe faimă criticului. Altminteri, cine îşi permite să scrie despre cărţi slabe? Şi atunci de ce ar fi justificată răutatea actului critic? Îmi aduc aminte că şi mie anumite reviste mi-au cerut să fiu „rău". Principiul acţiunii era unul, bineînţeles, specific jurnalismului de scandal, tabloidizat. Cititorul ar fi mai atras de bombardamente atomice. Ceea ce este fără îndoială adevărat, dacă nu uităm că revistele literare sunt lecturate tot de scriitori, care nu pot decât să jubileze când este măcelărită capra vecinului. Dar intervine cineva şi aminteşte de Alexandru Ştefănescu, care şi-a propus să scrie exclusiv despre cărţile slabe. Eh, nu oricine îşi permite să ţină în curte elefanţi albi! Dar, ca exerciţiu didactic, e binevenit, aşa cum sunt şi istoriile literare. Însă, doar atât.

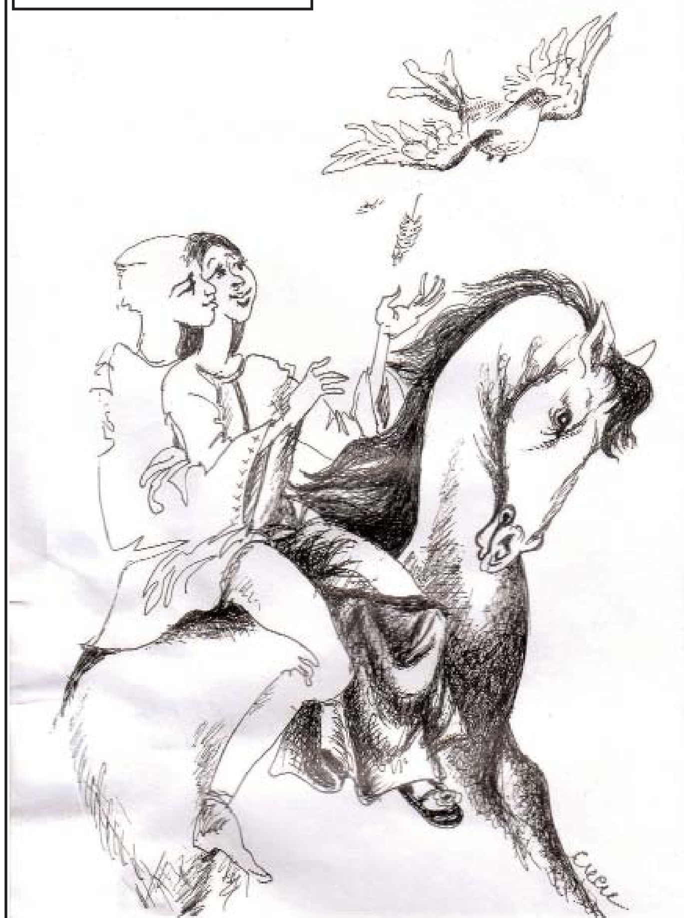
Opusul cronicii cu diagnostic de mare precizie, benign ori malign, este cronica vagă, întortocheată şi pitită în spatele jargonului profesional. Este limpede că în aceste cazuri intervine *diplomaţia culturală.* Criticul se află într-o oarecare relaţie cu autorul intepretat şi nu face să... Pentru că există o puzderie de autori care nu acceptă să fie atinşi nici măcar cu o floare. În cele din urmă, indiferent dacă îşi urmează politica proprie ori pe cea a revistei pentru care scrie, criticul face rabat la obiectivitate. Or, în condiţiile în care actul critic este simbolic sau deloc remunerat, nu are rost să ne facem iluzii cu privire la stricta lui obiectivitate. Cel mai adesea, revistele literare urmează un traseu de politică culturală pe care îl impun şi colaboratorilor. Această impunere se poate face simţită şi prin simpla respingere a anumitor subiecte. În concluzie, deşi înglobarea datelor de biografie interioară nu poate decât să pigmenteze critica de întâmpinare, aceasta va fi cu atât mai obiectivă cu cât între critic şi autorul criticat există mai puţine legături.

Aquatic chimeras

Fears and nightmares

Desen de Cucu Ureche

Despre stilul cronicilor

Şi pentru că am pomenit de cronicile evazive, amintesc că Nicolae Manolescu solicita un stil direct, eficient şi nealuziv pentru cronica literară. Cum eu însumi sunt un adept al cronicii literaturizate, fardată cu ironia şi aluzia care constituie deliciul cititorului inteligent, o să-l iau ca avocat pe Radu Voinescu: „Criticul care se ia prea în serios n-are niciun haz. Şi, până la urmă, nici credit. Adevărata critică este şi ea o formă de artă, cum se ştie, şi nu-şi poate refuza o formă de ludic". Căci „o cronică este şi intrarea într-un dialog direct cu autorul" (*Printre primejdiile criticii:* 27). Stilul nu poate dăuna în niciun fel obiectivităţii. Iar dacă ne gândim la joc în accepţia pe care i-o dădea Johan Huizinga, o să acceptăm şi că ludicul este parte integrantă a seriozităţii oricărei întreprinderi. Bineînţeles, aluzia şi ludicul nu sunt autentice decât dacă se întemeiază pe bun-gust şi bagaj cultural solid. În plus, nu trebuie uitat că deşi cronica literară este un act literar, expresiv şi seducător, criticului îi stă mai bine în poziţia de regizor decât în cea de actor. Etalarea inteligenţei nu înseamnă epatare auctorială. Poate ar fi util să ne aducem aminte de îndemnul lui T.S. Eliot, care considera că criticul s-ar cuveni să stârnească curiozitatea cititorilor prin practicarea unei *înţelegeri* a textului, mai curând decât prin *disecţia* lui. În acest înţeles, critica devine o lectură a *bucuriei* ce evită interpretările cu pretenţii de exhaustivitate şi judecată valorică imbatabilă.

Luând în discuţie strict modalităţile stilistice, sunt de părere că ar trebui îmblânzit şi explicat jargonul critic. Cum remarca Jacques Derrida, un om se poate simţi străin în propria-i limbă întrucât există „diferenţa socio-culturală dintre limbaje, coduri, conotaţii în interiorul aceleiaşi limbi naţionale, limbile în limbă" (*Despre ospitalitate:* 23). Şi acest străin băştinaş ar trebui ademenit cu un pact, ceea ce în termenii lui Émile Benveniste, citat de filosoful francez, ar reprezenta relaţia dintre *xenos* (străin) şi *xenia* (pact) (ibidem: 33). Cronica, în cuvinte mai simple, îşi atrage cititorii prin ospitalitatea limbajului folosit.

Sirena ficţiunii

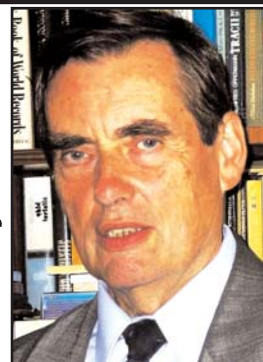
Referitor la criticul fără ambiţii de literat, aşa cum sunt Nicolae Manolescu sau Eugen Simion, nu sunt sigur că ei ar fi mai obiectivi şi lucizi decât G. Călinescu. Sincer să fiu, prefer abordarea lui Gheorghe Grigurcu. La fel, noul val de critici abstinenţi – Daniel Cristea-Enache, Antonio Patraş, Bogdan Creţu, Andrei Terian, Cosmin Ciotloş, ca să-i enumăr numai pe câţiva dintre ei –, confirmă că nepracticarea ficţiunii nu reprezintă o garanţie a obiectivităţii. Cu excepţia lui Antonio Patraş, pe care nu ştiu să-l fi adjudecat vreo grupare, câţi alţii se pot lăuda că nu susţin un grup sau că nu au convingeri estetice inamovibile? Cât despre criticii septuagenari mai sus pomeniţi, nu cred că mai are rost să luăm în discuţie imparţialitatea lor... Cornel Ungureanu şi Vasile Spiridon regretă dispariţia criticului de direcţie. Eu îi mulţumesc cerului că nu mai există aşa ceva. E foarte bine ca literatura să aibă mai multe direcţii. Aşa că, până la urmă, este de preferat un critic care scrie cu talent, un critic-scriitor, decât un grefier cu pretenţii de diagnostician. Un critic mai inteligent şi cu opţiuni estetice mai comprehensive decât un scriitor. Cu toate că şi criticul ar trebui să fie capabil să folosească strategiile scriitoriceşti, aşa cum şi un scriitor are nevoie de luciditate critică, măcar în judecarea propriei opere, ca să apelez din nou la T.S. Eliot.

În special dinspre tribuna tinerei generaţii se aud verdicte elitiste. Cutare poet este criticat că-şi alege maeştri minori, cum ar fi Charles Bukowski. Ce înseamnă aşa ceva? Probabil dezbaterea cu argumente estetice ar fi interminabilă. Însă eu tind să calific afirmaţia ca pe un exemplu de snobism şi infatuare elitistă. Iar dacă aruncăm privirea peste clasamentele întocmite de diverse reviste, în special cele ale *Observatorului cultural,* observăm ce? Primele locuri sunt constant ocupate de esteţi, manierişti chiar, sau, *à tour de rôle,* de scrieri care se vor dure şi argotice, dar care însă nu sunt decât tot palide reflecţii manieriste ale vitalului flux subcultural. Se pare că este foarte dificil pentru critica românească să contureze un canon bazat pe naturaleţe, inteligenţă şi originalitate. Şi asta din cauza sensibilităţii la tendinţe pasagere şi a complexului culturii minore, care face ca operele incluse în canon să fie adevărate sinteze culturale.

Opere citate:

1. Derrida, Jacques, *Despre ospitalitate, de vorbă cu Anne Dufourmantelle,* traducere de Mihai Ungurean, 1999, Polirom, Iaşi.
2. Voinescu, Radu, *Printre primejdiile criticii,* 2004, Editura Pontica, Constanţa.

Avantajele și dezavantajele pluralismului

Dan D. FARCAȘ

Am încercat, în cele două articole anterioare, să prezint ce anume ar putea fi abordările moniste și pluraliste, atât în teoriile și viziunile pe care le au oamenii despre lume, cât și în interiorul minților noastre. Argumentam că pluralismul are avantaje nete asupra monismului, fiind și singurul garant al creativității și progresului, un punct de vedere care mi s-a limpezit treptat, în diversitatea activităților pe care le-am practicat.

Opțiunea monistă este simplă și la îndemână, bazându-se pe un adevăr unic, bine ales, pentru fiecare situație cu care subiectul se confruntă, în timp ce opțiunea pluralistă utilizează simultan mai multe teorii sau modele, deci o pluralitate de adevăruri, oferind – prin conlucrarea acestora – șansa de a putea privi aceeași realitate din mai multe unghiuri complementare.

Deși experiența m-a făcut să mă alătur, de regulă, abordării pluraliste, lucrurile nu pot fi tranșate, totdeauna, atât de simplu. Cred, așadar, că am rămas dator cu câteva avertismente, întrucât atât monismul, cât și pluralismul au avantaje și dezavantaje, care e bine să fie puse în balanță, de la caz la caz.

Acțiunea umană bazată pe opțiunea monistă este rapidă și pare, deci, mai eficace. Adevărul considerat unic, transmis prin școală, în mod uniform, stabilește reguli clare pentru mase, înlesnește comunicarea dintre oameni, fiind esențială unei bune organizări ierarhice și garantând o existență liniștită, ca și eficacitatea și perpetuarea activităților economice ori sociale, rutiniere, care cer responsabilități reduse. Cel ce crede neabătut într-un adevăr unic și ferm va căpăta lesne aura de om „dintr-o bucată”, de erou pozitiv care nu șovăie în ceea ce face. Pe această percepție publică s-au bazat – între altele – marile ideologii „moniste” ale secolului trecut, precum comunismul sau fascismul, dar și marile religii sau sectele conduse de „profeți” carismatici, ori de discipolii acestora.

Din păcate, după o vremelnică relaxare, opțiunea monistă atrage după sine suficiența, închiderea, stagnarea, uneori degenerarea și adesea fanatismul și intoleranța. De pildă, credinciosul monist, ancorat într-o anumită religie (sau în ateism) e convins că odată ce el deține *adevărul unic,* chiar *absolut,* oricine va susține *altceva,* în problema în cauză, este un eretic sau un neștiutor. Drept urmare, motivat și de încărcătura afectivă extraordinară a problematicii sacrului, fundamentalistul creștin, musulman etc. va împărți lumea – după antica tradiție maniheistă – în „buni”, cei inspirați de dreapta credință (cei de religia sau confesiunea sa) și „răi”, cei inspirați de Satana (ceilalți), după care fiecare va trece la fapte pentru a îndrepta lucrurile… Ateii nu fac excepție de la această regulă, schimbând doar actorii.

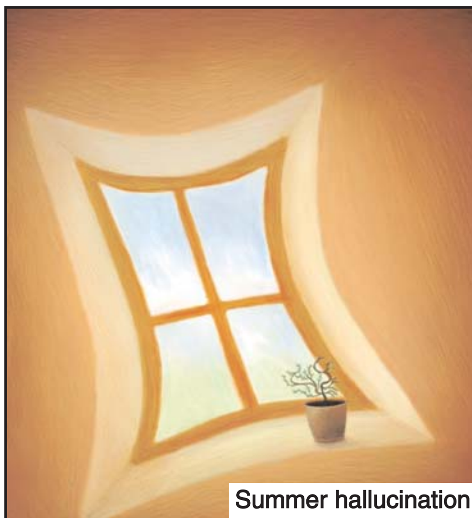
The departure

Într-o societate de moniști, un individ creativ se va simți evident frustrat. Cel ce crede într-o unică teorie sau viziune va fi convins că odată ce el deține deja *singurul* adevăr, promovarea oricărui *alt* adevăr constituie o eroare sau o erezie, care trebuie sancționată. „Păcătosul” trebuie să fie ori „luminat”, fie și cu forța, ori pedepsit. Iar dacă un fapt din realitate va contrazice viziunea care-i este dragă, monistul va prefera să nege respectiva observație. Această prejudecată este extrem de păguboasă; drept dovadă stă – în istorie sau în contemporaneitate – lipsa de progres a unor mari colective umane, imperii, ori regimuri care se închinau unor adevăruri sau teorii pretins definitive.

Opțiunea pluralistă oferă o informație mai bogată, dar și mai eterogenă. Acțiunea condusă cu ajutorul ei are șanse mai mari să fie mai eficace și în mod cert această cale este singura care poate asigura ieșirea din rutină, generând creația autentică. Un om de știință angajat într-un proiect concret de cercetare, deci obligat la un demers rațional, își va desăvârși, în mod firesc, studiul în cadrul coerent al unei anumite teorii. Având însă în minte toate alternativele pe care i le oferă celelalte teorii existente, el va putea observa deschideri care, din „interiorul” acelei unice teorii nu ar fi fost vizibile.

Opțiunea pluralistă (mai ales în forma sa completă) are însă și dezavantaje. În primul rând, ea este complicată, greu de aplicat, cere un efort intelectual pe care nu oricine și-l poate asuma. Având de luat decizii pe baza unui mare număr de adevăruri, pluralistul va fi perceput uneori ca ezitant, lipsit de coloană vertebrală, eclectic, relativist, schimbător, cameleonic, imprevizibil. El va fi și antipatic pentru moniști, deoarece neagă valabilitatea universală a unor adevăruri „unice”, dragi acestora.

Opțiunea pluralistă impune (la modul *existențialist,* ar fi spus Jean-Paul Sartre) luarea unor decizii și asumarea unor răspunderi, eforturi de care monistul este scutit. Întrucât raționamentele riguros logice nu pot fi realizate decât în interiorul unei teorii formale date, dacă suntem atașați de pluralism și gândim și rațional, atunci, pentru a trece de la o teorie la o altă teorie – la fel de plauzibilă – vom fi obligați să „ieșim” din prima teorie, adică să-i uităm pe moment principiile, „intrând” în cealaltă teorie, atașându-ne de un alt set de principii, diferit și uneori contrazicându-l pe primul. Operația necesită un oarecare exercițiu și o anumită elasticitate a minții, de care unii ar putea să nu fie capabili, ceea ce poate atrage, pentru pluraliști, și acuzația de elitism.

Summer hallucination

O altă problemă este că pluralitatea adevărurilor, teoriilor, viziunilor etc. se poate lovi de un prag de *complexitate,* ținând de limitele minții umane, un prag dincolo de care avantajele pluralismului se degradează. Prea multe adevăruri sau teorii paralele pot duce la o „pulverizare” de opinii pe care nici mințile cele mai performante nu o mai pot stăpâni.

Dacă într-o societate există, cel puțin oficial, convingerea că toate sunt perfecte (sau că se știe cum trebuie făcute perfecte) – un simptom evident *monist* – acea societate este, conform unei terminologii de acum consacrate (cel puțin de la Karl Popper încoace), o *societate închisă.* Ei i se opune conceptul *societății deschise,* bazată firește pe *opțiunea pluralistă,* adică pe acceptarea pluralității instrumentelor cunoașterii, ca și pe pluralitatea teoriilor și viziunilor asupra realității, înțelegând că fiecare dintre acestea are limite, dar și avantaje, prin care se controlează și se sprijină între ele.

La ora actuală, omenirea a intrat într-o eră – sperăm durabilă – în care cea mai importantă calitate devine progresul. În ultimul timp s-a accelerat mult ritmul „mutărilor” în „jocul” competitiv de pe piețele economice. În aceste condiții, devine vitală capacitatea de a schimba permanent strategiile, metodele, într-un ritm din ce în ce mai rapid. Motorul progresului este creativitatea și doar o societate deschisă, folosind abordarea pluralistă, este în măsură să valorifice întregul potențial intelectual și de creativitate al oamenilor, asigurând progresul pe termen lung.

Pentru o societate deschisă, primul pas obligatoriu va consta, deci, din *tolerarea mentalităților,* opiniilor, viziunilor alternative ale celor care văd lucrurile altfel. Următorul pas ar putea fi, în spiritul opțiunii pluraliste, *însușirea tuturor viziunilor alternative* existente și aplicarea lor simultană în actele noastre de decizie. Există însă și un al treilea pas, foarte important, cel care consolidează și menține rezultatele obținute. Acesta constă din *căutarea, ocrotirea și cultivarea,* în mod voluntar, a teoriilor și viziunilor alternative divergente, aflate „în stadiu embrionar”, din crearea de condiții pentru ca ele să se poată maturiza, neinfluențate de punctul de vedere „oficial” sau „academist”, până când vor fi suficient de puternice să și producă și să și apere propriile adevăruri, în competiția cu cele tradiționale, asigurând astfel condiții optime generării acestor viziuni alternative la nesfârșit.

Dacă toate opiniile și viziunile trebuie folosite, nu înseamnă că valoarea lor în concertul pluralist este egală. De pildă, metodele cunoașterii științifice, deși uneori contestabile și perfectibile, rămân de departe cele mai importante căi ale cunoașterii. Nu vom conferi, de pildă, aceleași drepturi științei academice și tradițiilor șamanice, dar le vom încuraja pe acestea din urmă să încerce atingerea unor minime standarde pentru a putea intra în dialog. În același spirit, nu vor fi eliminate toate tabuurile, ci doar acelea care sunt resimțite ca împiedicând progresul. Va fi astfel probabil mereu nevoie să se îngrădească „libertatea” de a batjocori frumosul uman, de a nega dreptul la libertate al altora, de a încerca impunerea cu forța a unor viziuni moniste în locul pluralismului etc.

Probabil încă mult timp, gândirea pluralistă se va regăsi, în afara creatorilor izolați, mai ales în interiorul unor *colectivități pluraliste privilegiate.* În aceste colectivități, în plus față de pașii enumerați mai sus, vor trebui să fie îndeplinite (cel puțin) încă două condiții: existența unui mod eficace de *comunicare* și o *coordonare* suplă spre atingerea unor obiective prestabilite.

Atunci când desfășoară activități interdisciplinare, „pluraliste”, interlocutorii pot fi „psihic orbi” la anumite nuanțe ori înțelesuri uzuale pentru cei dintr-o altă disciplină decât cea proprie. Vorbind o aceeași limbă, oamenii au uneori impresia superficială că au priceput corect mesajul care le-a fost adresat, deși, de fapt, în mințile lor un același cuvânt se asociază cu înțelesuri și experiențe de viață diferite. Situația duce – în mult mai multe cazuri decât ne-am imagina – la un dialog între surzi. Așadar, un astfel de „colectiv pluralist” va trebui să-și aloce timp pentru „normalizarea” comunicării, nu doar prin definiții clare, ci și prin elemente de metaforă, intonație, limbaj gestual etc.

Aceleași „colectivități pluraliste” vor trebui să beneficieze de o coordonare suficient de flexibilă pentru a nu fi privilegiate, prin „autoritate”, anumite viziuni în detrimentul altora, dar și suficient de fermă pentru a nu pierde din vedere obiectivele urmărite.

În mod normal, o societate cu adevărat deschisă va genera *suficient de multe minți creative,* ori capabile să se organizeze în „colectivități pluraliste”, pentru a depăși o „masă critică”. Reciproc, perpetuarea unei societăți deschise va depinde, ea însăși, de existența acestei „mase critice” de minți creative și pluraliste. De asemenea, printr-un efect sinergic, din mijlocul unor astfel de „colectivități pluraliste” se vor ridica personalități de excepție, care, evoluând solitar, n-ar fi ajuns la acest nivel.

Neagoe Basarab 500

Soliile către Occident, spulberarea iluziilor (II)

Radu Ștefan VERGATTI

Amplele relații internaționale stabilite în timpul domniei de Neagoe Basarab cu Moldova, cu Transilvania, cu Regatul Ungar, cu instituția ecleziastică răsăriteană, au fost continuate, mai departe, către Europa occidentală. Și în această direcție s-au urmărit aceleași țeluri: menținerea echilibrului politic în zona Dunării de Jos, implicit păstrarea neutralității Țării Românești și a marelui fluviu ca hotar al creștinătății, alternativa extremă fiind lupta armată contra otomanilor. Pe acest fond ieșea în evidență dorința lui Neagoe Basarab de a mări constant prestigiul țării și al lui pe plan internațional.

În relațiile cu curia papală, Neagoe Basarab s-a arătat preocupat de un aspect mai puțin discutat în lucrările de specialitate, trecut în planul secund în fața aspectelor de politică pragmatică. Domnul român și-a pus problema găsirii unei soluții pentru medierea conflictului ideologic între confesiunea creștină de rit apusean și cea de rit răsăritean. El și-a dat seama că, în bună parte, aici era esența dezbinării europenilor care, uniți, ar fi realizat mai mult, putând să se opună otomanilor. În acest sens, el a corespondat cu rhetorul Manuil din Corint. Acestuia i-a cerut într-o formă prietenească să-l lămurească asupra esenței conflictului dogmatic între biserica catolică și cea ortodoxă. Recent, epistola lui Manuil din Corint către Neagoe Basarab, cunoscută din 1962, a fost tradusă și publicată în limba română de cercetătorul Nicolae Șerban Tanașoca. (20)

Neagoe Basarab a mers mai departe și a trimis în Italia, în mai multe rânduri, soli purtători ai mesajelor conținând planurile și propunerile sale de acțiune. Ei au fost îndreptați fie către Veneția, placa turnantă de întâlnire a oamenilor și bunurilor venite din Orient și din Occident, fie către Roma, centrul puterii spirituale a lumii apusene.

Primul reprezentant al lui Neagoe Basarab și al Țării Românești ajuns la Veneția a fost Hieronim Matievici – raguzan de origine, medic chirurg de profesie, chemat la curtea Țării Românești pentru a-l îngriji pe domn. (21) La 5 decembrie 1517, el a fost amintit ca „medico chirugico, servitori illustris domini Bassarachi". Acest om „bun de gură" se găsea la 1 februarie 1518 ca sol al domnului la Serenissima, în interiorul Bisericii Santa Maria Formosa, unde asculta oficierea mesei alături de trimișii Papei, ai Franței, Ungariei, Ferrarei, Raguzei. (22) După mai bine de o lună de zile de stat în orașul lagunelor, la data de 3 martie 1518, și-a prezentat scrisorile de acreditare către Signorie, i-a dăruit dogelui Leonard Loredano o cupă de argint aurit din partea lui Neagoe Basarab. În schimb, pentru talentul său oratoric, pentru exprimarea plăcută și pentru misiunea diplomatică pe care o avea, a fost înnobilat în grad de cavaler, „pentru amiciția și buna credință ce ne unește strâns cu însuși domnul Vodă, precum și pentru demnitatea personală a zisului ambasador, am crezut de cuviință a-l orna cu onoruri și titlul de cavaler, prin cari să se facă cunoscut tuturor meritul lui. Așadar, după ce-și împlinise ținta ambasadei, l-am înaintat cu solemnitate la onoarea, gradul și demnitatea ordinului cavaleresc și l-am făcut Cavaler, împodobindu-l cu ceremonia obicinuită, cu sabia, brâul și pinteni, și acordându-i pentru viitor dreptul de a se numi Cavaler splendid, mai dându-i facultatea și autoritatea de a purtat totdeauna haine aurite precum și sabie, brâu, pinteni și alte orșicare însemne militare aurite, și de a se bucura de o mare preeminentă, jurisdicțiune, libertate și toate celelalte privilegii ale ordinii cavalerești. Spre mărturie și confirmațiune am poruncit a se anina sigiliul nostru cel de plumb. 1518, Martie 7", primind și pentru domnul său o haină scumpă care costa mai mult de 100 de ducați. (23) Din actul de înnobilare dat la 7 martie 1518 rezultă că misiunea sa a avut un caracter politic. (24)

Cunoscutele practici ale diplomației venețiene arată prin actul de înnobilare că medicul raguzan îndeplinea o misiune politică importantă, al cărei secret a fost bine păstrat, pe tema lui brodându-se încă numeroase ipoteze.

La reîntoarcerea spre Țara Românească, Hieronim Matievici s-a oprit în orașul său de baștină, Raguza, unde urma să îndeplinească o nouă solie. Acolo, la 5 decembrie 1518 a prezentat conducătorilor orașului o altă scrisoare de acreditare din partea lui Neagoe Basarab. Și ea atesta o însărcinare politică, având ca esență dorința de a tatona poziția raguzanilor în cazul începerii unei campanii antiotomane.

Neagoe Basarab a întreprins o intensă activitate diplomatică spre Europa Occidentală în anii 1518-1519, deoarece, se pare, atunci a dat mai multă crezare zvonurilor că Sublima Poartă s-ar fi aflat în criză dinastică și, ca urmare, s-ar fi putut organiza o nouă cruciadă antiotomană. După ce planul de a ridica o armată cruciată eșuase în 1514, când prezumtivii cruciați, reuniți lângă Buda, pe câmpul lui Rakos, se transformaseră în oștirea răsculaților conduși de Gheorghe Doja, în anul 1517, papa Leon al X-lea (25) sancționase o nouă „bulă", prin care chema lumea creștină la război împotriva sultanilor otomani. Apelul său a găsit atunci un răsunet mai mare ca în trecut. Răspunsurile date de Manuil din Corint, evoluția situației internaționale și rezultatele soliei lui Hieronim Matievici l-au determinat pe Neagoe Basarab ca în vara anului 1519 să-l trimită la Roma pe Antonie Pankalos, „nobilis vir".

Rafael: Papa Leon al X-lea

Demn de reținut este că de data aceasta solia reprezenta în același timp Țara Românească și Moldova. (26) S-a ajuns la această situație, neîndoielnic, în urma unor tratative bănuite, dar, din păcate, puțin cunoscute. Solul comun pentru Târgoviște și Suceava constituie un indiciu în plus că, în acel moment, între cele două țări românești extracarpatice relațiile erau excelente. Acest caracter al lor a permis să fie reprezentate la Roma de un sol unic, demonstrând astfel, o dată în plus, în fața Occidentului, unitatea indisolubilă a latinității orientale.

Solul, grec de origine, ales de cele două țări probabil și cu ajutorul rețelei ierarhilor, a ajuns în iunie 1519 la Roma, în fața pontifului Leon al X-lea. Acolo a prezentat voința celor doi domni „Basarab și aleșii săi fii Theodosie și Petru și urmașii săi și Ștefan și fiii săi de acest scaun sfânt și de biserica romană prin înțelegere perpetuă să fie uniți". În continuare solul a declarat în numele celor doi voievozi că va fi dusă cu credință lupta împotriva lui „Selim, tiranul turcilor" și că nu vor încheia niciodată pace cu otomanii fără învoirea pontifului. Atitudinea lor o condiționau de satisfacerea cererii ca, în orice tratat semnat de papă, cei doi voievozi să fie socotiți aliați, ei fiind incluși în această categorie. Mai cereau să fie părtași la împărțirea tuturor pământurilor și bunurilor luate de la osmani. (27) Pontiful Leon al X-lea a acceptat propunerea solului lui Neagoe, care evident, nu cerea un ajutor (28), ci propunea o alianță. Neagoe Basarab avea posibilitatea să discute, prin solul său, această problemă, deoarece în momentul respectiv avea prestigiul unui domn puternic, care putea ridica la luptă, imediat, o armată de circa 25.000 de oameni. Papa a fost de acord cu propunerea lui Neagoe Basarab, mergând până acolo încât a acceptat să împartă pământurile eventual cucerite de la Înalta Poartă. (29)

În zilele cât a stat la Roma, Antonie Pankalos a avut de îndeplinit și misiunea de a angaja un medic. Se pare că în jurul datei de 11 iunie 1519 reușise să satisfacă și această cerere, căci scria în acest sens către Veneția. Apoi și-a continuat misiunea, ducându-se la Veneția, unde a sosit la 24 iunie 1519. Acolo a fost bine primit de Signorie, care l-a găzduit în apropiere de San Moise, loc destinat oaspeților deosebiți cu misiuni diplomatice. (30) Solul lui Neagoe Basarab a apărut în sala Consiliului Signoriei îmbrăcat luxos, în haine de brocart, și a dăruit dogelui din partea stăpânului său 40 piei de zibelină, puțin prețuite de cei care asistau la ceremonie. (31) În fața celor prezenți a arătat scrisoarea de acreditare dată de Neagoe Basarab, scurta recomandare primită de la pontif și, în fine, cea a ambasadorului venețian de la Roma. La 12 iulie 1519 a părăsit Veneția cu un răspuns scris și cu un dar al Signoriei pentru stăpânul său: o bucată de stofă scumpă. (32) Împlinindu-și astfel misiunea, Antonie Pankalos a părăsit Veneția reluându-și drumul către Târgoviște.

Misiunile diplomatice trimise de Neagoe Basarab către Veneția și Roma, de altfel primele ale Țării Românești în acele părți, au făcut mai bine cunoscut statul său, i-au mărit prestigiul, ca și pe cel al domnului de altfel, dar nu au adus îmbunătățiri concrete situației de la Dunărea de Jos. Dimpotrivă, în capitalele țărilor române extracarpatice s-a adâncit convingerea că Occidentul era incapabil să se unească pentru a-i stăvili pe otomani. În vara anului 1520, sultanul Selim I Yavuz, oarecum liniștit din direcția frontului anatolian, și-a strâns o mare armată pentru a ataca Europa Centrală. La 16 iulie 1520, un sol moldovean sosit la Buda a istorisit cum au decurs luptele cu tătarii din anul 1518 în părțile de răsărit ale țării sale și a exprimat punctul de vedere că în acel an oștile sultanului se vor îndrepta tot către Asia. El a trezit oarecare uimire suspicioasă, căci sultanul sosise la Istanbul, iar armata lui se găsea, de fapt, în Europa.

La 17 septembrie 1520, tot la Buda, a venit un sol al lui Neagoe Basarab și altul nou, al lui Ștefăniță Vodă. Știrile aduse de ei erau alarmante: otomanii pregătiseră o mare armată pentru atacarea liniei Dunării. Se impunea ca Regatul Ungariei să ia imediat măsuri de apărare. Regele Ludovic al II-lea a căutat să-i liniștească, spunând că voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya, și-a concentrat trupele în apropierea Munților Carpați meridionali, pentru a putea interveni oricând în ajutorul Țării Românești.

Solul lui Neagoe Basarab, sceptic, dar bine informat asupra situației locale, căci trecuse prin zona amintită când venise la Buda, a declarat că nu știa nimic despre concentrări de trupe. Regele Ludovic al II-lea și cei din anturajul său au căutat să-l convingă de veridicitatea știrii. Solul venețian, care a asistat la întrevedere, a încercat și el să-l liniștească pe trimisul lui Neagoe Basarab, dar nu a reușit. Atunci l-a caracterizat drept „molto umbrosi e suspetosi".
Era firesc ca solii români din Țara Românească și Moldova să fie suspicioși și greu de convins în cadrul discuției amintite. Ei au reiterat propunerea din 1517, de a pune la dispoziție în caz de război antiotoman 40.000 de călăreți și pedestrași, proveniți numai din Țara Românească, dar nici Ungaria, nici papalitatea, nici Veneția nu au făcut nimic concret.

Neagoe Basarab 500

Numai moartea sultanului Selim I Yavuz (21 septembrie 1520) a împiedicat începerea imediată a campaniei otomane către Europa Centrală. Fiul şi urmaşul său, Soliman al II-lea Kanunî, a continuat în mod extraordinar şi în timpul iernii pregătirile pentru atacarea centrului Europei. Tatonările armatei otomane în zona din jurul Belgradului au început din primăvara anului 1521. Erau fireşti, fiind premergătoare şi vestitoare ale unei mari lupte: banul Croaţiei şi comitele secuilor au fost instigaţi la răscoală împotriva regelui Ungariei, Banatul Severinului a început să fie hărţuit, iar la Nicopole s-au concentrat 25.000 de otomani. Doi soli ai lui Neagoe Basarab către sibieni au arătat patriciatului că otomanii concentrează trupe în mai multe părţi europene ale imperiului. Regele Ludovic al II-lea Jagello, părând conştient de gravitatea situaţiei, văzând că discuţiile asupra problemei păcii au eşuat în dieta din mai 1521, a cerut voievodului Ion Zápolya să fie tolerant faţă de secui, să strângă câţi oameni va putea şi să vină la graniţă pentru a-l ajuta pe Neagoe Basarab. (33). Paralel cu acest ordin, regele a solicitat şi a primit numeroase informaţii asupra celor ce se petreceau în Ţara Românească şi la Dunăre. După mijlocul lunii martie 1521 veştile s-au succedat cu repeziciune, venind fie din partea lui Neagoe Basarab, prin transilvăneni ca acel cneaz Oprea din Ţara Haţegului, fie din partea sibienilor, fie din cea a braşovenilor, fie din cea a veneţienilor. (34) Toate ştirile se adunau într-un mănunchi la Buda, arătând celor care le analizau, pe de o parte, că cel mai serios, mai bine informat şi mai conştient furnizor al lor era domnul muntean, oraşele transilvănene Sibiu şi Braşov tot de la el deţinând datele trimise mai departe, pe de alta, arătau că situaţia era mai mult decât îngrijorătoare.

În această conjunctură, când, evident, noul sultan Soliman al II-lea Kanunî se pregătea să atace Europa Centrală, puterile din apusul continentului, în frunte cu papalitatea, s-au dovedit din nou incapabile să se unească şi să reacţioneze. Papa Leon al X-lea i-a scris chiar regelui Ungariei, Ludovic al II-lea, să încheie pace cu turcii, căci el nu-l putea sprijini, deoarece nici un principe creştin nu răspunsese la chemarea la cruciadă. (35) Epistola a reprezentat recunoaşterea clară, deschisă, a imposibilităţii, cel puţin momentane, de a fi grupate forţele creştine în vederea bătăliei cu oştile de sub flamura Semilunei.

Neagoe Basarab a fost permanent informat asupra celor ce se petreceau în ambele tabere. Numai printr-o activitate diplomatică febrilă, bine susţinută băneşte, a putut evalua corect dinamica evenimentelor, a avut cum să-şi informeze exact potenţialii aliaţi în vederea unei rezistenţe antiotomane, să aprecieze judicios că trupele aflate sub steagul Profetului ocoleau pământul ţării sale mergând spre Belgrad. Văzând îndepărtarea norilor ameninţători ai transformării statului său în paşalâc, Neagoe Basarab şi-a continuat politica de echilibru, ca şi practicarea pluralităţii vasalice. Soliman al II-lea Kanunî, concomitent cu operaţiunea de atacare a Belgradului, firesc, întreprinsese o alta, de asigurare a flancului care ar fi putut fi lovit prin Ţara Românească. În vederea evitării acestei ultime alternative, de la începutul lunii iulie a anului 1521 el a trimis în Ţara Românească o numeroasă armată – evaluată, totuşi, exagerat de către contemporani la 80.000 de oameni – sub comanda lui Mehmet beg paşa din Nicopole, considerat de regele Ungariei „virum rei militaris pertissimus". Domnul Ţării Româneşti, „constrâns de forţă şi teamă", i-ar fi dat – conform aceloraşi exagerate evaluări – un ajutor de 40.000 de oameni. (36) Demnă de reţinut este aprecierea corectă a regelui Ludovic al II-lea, anume că Neagoe Basarab a acţionat astfel numai „constrâns de forţă şi teamă". El ştia bine că domnul român îl înştiinţase întotdeauna la timp despre mişcările trupelor otomane şi se angajase încă din anul 1517, prin tratatul bilateral, să lupte alături de Ungaria dacă va primi ajutor, dar acesta nu sosise. (37) Se înţelegea bine că Neagoe Basarab procedase cu prudenţă şi tact pentru a-şi apăra pământul şi oamenii. Acţiunea lui în acest sens este luminată şi de o scrisoare datând din prima jumătate a anului 1521, prin care ruda domnului, Mehmet beg paşa din Nicopole, i-a comunicat marelui vizir ce a discutat cu Neagoe Basarab. (38) Textul epistolei arată că Neagoe a ales atunci soluţia cea mai bună: o alianţă cu Sublima Poartă. Evita astfel cotropirea ţării, transformarea ei în teatru de război, cu consecinţa firească a jefuirii şi sărăcirii populaţiei. Era obligat să procedeze în acest mod, căci incapacitatea occidentalilor europeni nu-i oferea nicio altă posibilitate. Însemnat şi interesant este că Neagoe Basarab a avut atâta putere încât a reuşit să impună anumite condiţii marelui sultan Soliman II Kanunî. Acesta le-a şi acceptat, arătând astfel, pentru contemporani şi pentru posteritate, că domnul de la Târgovişte reprezenta o forţă de care trebuia ţinut seama.

Giovanni Bellini: Leonardo Loredano, doge al Veneţiei între 1501-1521

Prima parte a acţiunilor militare otomane, unde era integrat şi Neagoe Basarab, a avut ca obiectiv crearea unei diversiuni în zona Banatului Severinului. Acolo au atacat soldaţii cu turban comandaţi de Mehmet beg şi oştenii Ţării Româneşti.

Nu se poate spune cât de hotărât a fost atacul, dar privit prin prisma rezultatelor, reuşita lui apare ca parţială: a fost reţinută pe loc o mare armată ungară care nu a avut posibilitatea să participe la apărarea Belgradului, însă nu s-a înfipt flamura verde a profetului pe crenelurile cetăţii Severinului. Satisfăcut cu obţinerea acestui rezultat parţial, către 1 august 1521, Mehmet beg se reîntorcea în sudul Dunării, fapt transmis de Neagoe Basarab transilvănenilor prin cneazul Oprea din Haţeg, revenit la Sibiu în ziua de 3 august 1521. (39)

În cursul lunii august se va desfăşura a doua etapă a participării lui Neagoe Basarab la marea campanie a lui Soliman al II-lea Kanunî pentru cucerirea Belgradului. Atunci, domnul român, deşi bolnav, a fost inclus în planurile sultanului, alături de boierii care conduceau Moldova în numele minorului Ştefăniţă şi, din nou, alături de Mehmet beg, paşa din Nicopole, pentru atacarea ţinuturilor locuite de secui în Transilvania. Expediţia a fost de mici proporţii, probabil un raid prădalnic. Se poate aprecia astfel, deoarece voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya, era plecat cu grosul armatei pentru a încerca să apere Belgradul, iar Neagoe Basarab nu a comandat personal oştirea, căci boala l-a ţintuit la pat, obligându-l să numească în fruntea armatei pe spătarul Stefan. Aşadar, privită din nou prin prisma rezultatelor, expediţia din august 1521 în zona secuiască din Transilvania a avut o pondere neînsemnată în ansamblul evenimentelor ce se derulau pe frontul Belgradului.

Această judecată de valoare asupra expediţiei otomane împotriva ţinuturilor secuieşti din august 1521 şi a participării armatei Ţării Româneşti la ea este justificată şi de relaţiile dintre domnul român şi regele Ungariei. În timp ce se desfăşura expediţia, la Târgovişte, unde se găsea Neagoe Basarab, bolnav la pat, a sosit Marcu Horvath, un transilvănean trimis de regele Ludovic al II-lea. El era un sol special, cu o misiune tainică, a cărui venire şi şedere în capitala Ţării Româneşti au fost ascunse, pe cât posibil, de ochii indiscreţilor. După terminarea misiunii, desfăşurată în primele zile ale lunii august 1521, Marcu Horvath a revenit cât a putut de repede la Sibiu, de unde, la 13 august, a expediat regelui Ludovic al II-lea mesageri speciali cu epistole conţinând rezultatele convorbirilor. (40) Ungurii se arătau mulţumiţi de colaborarea cu Neagoe Basarab şi-i erau oarecum recunoscători, crezând încă în posibilitatea unei victorii, speranţă îndepărtată complet după 29 august 1521, când cetatea Belgradului a fost înconjurată de oştile sultanului.

Integrarea lui Neagoe Basarab în conflictul de la Dunărea de Jos din anii 1520-1521 a arătat pentru contemporani, dar mai ales pentru urmaşi, că a fost un maestru al diplomaţiei, care a ştiut, cu o iscusinţă exemplară, să păstreze echilibrul politic în cele mai grele condiţii. Rezultatele concrete ale politicii sale externe, bine apreciată în epistolele monarhilor temporali şi spirituali din cursul anilor 1520-1521, ca şi în cazul celor făptuite pe pământul său, Neagoe Basarab nu le-a mai putut vedea. În urma unei suferinţe îndelungate, în plină maturitate, s-a săvârşit din viaţă, la 15 septembrie 1521, fiind îngropat în ctitoria sa din Curtea de Argeş.

Din învăţături...

Acestea toate le-ai dus la îndeplinire şi ţi-ai împlinit voia ta, şi pe sol l-ai trimis cu cinste de la tine către domnul său, şi cuvintele lui pe toate le-ai biruit. Şi se va duce la domnul său, şi acolo îl vor întreba: „Ce-ai isprăvit pentru noi?" Iar el va răspunde: „Doamne, rău am isprăvit acolo pentru noi, pentru că am dus acolo pleavă şi gunoi, şi toate spusele şi sfatul nostru au fost biruite şi deloc n-au băgat în seamă cuvintele noastre, nici n-au căutat spre ele, ci au avut sfat mare şi mult ne-au folosit şi, în locul cuvintelor noastre de nimic, ei m-au umplut cu o mulţime de cuvinte ca mărgăritarul. Şi pe mine foarte m-au cinstit acolo şi, mai mult, mi-au dat daruri şi nu s-au înspăimântat de noi nicidecum, şi au fost foarte destoinici şi au făcut sfat neclintit, încât eu însumi m-am minunat de vrednicia lor. Şi mai mult nu poţi să-i ispiteşti cu cuvântul, pentru că ne-au încuiat cu totul." Aşa va da de veste solul domnului său, iar acela se va întrista foarte, iar numele tău se va înălţa şi mai mult cu slavă. Şi după lauda solului său şi după sfatul tău cel potrivit, cu care i-ai frânt inima, el va aştepta să-i trimiţi pe dregătorul tău, tot cu cuvinte bune şi cu sfat neclintit, după cum i-a spus şi solul său.

De aceea, copiii mei şi fraţilor, acum toată lauda este a voastră şi numele vostru va fi slăvit cu mărire. Dar când vei face iarăşi sfat şi vei fi în nehotărâre, şi vei trimite la acelaşi domn pe un om nevrednic, ce nu va şti să ducă cuvântul tău, ci îl va schimba în supărare şi în întristare, atunci pe domnul acela îl va bucura. De aceea, copiii şi fraţii mei, foarte vă poruncesc ca, precum şi mai înainte v-aţi trudit şi aţi făcut sfat bun şi aţi biruit cuvintele potrivnice ale solului şi v-aţi câştigat multă laudă, iar pe domnul acela l-aţi supărat foarte, străduiţi-vă şi acum şi sfătuiţi-vă cum se cade şi, după obicei, rugaţi-vă mult lui Dumnezeu cu osârdie ca să întărească minţile voastre. Şi cu sfatul tău să cercetezi între dregătorii tăi, iar pe cine vei alege din toată inima ta şi ţi se va părea că acea slugă va spune foarte bine cuvântul tău şi fără teamă, ca şi cum tu însuţi ţi-ai spune cuvântul acelui domn, să faci sfat cu toţi dregătorii tăi, dacă acest om este vrednic să meargă la acea slujbă, şi atunci pe acela să-l şi trimiţi. Nu cumva dintre dregătorii tăi să-ţi spuie cineva să trimiţi vreunul din rudele lor, şi ei nu vor fi destoinici, iar tu să-i trimiţi pentru voia cuiva, şi ei să nu poată îndeplini slujba şi voia ta cu cinste. Pentru că şi în sfânta evanghelie se mărturiseşte: „Niciodată cinstea şi venitul să nu le dai altuia!" Astfel şi tu, pentru ce să-ţi pierzi tu însuţi cinstea, pentru voia cuiva? Vai de domnul care-şi dă cinstea altuia, vai de ţara aceea pe care o stăpânesc mulţi!

Istoria de lângă noi

Rezistența românilor basarabeni

Valeriu MATEI

Acum 200 de ani, pentru românitatea răsăriteană începea un nesfârșit drum al Golgotei, o vreme a cumplitelor suferințe, a înjosirilor și împilărilor, a distrugerii sistematice a identității naționale, a legilor și datinilor moștenite din moși-strămoși. Atunci, la 16 (28) mai 1812, jugul de lemn al Porții Otomane a fost schimbat, pentru românii de la răsărit de Prut, cu jugul de fier al Imperiului Rus.

Mă voi referi în continuare doar la modul în care administrația unui imperiu care, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, se erija în apărător și eliberator al popoarelor creștine ortodoxe, a acționat în scopul asimilării forțate a românilor de la răsărit de Prut. Actele și documentele cancelariei imperiale de la Sankt-Petersburg și ale administrației țariste a guberniei Basarabia, investigate în bună parte de istoricii tineri din Basarabia și din țară, demonstrează că administrația țaristă a promovat o politică sistematică de deznaționalizare și rusificare. Semnalăm doar o ultimă apariție, pe care o datorăm echipei de la revista *Destin românesc* – actele țariste de eliminare a limbii române din justiția, administrația, învățământul și biserica din Basarabia secolului al XIX – un număr special cu aproape 200 pagini de documente inedite.

Așadar, care a fost politica administrației imperiale rusești față de românii Basarabiei în cei 106 ani de ocupație țaristă?

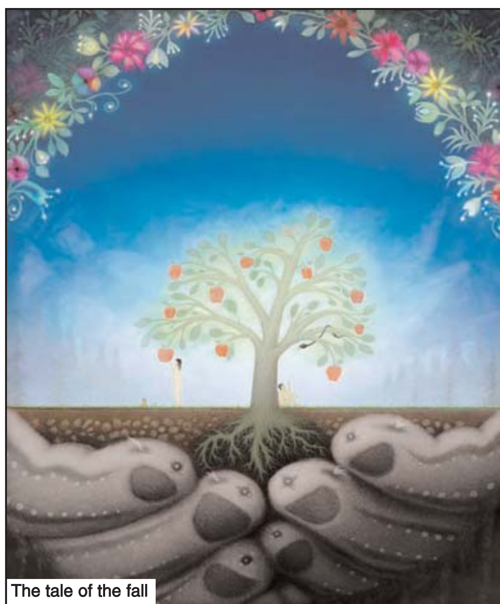
Se știe că actul dezmembrării Moldovei a fost precedat de un război lânced și istovitor purtat de cele două imperii pe teritoriile românești, de cei șase ani de ocupație militară rusească a Principatelor române, timp în care Moldova și Muntenia au fost secătuite de resurse, devastate și aruncate în mrejele haosului economic și administrativ. Așa cum o atestă documentele vremii (studiate cu minuțiozitate de profesorul Alexei Agache într-o amplă monografie la această temă, apărută acum patru ani), dăjdiile și birurile plătite de populația Principatelor Române în perioada ocupației militare rusești pentru întreținerea armatei și administrației rusești au crescut de aproape cinci ori față de cele plătite anterior de români Porții Otomane, depășind 80 la sută din totalul producției agricultorilor români. Unele sate rămaseră, la finele acelei perioade, fără vite și păsări, fără cereale, cu terenurile pârloagă și cuprinse de disperare.

În aceste condiții, după șase ani de împilare, vestea dezmembrării Moldovei de către Imperiul Țarist care se autointitulase protector al Țărilor Române a șocat populația principatelor. Trasarea unei noi granițe (după raptul din 1775) pe trupul viu al Moldovei, i-a aruncat pe românii moldoveni la zidul plângerii: „ceasurile acelea au fost de plângeri; un timp de neuitat, pentru că, poporul cu cârdul, cu turmele de oi, încinseră toată marginea Prutului de la un capăt până la altul, mergând și viind de prin sate și prin târguri săptămâni închegate cu luarea de ziua bună, de la frați și de la rudenii, cu care crescuseră și viețuiseră dimpreună până la vremea aceea, când se despărțiră unii de alții pentru totdeauna” – scria în cronica sa Manolache Drăghici.

Cauza masivelor mișcări de populație era teama de robie, care cuprinsese țărănimea moldovenească dintre Prut și Nistru. Țăranul român liber nu voia să fie transformat în *mujic* rus, care nu era decât „un suflet” pe moșia stăpânului său, cel care putea oricând să-l vândă ca pe un obiect.

Așadar, dezmembrarea teritorială a unui popor, a unei națiuni este factorul primordial al destabilizării etnosului, a declanșării procesului de asimilare treptată. Lipsită de legăturile multiple cu nucleul etnic, partea divizată a unui popor își pierde treptat identitatea.

Alte acțiuni ale țarismului au vizat distrugerea temeiurilor vieții economice și ale organizării sociale a românilor de la răsărit de Prut. Ocupând pentru prima dată o populație creștin ortodoxă, care se aflase sub suzeranitatea Porții Otomane, Rusia voia inițial să transforme Basarabia într-o „vitrină” europeană a imperiului, menită să impresioneze popoarele creștine din Balcani, să le convingă că doar sub sceptrul imperial rus viața lor va fi una prosperă. O „vitrină” europeană ca un cap de pod pentru noi anexiuni.

The tale of the fall

Și, dacă la început, pentru a da senzația că starea de lucruri în ținutul ocupat nu se va schimba și că se vor respecta legile și obiceiurile țării, administrația țaristă făcea declarații măgulitoare, scopurile acțiunilor acesteia erau cu totul altele: să atenueze șocul trecerii la regimul rusesc, să facă astfel ca această trecere să nu provoace nemulțumiri, să pregătească terenul pentru ulterioarele măsuri de rusificare forțată a populației românești. Din aceste considerente, în 1812, Alexandru I numește în fruntea noii provincii un boier român, Scarlat Sturza, care se refugiase de mai multă vreme în Rusia, acesta urmând să administreze după vechile obiceiuri ale Moldovei. Inițial, slujbașii erau numiți de către guvernator în proporție de 7/12 dintre autohtoni, restul erau funcționari civili ruși, care activaseră în Principate în perioada de tristă pomină, 1806-1812.

La doar un an, însă, noul guvernator Harting începe să schimbe totul, fiindcă, în opinia sa, Basarabia trebuia să devină un teritoriu rusesc obișnuit. Boierimea se vede nevoită să reacționeze și să-i trimită țarului o plângere, având-l ca intermediar pe mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni.

Conflictele sunt și mai acute la nivel local – în ținuturi unde în fruntea administrației unul dintre ispravnici era rus și acesta era de fapt prima vioară (practică urmată de sovietici cu secretarii II ai comitetelor centrale comuniste, care, fiind trimiși de Biroul Politic al CC al PCUS, conduceau *de facto* republicile sovietice).

Abuzurile administrației, ale moșierilor și ale soldaților ruși se țineau lanț. Într-un memoriu al unui consilier de stat rus adresat ministrului poliției din Sankt-Petersburg, se atenționa că „moldovenii nu mai puteau suporta birurile grele și taxele ilegale la care sunt supuși. Ei sunt siliți să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut.” Abia după doi ani de la sesizare, în 1815, țarul instituie o comisie pentru studierea legilor și a obiceiurilor moldovenești și îl înlocuiește pe Harting, prin ucazul său din 1 aprilie 1816, Alexandru I promițând atunci că noua provincie va fi cârmuită pe baza vechilor ei „obiceiuri și drepturi”.

După alți doi ani se redactează regulamentul Basarabiei, *Așezământul obrazovaniei oblastei Basarabia,* se constituie un Consiliu Suprem compus din 11 persoane – 6 aleși de boierii băștinași și 5 numiți de guvernator, iar în județe ispravnicii sunt aleși. Această relativă autonomie nu va dura, însă, multă vreme, iar unele acte ale Consiliului Suprem trezesc nemulțumirea țăranilor, cum a fost în 1819, când se adoptă un regulament prin care se urmărea fixarea țăranilor pe moșiile pe care se aflau, act care l-a speriat și pe noul guvernator Behmetiev, care a anulat regulamentul.

Regimul liberal al lui Behmetiev a luat sfârșit odată cu înlocuirea acestuia și numirea în funcția de guvernator a generalului de origine bulgară Inzov, fostul „curator al coloniilor bulgare din sudul Rusiei”.

În 1828, *Așezământul Basarabiei* este anulat de țarul Nicolai I și înlocuit cu *Regulamentul* lui Vorontov, numit guvernator al Basarabiei. Consiliul Suprem este desființat și înlocuit cu un Consiliu provincial, membrii căruia erau numiți de guvernator. Normele legislative moldovenești sunt înlocuite de Codul civil rus. Într-un cuvânt, prezența sau absența unor drepturi și libertăți în Basarabia ocupată de Rusia țaristă depindeau aproape în totalitate de convingerile politice ale guvernatorilor.

→

Note

(20) Cf. Nicolae-Serban Tanașoca, *Scrisoarea marelui ritor al patriarhiei ecumenice Manuil din Corint către Neagoe Basarab,* în *Tradiție și Actualitate în Biserica Ortodoxă Română (TABOR),* nr. 8, anul V, noiembrie 2011; copia manuscrisului a fost adusă în țară de la biblioteca Universității din Illinois de Dan Zamfirescu, care l-a pus la dispoziție, pentru traducere, lui. N.-Ș. Tanașoca.

(21) Hurmuzaki, *Documente.* vol. VIII, 1376-1650, ed. I. Slavici, București, 1894, Doc. LV, p. 45; N. Iorga, *Două documente din arhivele raguzane,* în *Arhiva societății științifice și literare,* Iași, 1896, p. 66–69; N. Vătămanu, *Originile medicinii românești,* București, 1979, p. 107.

(22) *I diarii di Marino Sanudo,* vol. XXV, ed. cit., p. 230.

(23) Ibidem; N. Iorga, *Două documente...,* loc.cit., p. 66-69; Hurmuzaki, *Documente,* vol. VIII, ed. cit., doc. LV, p. 45.

(24) Ibidem.

(25) Despre papa Leon al X-lea (1513-1521) a se vedea Vintilă Horia, *Dicționarul papilor,* București, 1999, p. 164-171).

(26) Solul grec Antonie Pankalos (Paikalas) a avut o dublă misiune: din partea lui Neagoe Basarab – să stabilească relații cu pontiful și curia papală, iar din cea a lui Ștefăniță vodă și a boierilor moldoveni care tutelau pe domnul minor – să aducă un medic; se pare că adolescentul domn al Moldovei era suferind (Cf. N. Iorga, *Două documente...,* p. 69); de altfel, nici domnul Țării Românești, sfântul Neagoe Basarab, nu era deloc sănătos (Cf. N. Vătămanu, *Originile medicinii românești,* ed. cit., p. 107).

(27) Hurmuzaki, *Documente,* vol. II/3, p. 307–309.

(28) Șt. Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab voievod, 1512-1521. O danie la mănăstirea Hilandarului din Sfântul Munte Athos,* București, 1924, p. 9.

(29) Răspunsul papei Leon al X-lea este reprodus în *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium,* t. I, publ. de Augustinus Theiner, Roma-Zagreb, 1863, p. 571; Hurmuzaki, *Documente,* vol. II/3, p. 307-309.

(30) *I diarii di Marino Sanudo,* vol. XXVII, 1879, p. 405.

(31) Potrivit lui Marino Sanudo, blănurile aduse erau „non beli” (I diari..., ed. cit., vol. cit., p. 405).

(32) Ibidem, p. 467.

(33) Hurmuzaki, *Documente,* vol. XV/1: 1358-1600, ed. N. Iorga, București, 1911, p. 251.

(34) Cf. *Diplomatarium Ragusanum,* publ. de J. Gelchich, L. Thallóczy, Budapest, 1887, p. 673.

(35) *I diarii di Marino Sanudo,* vol. XXX, 1879, p. 254.

(36) Datele sunt cuprinse în scrisoarea expediată la 29 iulie 1521 de regele Ludovic II al Ungariei către papalitate, către regele Franței și către regele Angliei (cf. Hurmuzaki, *Documente,* vol. II/1, p. 360-362). Cifra de 40.000 de oameni pentru armata Țării Românești determină credința că în epocă era privită ca firească o asemenea ridicare la oaste pentru Țara Românească de la sud de Carpați.

(37) Voievodul Ion Zápolya abia la 27 iulie 1521 a cerut brașovenilor să vină cu armata lor la Sebeș (cf. Hurmuzaki, *Documente,* vol. XVII, 1825-1846, ed. Nerva Hodoș, București, 1913, p. 253).

(38) *Documente turcești privind istoria României,* vol. I, publ. de Mustafa A. Mehmet, București, 1976, p. 12-14.

(39) Hurmuzaki, *Documente,* vol. XII, p. 844.

(40) Idem, vol. XV/1, p. 253.

Istoria de lângă noi

Valeriu Matei s-a născut la 31 martie 1959 în comuna Cazangic, judeţul Lăpuşna. Urmează şcoala medie în satul natal şi apoi în oraşul Leova. În 1973 debutează cu versuri în presa pentru copii. A absolvit cu excelenţă Universitatea de Stat M.V. Lomonosov din Moscova, Facultatea de Istorie. Exclus de la doctorantura aceleiaşi facultăţi ca antisovietic şi naţionalist (1983), lucrează colaborator ştiinţific inferior la muzeul din Istra (1984–1985), unde în mai 1985 a fost ales şef al sectorului de istorie veche, arheologie şi etnografie. Este unul dintre protagoniştii evenimentelor de la Uniunea Scriitorilor din Moldova din martie – mai 1987, care pun începutul Mişcării Democratice din Republica Moldova. În 1989 a participat la crearea Frontului Popular din Moldova, a fost membru în Biroul Executiv şi purtător de cuvânt al formaţiunii. În 1990 a fost ales deputat în Parlamentul Republicii Moldova. A fost preşedinte al Comisiei parlamentare pentru mass-media (1990–1993), membru în Prezidiul Parlamentului. E reales deputat (1994– 2001) pe listele Partidului Forţelor Democrate, al cărui preşedinte a fost (1994–2002). A candidat la alegerile prezidenţiale din Republica Moldova din 1996, obţinând 9 la sută din sufragii. Vicepreşedinte al Parlamentului (1998–1999), preşedintele Comitetului de cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană (1998–2001).

Debut literar în 1980 în revista *Tineretul Moldovei* din Chişinău, după care, până în 1985, are interdicţie de a publica. Din 1981 publică versuri şi în presa literară din România, fiind prezentat de Grigore Vieru, Ioan Alexandru, Ştefan Augustin Doinaş, Lucian Avramescu ş.a. Autor al mai multor volume de poezie, apărute la Chişinău, Iaşi, Bucureşti etc. (*Stâlpul de foc,* 1988; *Somn de lup,* 1990, 2006, 2010; *Moartea lui Zenon*, 1994; *Dimineaţa marelui oraş*, 2003; *Orpheu şi singurătatea*, 2003; *Grecia imaginară*, 2003; *Ziliada,* 2008; *101 poeme,* 2009; *Elegiile fiului risipitor. Opera poetică,* 2010; *Cafeaua din paharul iubirii,* 2011 ş.a.), apreciate de critica literară (Eugen Simion, Alex Ştefănescu, Mihai Cimpoi, Constantin Ciopraga, Ion Pop, Sorin Alexandrescu, Constantin Călin, Petru Poantă, Theodor Codreanu, Adrian Dinu Rachieru, Viorel Dinescu ş.a.), al piesei *Prologul* (Teatrul Naţional Mihai Eminescu din Chişinău,1987–1988), al nuvelei istorice *Peregrinările şi suferinţele spătarului Neculai din Mileşti* (1988), al unor eseuri, studii de istorie şi etnologie. A tradus din poezia franceză, rusă, spaniolă. A fost tradus în engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă, greacă, suedeză, letonă, slovacă, maghiară, macedoneană, turcă. Premiul Mihai Eminescu al Academiei Române (1996), Marele premiu Nichita Stănescu (1995), Medalia Mihai Eminescu (2000), Marele premiu Nichita Stănescu pentru Opera Omnia (2002), Premiul Poesis (2007), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (2008, 2010), Ordinul Naţional Steaua României în grad de Comandor (2004), Ordinul Republicii (2010) ş.a.

Membru de onoare al Academiei Române (2011).

(Sursa: Wikipedia)

Treptat, curentul de opinie al funcţionarilor ruşi, care erau împotriva oricăror prerogative locale, obţine câştig de cauză. Nu e deloc paradoxal faptul că Basarabia devine o obişnuită gubernie rusească tocmai în perioada de elan generată de reformele lui Alexandru al II-lea. Aplicarea dublelor standarde era o practică obişnuită a regimului ţarist. Iluzoria *vitrină* europeană pentru Balcani a fost făcută ţăndări de politica de asimilare forţată promovată în Basarabia de administraţia imperială rusă.

În acest context se înscrie şi politica economică discriminatorie a autorităţilor ţariste faţă de ţărănimea moldovenească: respingerea în totalitate a cererilor de împroprietărire a ţăranilor moldoveni în contrast cu masiva împroprietărire a coloniştilor aduşi în Basarabia din sudul Dunării sau din cuprinsul imperiului rus, cărora li se alocau generos terenuri (cel puţin 10 deseatine de pământ pentru fiecare) şi li se acordau privilegii fiscale. Totodată, autorităţile imperiale ruse făceau tot posibilul ca ţăranii moldoveni să fie strămutaţi în Siberia şi în ţinuturile Asiei centrale, unde li se făceau promisiuni de tot felul. Această politică a dus la diminuarea treptată a elementului etnic românesc, de la peste 90 la sută din populaţie la momentul anexării, la puţin peste 50 la sută la începutul secolului XX.

O altă constantă a politicii ţariste de asimilare forţată a fost distrugerea vieţii spirituale a românilor basarabeni, interzicerea limbii materne în şcoală şi în biserică, alterarea obiceiurilor şi a tradiţiilor, interzicerea istoriei naţionale şi înlocuirea acesteia cu istoria Rusiei, preluarea controlului asupra vieţii religioase.

Dacă în primii şaisprezece ani de ocupaţie, 1812–1828, administraţia rusă admite folosirea limbii române în justiţie, prin *Regulamentul* lui Voronţov tribunalele sunt reorganizate după calapodul rusesc, în funcţiile de judecători sunt numiţi doar etnici ruşi, astfel că folosirea limbii române e tot mai restrânsă, pentru ca de la mijlocul secolului al XIX-lea limba română să fie exclusă în totalitate din justiţia şi administraţia basarabeană.

Dacă, în 1813, Gavriil Bănulescu-Bodoni obţinea crearea mitropoliei Hotinului şi Chişinăului, odată cu moartea sa, în 1821, biserica din Basarabia fu coborâtă la rangul doi de arhiepiscopie, iar Seminarul Teologic din Chişinău, deschis în 1813 de mitropolitul cărturar, după moartea sa îşi restrânge programele de studiu în limba română, pentru ca, de la mijlocul veacului al XIX-lea învăţământul teologic în limba română să fie interzis în Basarabia

Dacă, în 1814, Gavriil Bănulescu-Bodoni punea bazele tipăririi cărţilor bisericeşti în limba română în Basarabia, începând cu anii '60 ai secolului XIX, politica de rusificare a bisericii române din Basarabia devine una violentă, arhiepiscopul şovin Pavel Lebedev reuşind în cei unsprezece ani de arhiepiscopat (1871–1882) să îndepărteze limba română de altarul bisericilor, să alunge preoţimea moldovenească din biserici, modificând parohiile şi închizând peste 300 de biserici, să expulzeze din Basarabia un şir de preoţi şi să ardă toate cărţile de ortodoxie tipărite sau scrise în limba română.

Învăţământul laic românesc din Basarabia a fost supus aceloraşi măsuri restrictive. Încetarea predării în limba română era motivată, începând cu anii '60, de lipsa de fonduri, cu toate că, exact în acei ani, elaborarea de manuale româneşti îşi găseşte materializare prin publicarea de către Ioan Doncev a *Abecedarului românesc* şi a *Cursulu primitivu de limbă română compus pentru şcoalele elementare şi patru clase gimnaziale.*

Toate tentativele intelectualilor basarabeni de a publica ziare şi reviste s-au ciocnit nu doar de refuzul administraţiei ruseşti, ci şi de măsuri de interdicţie şi intimidare. Aşa au procedat funcţionarii guvernatorului rus în 1848, când un grup de intelectuali au solicitat editarea ziarului cu titlu semnificativ *Românul,* aceleaşi măsuri sunt luate şi în 1874, când Gheorghe Gore solicită permisiunea de a edita o foaie românească. Aceste cerinţe fireşti iritau autorităţile ruse, care procedau la noi şi noi măsuri de constrângere a vieţii româneşti din Basarabia. În 1871, arhiepiscopul de tristă pomină Pavel Lebedev pune capăt apariţiei *Buletinului eparhiei Chişinău,* pentru că se edita şi în limba română. Tot atunci îşi încetează apariţia şi *Buletinul regiunii Basarabia,* editat de administraţia locală. De la 1871 şi până în primul deceniu al secolului XX, în Moldova dintre Prut şi Nistru nu s-a mai tipărit nicio carte românească, n-a mai apărut nicio publicaţie în limba română.

Failed sunset

Dacă luăm în calcul şi acţiunile de intimidare desfăşurate de *ohranca* ţaristă, persecuţiile la care erau supuşi intelectualii, frecventele exilări forţate, avem tot spectrul acţiunilor de deznaţionalizare a românilor basarabeni la care recurgea regimul imperial rus. Pentru a avea condiţii de creaţie şi pentru a se putea afirma, marile personalităţi ale Basarabiei (Alecu Russo, Alecu Donici, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Stere ş.a.) au fost nevoite să se refugieze peste Prut sau să emigreze în Occident (Zamfir Arbore ş.a.).

În pofida condiţiilor inumane impuse de regimul ţarist de ocupaţie, românii basarabeni au rezistat, păstrându-şi fiinţa naţională, limba, tradiţiile şi obiceiurile, conştiinţa originilor lor istorice, şi, la începutul secolului XX, au fost capabili să genereze o amplă mişcare de renaştere naţională care s-a încununat cu actul unirii cu Patria-mamă – România – la 27 martie 1918. Ei, românii basarabeni, au reconfirmat în 1918, cei dintâi, vechiul nostru proverb – *Sângele apă nu se face!* – sporind încrederea conaţionalilor noştri din Bucovina şi Ardeal *în trăinicia poporului român,* aşa cum o definea cu exactitate marele Eminescu.

Nu pot să închei acest discurs fără a-mi îndrepta gândul, cu cele mai alese sentimente creştine ortodoxe, spre poporul rus. Ascultând zilele trecute la Chişinău, la conferinţa ştiinţifică internaţională consacrată anului 1812, discursurile istoricilor ruşi, mi-am dat seama de încă un aspect al crizei de conştiinţă pe care dânşii o mai traversează în această perioadă de iluminare şi europenizare a estului european: ei sunt captivii unui sistem noţional şi ai unei mreje de concepte ce-şi au sorgintea în preceptele ideologizante şi deformatoare ale vechilor istoriografii ţaristă şi sovietică. În ceea ce ne priveşte pe noi, românii basarabeni, aceşti istorici mai operează cu termeni ca: *eliberare, popoare moldovenesc şi valah, limbă moldovenească, progresul Basarabiei sub dominaţie rusească* ş.a.

Perioada de după cel De-al Doilea Război Mondial a fost marcată de exemplul concludent şi demn al Germaniei, care a ştiut să-şi mărturisească greşelile trecutului nu prea îndepărtat, să le corecteze, izbăvindu-se de fantomele mentalităţilor totalitare, ajungând astăzi ţara europeană cu cel mai prosper sistem economic şi cu o democraţie puternică.

„Perestroica" anilor 1985–1990 a fost şi ea marcată de un eveniment cultural greu de trecut cu vederea – filmul regizorului georgian Tengiz Abuladze, *Căinţa.* Amintindu-mi această capodoperă cinematografică, închei prin a-l ruga pe bunul Dumnezeu să ajute poporul rus să găsească drumul spre catedrală, să-şi mărturisească păcatele şi, pocăindu-se, să se apropie cu spirit creştinesc de popoarele pe care le-a dezbinat şi le-a asuprit, pentru o convieţuire bună şi dreaptă într-o lume liberă şi democratică.

Iar pe noi să ne ajute Dumnezeu să ne recăpătăm demnitatea personală şi naţională şi să refacem integritatea fiinţei naţionale româneşti, încheind cât mai curând această dureroasă perioadă a indiferenţei şi a fricii, a dominaţiei impostorilor şi a operării cu jumătăţi de măsură. Copiii acestui neam merită un alt viitor.

Ajută, Doamne, poporul român, oriunde s-ar afla!

(Discurs prezentat în cadrul Adunării de comemorare, Academia Română, 16 mai 2012.)

Istoria de lângă noi

Manifestul școlii de la Bunești

Ana-Maria GOILAV, Petre GURAN

Exerciții de arhitectură *extra muros*

Cu cât viața în oraș devine mai sofisticată și mai confortabilă, cu atât nevoia de simplitate devine mai mare. „Bucuriile esențiale” rămân bucuriile primordiale. Atelierele de la Bunești nu propun o alternativă la locuirea sedentară urbană, ci construiesc structuri care invită la un stagiu complementar de locuire minimală, ascetică, în mijlocul naturii. Sunt ateliere de arhitectură a adăposturilor, a minimului necesar. Simplitatea cultivată la Bunești este un mod de viață. Curajul acestei simplității este radical diferit de confortul senzual al minimalismului modern.

Monostructura

Poiana de la Bunești este un mare salon sub cerul liber în care se desfășoară viața unei școli, un plan liber în care „plutesc” locuri, puncte de coagulare a comunității cărora le corespund forme structurale, autoportante, de o extremă concizie: monostructuri.

Monostructura presupune identificarea totală formă-spațiu-structură, prin angajarea unui singur material, a unei singure tehnici sau a unui singur principiu constructiv, de la fundație la învelitoare.

Sunt folosite exclusiv materiale naturale: lemn, pământ și piatră. Punerea lor în operă reprezintă tema majoră de investigație și inovare. Acest purism structural, căruia îi corespunde asceza expresiei, face ca locuința să tindă spre o sculptură de locuit: monoxilă, monolitică, monogee.

Monostructura este o meditație asupra părții și a întregului. Instrumentul acestei meditații îl reprezintă modulul.

Prin materialitatea de camuflaj, homocromă și mimetică, construcția se contopește cu locul.

Monostructurile sunt forme pure, controlate de proporții clasice și impregnate de simbolismul numerelor.

Monostructurile sunt așezate cardinal, în lumină, în funcție de destinația lor.

Școala de la Bunești se compune din obiecte casnice la scară mare, realizate de mâna omului, extrapolări spațiale ale patului, mesei, scaunului, devenite astfel locuri pentru somn, masă, discuții. Lumea acestor structuri primordiale este riguros dependentă de scara omului – *anthropos methron.*

Arhitectul-ucenic

Arhitectul-ucenic nu își propune să producă ceva nou, ci să învețe. El „face ascultare” de materialul natural de construcție. Este un apologet al materialului viu, în stare frustă, pe care îl pune la încercare, căruia îi descoperă energiile constructive pentru a se lăsa condus de ele în actul edificării. Arhitectul-ucenic nu este un desenator, ci un structurist și un constructor. Procesul de execuție poate fi reversibil. Poiana de la Bunești a devenit un atelier de machete de studiu la scara 1:1, unde detaliile de execuție se nasc din experiment. Șantierul are rol inițiatic. Șantierul este o școală vitruviană. Niciodată arhitectul nu știe de la bun început cum va arăta în detaliu structura pe care o construiește. Pe o temă de lucru dată, mijloacele se descoperă și se îmbogățesc pe parcurs.

Referințe culte, tehnici vernaculare, unicate *No Age*

Sursele de inspirație sunt capodopere simultan ale tehnicii contructive și ale purității formale din arhitectura premodernă, în care materialul de construcție natural este suveran. Pentru piatră privim în arhitectura armeană și siriană, pentru cărămidă în arhitectura romană imperială, pentru lemn în arhitectura nordică, pentru pământ în arhitectura mesopotamiană și arabă. La toate acestea se adaugă patrimoniul satului românesc. Rezultatul nu este un sincretism de tip *New Age,* ci o formulă proprie, un unicat *No Age.*

Anamneză

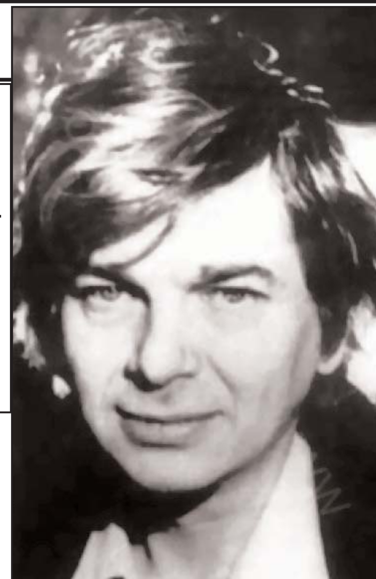
Școala de la Bunești evocă în primul rând unul dintre sensurile vechiului cuvânt grecesc *schole* – „timp liber” – și, mai departe, eliberarea de timp, ieșirea din timp. A construi cu piatră, lemn și pământ înseamnă a-ți aminti de începuturi, de adăposturile societăților arhaice, în cele din urmă a recunoaște Raiul. Construcția este meșteșug, iar meșteșugul ține de revelație.

Casa face pe om. Arhitectura a murit

Deja de mai bine de un secol, casa nu mai are nevoie de cunoașterea transmisă prin tradiție. Pereții și acoperișul vor putea fi, de la o zi la alta, abandonați definitiv în lada cu vechituri romantice. Casa se îndreaptă accelerat spre un superprodus tehnologic, ireproșabil, de o luciditate sticloasă. Și se îndepărtează de arhitectură.

În noaptea lungă a privegherii artelor și arhitecturii, în inflația de eclectisme din beton armat, sticlă și metal și rusticisme din pseudo-piatră, pseudo-lemn și pseudo-pământ, scopul atelierelor de la Bunești nu este casa, ci omul. Omul contemporan, care reproduce gesturile ancestrale ale edificării, care se îndeletnicește cu arhitectura ca *schole,* ca hobby existențial, redeprinde meșteșugul vechi de a gândi și a simți, de a se bucura. Exercițiul de arhitectură de la Bunești repune la propriu construcția în mâinile constructorului. Casa îl construiește pe om.

Lacrima Anei

Nichita Stănescu, 31 martie 1933, Ploiești – 13 decembrie 1983, București; membru post-mortem al Academiei Române (3 iulie 1990).

Studii liceale la Ploiești și universitare (Facultatea de Filologie) la București. A debutat în 1960 cu volumul *Sensul iubirii,* urmat de *O viziune a sentimentelor* (1964) și *Dreptul la timp* (1965), care marchează etapa noutății de viziune, vocabular și lexic, caracteristici care se vor radicaliza în volumele *11 elegii* (1966), *Roșu vertical* (1967), *Oul și sfera* (1967), *Laus Ptolemaei* (1968). A urmat o perioadă tranzitorie, în care a publicat *Necuvintele* (1969), *Un pământ numit România* (1969), *În dulcele stil clasic* (1970), *Belgradul în cinci prieteni* (1972), urmate de volumele *Măreția frigului* (1972), *Clar de inimă. Versuri de dragoste* (1973), *Starea poeziei* (1975). În ultimii ani a publicat *Epica magna* (1978), *Operele imperfecte* (1979), *Respirări* (1982), *Noduri și semne* (1982), *Oase plângând* (1982); postum i-a apărut volumul *Ordinea cuvintelor.* Critica literară îl consideră cel mai important poet postbelic.

A fost distins cu Premii ale Uniunii Scriitorilor (1964, 1969, 1972, 1975), cu Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române (1978), Premiul „Herder” al Academiei Austriece, Marele Premiu „Cununa de Aur” al Festivalului internațional „Serile de poezie de la Struga” (1982).

(Din Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române,* ed. IV, Ed. Enciclopedică, București, 2010.)

Legendă

lui Fănuș Neagu

Trece o aripă deasupra
cât aproape toată vederea de mare.
Urlă iarba și șoarecii de câmp,
plesnesc în sudoare cristalele
de sare.

Inima balansează până dincolo,
și tu nu ești la subțioara mea.
Câmpul se înclină cu o lumină,
lovit parcă de-o stea.

În cealaltă parte, orașul se ridică
vertiginos la nori, la peana
aripei care, lung, trece
peste biserică, Ana.

Se surpă turla, zidul se crapă
de ziuă,
tu unde ești, nezidito?
Orașul te-o fi zvârlit și pe tine în sus
în aripa pe care-am văzut-o...

(*În dulcele stil clasic,* 1970)

Ana lui Manole

Plopilor, ca să-nverziți
și să nu mai fiți voi stârvuri de lemn,
mi-am îngropat în voi cuvântul meu
și pe sământa mea de Ana.

Câmpule și Bărăganule,
ți-am lăsat oceanele,
ți-am lăsat privirile
și, și călăririle.
Dar la rădăcina deasă
din Ana făcui mireasă
și din verb făcui proverb
din nedrept un înțelept.

Mare, tu, clocotitoare
de icre de pești
tu-mi ești mamă, iar nu zare,
Făt-frumoaso din povești
fără de descălecare,
ci doar sinele ce ești
în de val cu țâță mare
pentru Ana ce-mi răpești.

Ah, Ana, tu, feruginoasă,
Ah, Ana, care tu nu vrei să spui
nimic
și nimic și nimic și nimic și nimic,
tu, care în balaurul memoriei mele
zid îți ridic,
Iar vouă, celor ce aveți urechi
de auzit
vă zic:
În orice este zidită o Ană.
Ana mea scumpă și tăcută!
Ana mea de taină!

La urmă de tot vine un vulture
și bate cu aripele lui stelele.
Ano!
Să se dărâme plopii, Ano!
Nisipul, acest rumeguș de piramidă!
Lumina, acest rumeguș de stele,
Tăcuta mea doamnă,
să se dărâme toate, iubito, nevasto!
Doar răsucirea
nimeni nicicând nu va fi în stare
să mi-o facă orizont
sau linie dreaptă.

(*Album memorial,* 1984)

A muri în viziune poetică

(hermeneutica muririi, de la ciobanul mioritic la Nichita Stănescu)

Terezia FILIP

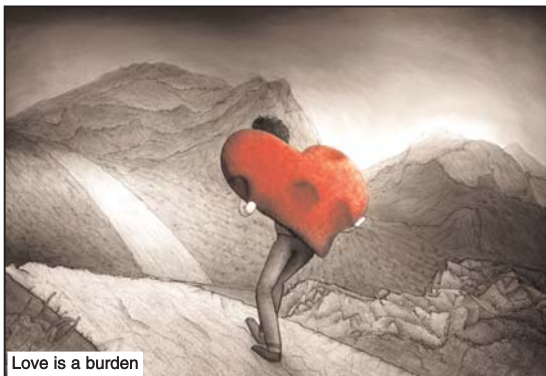
Neomodernitatea pune accente noi pe motive lirice vechi sau le reînvestește cu sensuri neașteptate. Aceasta, întrucât mișcarea prin lume și nostalgiile ființei sunt mai mult sau mai puțin aceleași în toate timpurile. Așa se face că poeții par a rescrie teme vechi, reverberându-le în tonalități noi. *O temă cum este moartea și murirea* rămâne la fel de dureroasă în romantism, în modernitate sau în postmodernitate. Într-un dialog cu instanțele vegetale, subintitulat în ton arhaic –„cântec sau, altfel spus, repede ochire asupra plantelor", Nichita Stănescu renuanțează forța regenerativă a vegetalului în raport cu omul și cu trupul său organic: „Pomule, copacule,/ ai inimi cu miile/ și umbre cu sutele,/ nu te latră câinele.// Dar când toamna dă spre iarnă/ inimile ți se farmă/ de din verde către galben/ cum văzui la domnul carpen". (*Ordinea cuvintelor,* I, pp. 309-310, *Pomule, copacule...*) Versurile rescriu celebra afirmație eminesciană, „Numai omu-i schimbător,/ Pe pământ rătăcitor", reinventând un alt fel ludic și gnomic de-a se tângui poetic de condiția omenească pieritoare. O altă opoziție, paradoxală, e identificată acum în relația om-natură, alta decât în accepțiunea populară și în cea eminesciană binecunoscută: omul = *efemer,* natura = *eternă. Sentimentul solitudinii și al efemerității* omenești în spectacolul necontenitei regenerări mundane persistă, însă ofilirea și desfrunzirea vegetalelor pare, nu o slăbiciune, ci o formă de rezistență. Eul – *schimbător* – invidiază această cădere recurentă și temporară a frunzelor, în fond, înnoitoare și regenerativă: „Numai inima mea neagră/ necăzută stă și-ntreagă". *Schimbarea* omenească nu e înnoitoare, precum la vegetale, ci definitivă și thanatică, acompaniată de sunete obsesive percepute ca niște lătrături ce vin din spectacolul mundan: „Numai inima mea una/ întruna mi-o latră luna." (idem)

Suferința de efemeritatea omenescului în lume este o temă lirică recurentă în imaginarul popular, străvechi, la romantici (Eminescu), la moderni (Lucian Blaga) și, deopotrivă, la Nichita Stănescu ori la alți neomoderniști dinspre finalul secolului XX. Se instalează mai întâi o stare melancolică, un fel de disconfort al eului în spectacolul lumii, o tristețe sau o senzație de cădere ce aduce în cele din urmă *împăcarea cu soarta* sau ceea ce, în termeni actuali, numim dorința de *ieșire din sistem.* Ciobanul mioritic pare însă mai modern decât modernii în atitudinea sa față cu această posibilitate. Excesul de tristețe și tânguirea sunt pentru el inutile, știind că datul eului în lume e temporar, că ființa aparține de fapt întregului univers iar moartea e o reintegrare – o nuntire cu cosmicul. De aici *seninătatea* sa. Alegoria nunții face evenimentul mai spectaculos și mai suportabil, nu însă mai puțin tragic.

Poeții percep semnele trecerii în peisajul autumnal, în ciclul anotimpurilor și al regenerării vegetale. Zborul stolurilor spre orizont capătă conotația *marii treceri* sau a *plecării ireversibile* într-un spațiu ce se deschide adânc-absorbitor, sub forma unui „obelisc de după obelisc de după obelisc..." În această accepțiune, *desfrunzirea* poate apărea ca o simbolică sfidare, o strategie de rezistență a vegetalului. Imaginarul lui Nichita Stănescu din ultimele volumele lirice [1] raportează eul la regnul vegetal și la cel animal, la orizontul terestru și la cosmos, în tonul unei rupturi lente și definitive. Simbolica plecare eminesciană a *cântăreților* ce abandonează codrul la început de iarnă – „Și se duc ca clipele/ Scuturând aripele,/ Și se duc pe rând, pe rând/ Zarea lumii-ntunecând." (*Ce te legeni*) – e percepută ca o amenințare, moment de instalare a entropiei [2] în percepție neomodernistă. Părăsirea și întunecarea – *zarea lumii întunecând* – asociate atmosferei autumnale, le putem citi ca forme de instalare a unei dezordini ce schimbă regimul de existență și afectează profund ființarea. În imaginarul geometrizat și abstractizat al poetului de secol XX, plecarea de stoluri reverberează abandonare, cădere, pustiire definitivă a ființei și lumii: „Când pleacă toamna păsările migratoare/ cu trupul aripat napoia gâturilor lungi/ cu chip și plisc/ de parcă cerul tot mi se despoaie/ *tăiat de obeliscuri/ de obelisc de după obelisc de după obelisc*/ și-mi pare rău de mine însumi că mă lasă/ aceste *păsări unghiulare*/ și iar mă simt fără mireasă/ pustiu sub ceru-n înstelare..." (O.c., I, p. 300, *Din nicio toamnă;* s.n.). Designul *unghiular* sau în *obelisc* și dinamica formelor din real – *păsări unghiulare* cu *trupul aripat* și *gâturi lungi,* întinse spre orizont – par anume predestinate trecerii și străpungerii unui alt orizont, necunoscut.

Într-un poem, *Trepte,* care deschide volumul *Opere impersonale, căderea* se instituie ca o *rupere treptată* și repetată, o mișcare inversă acelor *ruperi de nivel* pe care eul le experimenta la vârsta dezlegării de lucruri și a escaladării în lumină, pe scări, schele sau frânghii de raze. Pe atunci, *înălțarea* popula în forme multiple imaginarul diurn, institutiv, din primele volume lirice. Impersonalizarea de acum este o eufemizare a înălțării și a afirmării în lume, o aderare involuntară la un nou regim existențial, până la urmă, asumat. Sentimentul rupturii sus-jos e redundant și simptomatic. Aflat pe o „platformă infinită de beton", eul aleargă într-un spațiu incert, lipsit de contururi și de direcție, care se rupe repetat, prăbușind cu sine și eul: „dinspre dimineață spre seară,/ spre foarte seară". (idem, II, p. 269, *Trepte*) Platforma care-l conține pe eu ca un design matricial, supusă repetatei ruperi, alunecă eul nu doar în spațiu, ci în seară.

Ruperile de nivel operează acum invers față de lirica începuturilor, când duceau eul în sus, spre altitudini. Ele par o reîntoarcere la *omogenia mundană* ori la starea de *nediferențiere* a începutului. Schimbarea dramatică de regim induce dispersia individualității sau a entității în lanțul neîntrerupteі nașteri și devorări, pierderea de sine a eului, în entropia mundană și cosmică. Există în traiectoria individuală, un moment și un loc emblematic – o alegorie –, în care eul ia act de începutul acestei jertfiri, al *rupturii de prieteni* și al abandonării în *Grădina Ghetsimani* [3]: „Stranie petrecere și curgere/ a unui fel de firesc/ în altfel de firesc/ și stăruință a inimii în trupul/ unei lumi/ care urăște trupul..." (18, p. 364, *În Grădina Ghetsimani*) Trecere și curgere înseamnă, în fapt, coborâre și cădere, forme ale „discreditării animale sau carnale" [4], odată cu discreditarea tuturor abilităților probate până aici de eu și a relațiilor sale cu lumea. Căderea e deturnare a traseului sau oprire a zborului („brusc pasărea a murit în zbor"), prăbușire („din interiorul cel mare spre interior"; idem, II, p. 137, *A muri în zbor*), în infinitul spațiului-punct. *Starea de trecere* a propriei corporalități/individualități e sesizată în tonalitate melancolic-eminesciană, cu accente, pe alocuri, ludice: „Și te duci tu, trupele/ odată cu trupele." În viziune neomodernistă, această trecere e o *curgere în trecut* a întregului real, cu tot cu eul conținut în el: a timpului, a elementelor, a spațiului, a luminii, a calului – totem al ființei: „putrezește calul răsturnat pe câmp/[...]/ putrezește peste cer/ ziua cea de ieri/ și decade peste noi/ al luminii trist noroi/ și te duci tu trupule,/ odată cu trupele,/ ale viermilor/ și-ale iernilor..." (idem, II, p. 96, *Putrezirea calului*).

Love is a burden

O tentație a telurícului, o stare de împăcare, chiar o stranie voluptate a intrării în sfera *gravitațională,* în „toiul" acestei prăbușiri, ia în stăpânire eul. Paradoxal însă, *acceptarea* ori *împăcarea cu soarta,* de tipul celei din mentalul popular străvechi, e un semn de loialitate a eului față de propria perisabilitate, repudiind orice rezistență la trecere. Consolarea și acceptarea sunt înseși secretele acestei stări, căci există – nu-i așa? – o *frumusețe și o voluptate a timpului ce trece* [5] pe care existențialiștii se pare că n-ar fi sesizat-o. Există chiar o formă a *muririi fericite* a ființei și o artă în acest sens [6]. Revolta sau abaterea în vreun fel de la această stare n-ar face decât să situeze eul sub tensiunea contradictoriului. Contestarea, dramatizarea ori ieșirea din resemnare ar constitui o trădare a propriei condiții, ceea ce ar induce și mai multă turbulență și suferință în spațiul vieții. Loial propriei stări ori abandonat acesteia, eul devine în mod paradoxal complice ei. În unele versuri apare autoconsolarea: „Ar fi fost un păcat și-o rușine să zbor,/ ar fi fost o trădare să devin dintr-odată ușor./ Greul pământului/ care e dragostea lui pentru mine/ să-l schimb într-un gând de înălțime". (idem, II, p. 147, *Starea pe loc*)

Dependența de teluric este *hrana,* funcția însăși ori sensul eului în lume – o ciudată formă de ființare în ipostaza de perpetuă victimă. Smulgerea din aceasta sau zborul antigravitațional ar lipsi telurícul de *hrana* sa – eul: „l-aș fi lăsat ca vita fără pășune.." (ibidem) Încet-încet, în *obișnuirea* cu noile ritmuri – plecări, abandonări, căderi, îndepărtări – eul adoptă senina împăcare: „Vine un moment în care durerea/ se schimbă în indiferență/ și nenorocul în obișnuință/[...]/ și un fel de liniște începe să te cuprindă". (O.c., II, p. 48, *Cina generală*) Complicitatea cu telurícul sau gravitarea aceasta în acest regim existențial, nocturn, reprezintă un stadiu existențial nou, în care tumultul vieții cedează unei noi voluptăți – a obișnuirii, împăcării, acceptării.

Supliciile intră acum în regimul de existență al eului ca niște forme de alienare, accentuând îndepărtarea de propria esență vitală, tonică, luminoasă. Premisele suferinței? O dublă discordanță funciară condiționează această înstrăinare de sine: 1. *eul solitar* se simte *străin în lume,* trăind în disonanță cu ea; 2. rezidența temporară a *sufletului* în trup îl face pe eu să se simtă *străin în corporalitatea proprie,* precum și în cea a lumii. Pentru ambele situații, *integrarea și complementarea armonioasă* a entităților ar fi soluții fericite. Ambele dualități, *suflet-trup, eu-lume,* în traversarea existenței, suportă efectele fenomenalizării: izbiri și curgeri, înălțări și căderi, răniri și disipări ale ființei în substanța lumii care accentuează discordia: „Îmi pun sufletul în trup/ și el mi se alungește la vale/ suferind ca râul de munte/ cu peștii smintiți în el./ O de-aș avea o cât de câtă greutate aș putea să zbor". (O.c., II, pp.149-150, *Fiziologia unui sentiment*) Dintre toate mișcările în spectacolul lumii, năzuința zborului e o tentativă de salvare a eului din regimul-capcană al elementelor, din condiția schimbătoare și pieritoare. Astfel se explică recurența motivului invocat în finalul fiecărei strofe din poem.

Toate celelalte mișcări conduc la un inevitabil finis; orice atingere a lucrurilor spre a le defini, clarifica și conferi sens devine alunecare, pierdere a esenței lor sau prăbușire: „Îmi pun cuvântul pe gândire/ și ea se rupe strigând și urlând../ [...]/ Îmi pun mâna pe pământ și el se crapă/ [...]/ Mă așed în genunchi în fața ta/ și ți se fărâmă fața.../[...]/ Îți spun o singură vorbă/ și tu curgi de sub ea./ [...]/ Strig, și păsările cad sub strigăt." (idem) Și așa mai departe, orice tentativă de fixare sau de oprire a realului din cădere și fărâmare fiind zadarnică: „Încerc să stau;/ secunda se rupe neagră". (ibidem)

Sub crugul Eminescului

Adoptarea temporară a unei senine împăcări, de tipul *ataraxiei* eminesciene, anunţă o nouă experienţă ontologică: „Se liniştiseră copacii şi zâmbeau/ şi surâdeau spre mine,/ iar eu ştiam/ în curând ei o să moară". (O.c., II, p. 256, *Prin tunelul oranj* V). Intervine rar şi o lucidă acceptare a reintegrării cosmice, de tipul celei exprimate de Lucian Blaga într-o simptomatică poemă, *Glas de seară* [7]. În acest caz, coborârea primeşte noi valori de simbolizare – ea poate fi şi „o cale către absolut". (*Durând,* op cit., p. 250)

Unele poeme invocă însă un eu părăsit de îngerul devenit acum ostil şi punitiv, un eu jertfit, într-o suplicioasă integrare în ţărână: „Precând tăiat pământului/ eu am să sânger/ Şi el cu ochiu-ntors ca să mă vadă o să-mi vină./ M-oi zbate jos prin rădăcini/ când vulturii golaşi divini,/ cu ochiu-ntors se vor uita mereu/ la hoitul meu, pământul meu". (O. c., II, p. 316, *Exod*) *Pământul,* deşi întruchipând adesea mitul maternităţii şi-al regenerării, reiterează la Nichita Stănescu, în această etapă, „schema coborârii şi înghiţirii" (idem, p. 291), devenind locul unei rezidenţe thanatice şi eufemizând violent ascensiunea din regimul liric iniţial, diurn. Pământul e acum tot mai des o materialitate/maternitate agresivă iar ararea devine, din simbol proteic, o gesticulaţie thanatică: „Zbura pământul cu iarbă întoarsă în jos/ peste chipul meu de adolescent frumos; –/ mama mea se frigea pe mâini gătind mieii,/ stelele răgeau de lumină născându-şi teii/ [...]/ ochi roşii de ură tatăl meu avea în orbite/ mureau femeile hitite." (*Ararea, Opere imperfecte,* în vol II, *Opere*)

Colorful in silence

Lipsite de departe de resemnarea mioritică, *coborârea thanatică şi integrarea în elemente* din imaginarul liric al lui Nichita Stănescu nu sunt nici senine, nici împăcate precum în testamentul ciobanului arhaic, în Eminescu sau în poema lui Lucian Blaga. Mult mai tensionată şi mai dramatică, această coborâre – o formă de dispersie a fiinţei neomoderne – din al cărei univers divinitatea e fie absentă, fie travestită în alte ipostaze, gnostice şi sapienţiale, culturale sau mitologice, este o experimentare tragică a morţii. Neantizarea fiinţei e violentă. Ludicul se converteşte acum în sfâşiere orfică, cântecul în urlet şi strigăt de durere, bucuria descoperirii lumii din etapa iniţială de afirmare în lume devine autoflagelare şi supliciu. Regimul de existenţă stă sub semnul nocturnului şi al telurícului. Toată această *hermeneutică thanatică* închide însă în ea o dublă motivaţie de tip orfic: pe de-o parte, experienţa de cunoaştere a celei mai misterioase zone din existenţă – *murirea şi moartea,* pe de altă parte, o anumită voluptate a suplicierii.

Şi totuşi, dincolo de suferinţă, eul liric stănescian citeşte uneori, într-un fel mioritic, în postumitatea proprie, o dureroasă decantare de materialitate a spiritului dinamic ce-a cutreierat universul de la elemente şi rădăcinile telurice la adâncimile celeste, de la organicitate la mineralitate, de la eu la rotirile astrale şi invers – o vagă, posibilă continuitate a zborului: „Dar va puţi pământu-acesta a iarbă/ când unghiul lor va da să mă resoarbă,/ să le fiu punct în vârful zburător,/ prilej al faptului că am să mor,/ prilej al faptului că mai există/ şi după mine o zburare tristă." (*Exod*)

Spre deosebire de eul romantic, eminescian, care, în supliciul mistuirii poetice din *Odă,* invoca reintegrarea în sinele originar – „Ca să pot muri liniştit/ Pe mine mie redă-mă!" – ca un vis thanatic al unificării fiinţei cu sine şi al integrării ei reîmplinite în armonia cosmică, Nichita Stănescu, într-o replică la *Oda în metru antic,* invocă, nu reîntoarcerea eului la sine, ci ieşirea din sine şi din fenomenalitate: „Supuşi cuvântului de verb mă rog,/ *du-mă odată din groaza vieţii,*/ du-mă, du-mă,/ şi nu mă mai pedepsi/ şi mie nu mă mai redă-mă!" (O.c., II, p. 318, *Dialog cu oda în metru antic*; s.n.) În viziune neomodernistă, sfârşitul este abandonare, părăsire, *ieşire abruptă din sistem* a eului care a experimentat fantast şi pătimaş vârstele, lumile, evenimentele fiinţei. De aceea, epifania stingerii e acompaniată când de reproş şi regret, când de tentaţia *muririi definitive şi sigure* odată cu divinitatea însăşi din eu şi cu acel dor de nestins al vieţii: „De ce te-ai logodit cu mine, doamne,/ dându-mi dor de femeia mea iubită?/ Hai, mori şi tu odată, doamne,/ ca să fiu sigur că mor liniştit/ şi nelogodit/ şi plin de dor în sufletul meu/ plin de dor." (O.c., I, p. 318, *Astfel*). Pentru moderni/neomoderni, neantul nu e o altă lume, o altă dimensiune, ci nimicul.

Tentaţia muririi definitive, fie prin rupere şi risipire violentă a vieţii, fie printr-o abdicare sau o părăsire a ei, îl ispitise şi pe Eminescu în *Rugăciunea unui dac* [8]. Poetul romantic invoca însă retoric complicitatea zeului, a Părintelui ceresc în/la dorinţa sa patetică de expiere. Nichita Stănescu adoptă un stil specific în care fantasticul şi ludicul, bizarul şi dramaticul fuzionează. Conştiinţa neomodernistă, deşi tributară unei concepţii a vremii marcate şi de acumulările din domeniul ştiinţelor, şi de filosofia ateistă ce excomunicase ipostaza creştină a divinităţii din reveriile poetice ori din excursurile filosofice, prezenţa instanţei demiurgice e invocată totuşi. Disiparea haotică a fiinţei ori *ieşirea violentă şi totală din sistemul existenţial* nu prilejuieşte însă nici *reîntoarcerea* la sinele originar, din care fiinţa s-a desprins şi depliat necontenit în viaţă, şi nici o *reintegrare* şi o *reîmpăcare senină* cu acesta. Adoptarea oricăreia dintre aceste forme – protestul, contestarea, disiparea, disperarea şi destrămarea violentă – constituie o eroare, o nepermisă şi inutilă risipire a vieţii, o *pierdere de sine* [9] tocmai în pragul evenimentului de reunificare şi reintegrare.

Ordinea tainică a existenţei se pare că e mult mai armonios întocmită decât este dispus a o accepta şi înţelege, în experienţele sale de cunoastere, eul modern sau decât o poate intui uneori elanul poetic, reveria, reflectivitatea filosofică, o doctrină sau alta, spiritul neomodernist animat de temeri bizare şi de negaţii. Moartea şi murirea constiuie, paradoxal, tot un fel de trăire. În accepţiunile biblice şi în cele mistice şi hermetice [10] străvechi, viaţa este definită ca un dar nepreţuit purtat de-a lungul unui traseu, şi care, la sfârşit, se cere restituit, fie bine conservat şi îmbogăţit, fie, dimpotrivă, împuţinat şi ştirbit, funcţie de virtuţile şi de măiestria eului purtător. Formula „du-mă odată din groaza vieţii,/ [...]/ şi mie nu mă mai redă-mă" e o tentaţie rebelă la Nichita Stănescu, o aspiraţie eronată şi disperată la neantizare, o fugă de sine, determinată de oboseala şi lehamitea de-a exista. Indisponibilitatea sau inconsecvenţa restituirii de sine integrale, armonizate şi unificate – sine-eu, reprezintă o formă de risipire a vieţii. O asemenea murire, rebelă şi risipitoare de sine, neantizantă, nu e o nicio *coborâre la sine,* nici *blândă întoarcere în sine* şi nici re-integrare armonioasă în eterna *omogenie* mundană, originară, ci doar o prăbuşire în abis, o abdicare, o *pierdere a sinelui,* o turbulenţă şi-un dezechilibru în planurile existenţei.

Arta de-a muri nu e o simplă formulă hermetică sau filosofică, nici o alegorie poetică şi niciun ritual gratuit prezent în diferite credinţe şi religii. Există o înţelepciune şi o îndatorire în acest sens – *a muririi fericite, a reîntoarcerii şi re-armonizării* eului cu sinele originar, o împăcare cu sine şi cu lumea [11]. Există o *artă de-a muri* identificată şi descrisă de Mircea Eliade, pe care o cultivau vechile religii sau vechi obiceiuri şi ritualuri, şi pe care o induce mai ales spiritul creştin. De aceea, „Pe mine mie redă-mă" reprezintă şi pentru Eminescu formula lirică târzie, dar emblematică, a regăsirii de sine, la antipodul atitudinii din *Rugăciunea unui dac,* unde poetul invoca risipa pretimpurie a trupului şi a sinelui. Prin invocarea din *Odă* (versul final: „Ca să pot muri liniştit, pe mine mie redă-mă!"), eul îşi asumă restituirea integrală către eternitate, a propriei entităţi/ materialităţi – numai astfel fiind posibilă armonizarea cu sine şi cu cosmicul, prin reîntregirea de sine a fiinţei şi prin *participarea voluntară la veşnicie.* Nicidecum prin negare, ştirbire, turbulenţă şi violentare a sinelui şi a regimului existenţei.

Elegia eminesciană *Mai am un singur dor,* cu variantele ei, rămâne pilduitoare în sensul reintegrării, tocmai prin aspiraţia eului la deplina armonizare cu sine, cu elementele şi cu ritmurile mundaneităţii. De aici farmecul tainic şi melancolic al poemelor. Negarea participării deliberate la veşnicie ar induce nu doar o tragică risipire de sine, o ruptură dureroasă a integrităţii fiinţei, ci şi o tulburare gravă a raporturilor cu mundaneitatea, în care eul funcţionează ca parte integrantă, şi o perturbare a ritmurilor veşniciei înseşi.

Dar cum, în accepţiunea poetului neomodern, fenomenalitatea este doar *întâmplarea* sau *accidentul* vieţii, iar starea fiinţei una de *jertfă perpetuă* la o nesfârşită *Cină de taină,* într-un ceremonial numit *groaza vieţii,* suferinţa vine tocmai din această *structură dizarmonică a existenţei* [12]. În această retrospectivă, eul îşi percepe destinul ca pe un *accident de suflet,* al luminii, ca pe o *pedeapsă* ori o simplă ipostază de *hrană* într-un spectacol decimant şi devorator: „Cea mai mare pedeapsă a noastră,/ cei care suntem/ e lumina prin care fluieră un răsucit de înger/ tulburător,/ halucinanta natură,/ timpul absorbitor,/ mirosul de viaţă pe care-l are secunda/ mâncarea cumplită la Cina cea de taină". (O.c., II, p. 317, *Dialog cu oda în metru antic*) Într-o astfel de accepţiune recurentă, ludică ori ba, la Nichita Stănescu divinitatea nu este – nu poate fi – paternală şi proteguitoare, ci o autoritate neîndurătoare şi... devoratoare. *Discordanţa sau dezechilibrul* entităţilor eu-lume, suflet-corporalitate generează, nu echivalenţa şi echilibrul acestora, ci preeminenţa uneia asupra celeilalte, ceea ce asigură o perpetuă sursă de conflictualitate şi suferinţă.

Frozen serenity

În cazul acestei dizarmonii, moartea sau stingerea poate apărea ca o dezirabilă dispariţie definitivă, o dorinţă pretimpurie de ieşire din lume, o scoatere din fenomenal, fără vreo tentativă de integrare şi participare postumă la armonia sau la epifaniile mundane ale eternităţii, căci, în accepţiunea moderniştilor, postumitatea e Neant. În această situaţie, deci, nu se întrezăreşte în viziunea poetică nichitiană vreo dorinţă de armonizare a eului cu cosmosul şi cu sine.

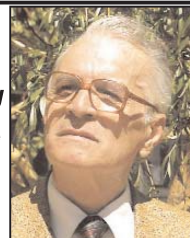
Tendinţa de ieşire din groaza vieţii e, la Nichita Stănescu, motivată, pe de-o parte, de conştiinţa tragică a vieţii privită din perspectivă existenţialistă, nu ca un dar inestimabil, ci ca un spaţiu–capcană din care eul nu are scăpare. Pe de altă parte, viaţa e percepută ca un dat definitiv şi total, nu însă şi fericit, ce activează fatal până şi în imperiul morţii, căci nu există vreo posibilitate de repaus de la fiinţare. „Moartea" însăşi „e plină de fiinţe", la fel şi cosmosul, albastrul, frunzele etc. Realul mişună de fiinţe, şi metafizicul la fel, aşa cum găsim într-un poem, *Elogiu.*

Prin urmare, dorinţa patetică a muriri definitive, a ieşirii într-un alt plan neantic, sau a risipei violente şi totale de sine, similară cu ceea ce invoca eul eminescian în *Rugăciunea unui dac,* nu poate fi nicidecum îndeplinită. Două motive fundamentează această imposibilitate. Pe de-o parte, viul şi viaţa reprezintă darul inestimabil, definitiv şi total, care, bine conservat şi înmulţit precum talantul, poate duce eul dincolo, în imperiul vieţii fără moarte. Pe de altă parte, există premisa că orice coborâre şi reîntoarcere la sine reprezintă o promisiune implicită de regenerare şi de reînviere.

→

Matei Eminescu la Turnu Severin

Marius POPESCU

Din respect pentru cele mai mari personalități ale vieții spirituale, a căror biografie merită cercetată pe întreg arborele genealogic, cetățenii oricărui oraș ar fi onorați știind că, pentru o anumită perioadă, în urbea lor a trăit o rudă atât de apropiată a Poetului Național. Prezența lui Matei Eminescu în Turnu-Severin a fost, în genere, ignorată, deși personalitatea acestuia, activitatea sa, inclusiv literară, prin colaborarea la diferite ziare sau reviste, se detașa în contextul vremii.

Matei Eminescu s-a născut la 20 noiembrie 1856 și a copilărit pe aceleași locuri de poveste pe care frații mai mari, Mihai, Ilie, Șerban, le troieniseră în joaca lor: dealurile și pădurea spre „lacul codrilor albastru”. Matei a fost orientat de către părinți spre Școala de Ofițeri din Iași, unde a fost înmatriculat la 20 octombrie 1872 ca soldat; în anul 1876, ca absolvent, primea gradul de sublocotenent. Tânărul ofițer s-a distins prin eroismul cu care a participat la luptele pentru independența României, din anii 1877-1878. A luat parte la luptele de la Smârdan, la asediul Plevnei. A fost decorat de șase ori și „vrednic titular” al decorațiilor române și ruse: Virtutea militară, Crucea Trecerii Dunării, Steaua României clasa a V-a de Război, Crucea de aur cu spade a Sf. Stanislav, Comemorativa rusă, Apărătorii Independenței. În 1880 primea gradul de locotenent iar în 1886 pe cel de căpitan, cu garnizoana la Brăila, Mizil, Rm. Sărat, Galați. Din primele două căsătorii ale spiritului auster care era Matei, au rezultat cinci copii: primul, Victor Ion, jurist și publicist, rezultat din căsătoria cu profesoara Matilda Ilian, pe când era la Brăila. A doua căsătorie, cu Ana Condeescu, pe vremea când comanda o companie la Mizil. Ana era soră cu Leonida Condeescu, prieten cu Caragiale și „erou” al acestuia în schița *O zi solemnă.* Familia s-a dăruit cu patru copii: Lelia, Ecaterina, Hanibal și Gheorghe. Cu a treia soție, Silvia Maeru, a conviețuit până la capătul vieții.

Matei s-a retras la Turnu Severin în anul 1896, după demisia din armată. Având o pensie neînsemnată, el a trebuit să muncească, la început făcând inginerie botanică, folosind pregătirea din timpul studiilor politehnice de la Praga, și în Administrația Financiară.

Prin 1908, Tribunalul Mehedinți avea pe rol un mare proces, în care se disputa proprietatea de câteva mii de hectare a Glogovei; se înfruntau Gună Vernescu, mare boier și magistrat, fost prim-ministru, cu bancherul Hernia. Prin Hotărârea Tribunalului Mehedinți, Matei Eminescu a devenit custode pentru câțiva ani, administrând suveran această proprietate, care cuprindea și câteva sate. Amintindu-și, fiul său Gheorghe Eminescu, colonel și istoric, scria: „Toate vacanțele de vară le petreceam la Glogova. Conacul moșiei aparținuse pe vremuri boierului Glogoveanu al cărui nume este atât de amestecat în revoluția lui Tudor Vladimirescu... o cameră se păstra închisă în această casă cu ziduri de cetate – cameră în care a locuit Tudor Vladimirescu”.

Deci, timp de circa cinci ani, Matei Eminescu pleca de la Glogova, situată la 56 km nord-est de Severin, și mergea cu copiii săi prin împrejurimi: „Ne duceam deseori călări cu tata la Baia de Aramă. La ieșirea din sat, se făceau ruinele unei biserici. De câte ori treceam pe lângă ea, îl auzeam pe tata recitând: *Biserica-n ruină stă, cuvioasă, tristă, pustie și bătrână.*”

Matei Eminescu era un iscusit vânător: avea „patru puști de calibre diferite, mașină de făcut cartușe, saci cu alice și cutii cu pulbere, iar în grajdurile domeniului o herghelie de cai”. Dar locuința sa era la Turnu Severin, pe strada General Manu nr. 8 (de mulți ani, Str. Mihai Eminescu nr. 16). Chiar George Călinescu nota: „În decembrie 1913, avea gradul de maior și era președintele delegației județene de Mehedinți și prezidentul biroului. Trăia în 1923 la Turnu Severin, str. General Manu nr. 8, căsătorit cu Silvia Maeru, dar și-a petrecut ultimii ani la Bistrița, murind acolo la 12 decembrie 1929.”

Matei Eminovici, locotenent

Matei Eminovici, în 1909

Prima mențiune despre prezența lui Matei Eminescu la Severin a apărut în revista *Lectura,* nr. 8-9 din iunie-iulie 1896, revistă în care publica, semnând „Maior Russo”, articolul „Idei asupra rolului social al oficierului”, în care insista asupra trăsăturilor morale și de caracter pe care trebuie să le aibă ofițerul care face educație militară subordonaților săi. Prezența lui Matei a mai fost consemnată și de profesorii C. Papacostea și D.T. Giurescu în *Istoricul orașului Turnu Severin (1830-1930).*

ÂICI A LOCUIT ÎNTRE ANII 1896-1924 FRATELE LUCEAFĂRULUI POEZIEI ROMÂNEȘTI. cpt. MATEI EMINESCU

Într-o măruntă publicație, *Cârlionțul,* căpitanul a polemizat cu severineanul Victor Antonescu, viitor mare actor. Prin anul 1900, Matei Eminescu scria în ziarul severinean *Progresul,* organ al Partidului Conservator, ziar care a fuzionat cu *Gazeta Mehedințiului.* El s-a numărat și printre membrii comitetului de redacție al ziarului *Actualitatea,* alături de Ștefan Frumușanu, St. Nanul, St. Bodiul, Gr. Bolocan, V. Modâlcă.

În amintirile severinenilor, transmise nouă oral sau în scris, este menționată prezența lui Matei Eminescu la Turnu Severin și efortul lui de a eterniza și aici memoria genialului său frate. În romanul *Fuga de lungă noapte,* Ion Molea își amintea cu rară emoție de întâlnirea sa pe o stradă din Turnu Severin cu Matei Eminescu, pe care, văzându-l, a crezut că l-a văzut pe marele poet. La bătrânețe, Matei semăna foarte bine cu poetul în ultima sa fotografie, cea de-a patra. În anul 1901, această fotografie a fost transpusă de către sculptorul Constantin Bălăcescu, la rugămintea căpitanului, într-un basorelief „încastrat în peretele dinspre sud al cancelariei Liceului Traian, în marmură”. Tot sub îndrumarea lui Matei s-a realizat de către Carol Umberto, severinean de origine italiană, bustul de pe fațada teatrului, bust situat alături de cel al lui Vasile Alecsandri.

Un reușit portret al lui Matei Eminescu ni-l prezintă criticul Șerban Cioculescu, pe atunci elev al Liceului Traian: „Pe străzile orașului trecea tacticos un bătrân care semăna leit cu ultima fotografie a lui Eminescu: era căpitanul Matei Eminescu, care administra o moșie princiară în județ. Apariția lui îmi dădea emoții halucinante. Îmi spuneam: Iată cum ar fi arătat Mihai Eminescu, fără doar și poate, dacă ar fi trăit până-n zilele noastre.”

În anul 2003, în semn de mare respect, prețuire și admirație pentru memoria marelui poet, veșnicită în aceste locuri prin prezența, timp de 28 de ani, a fratelui Matei, pe casa în care a locuit acesta a fost așezată o placă de marmură pe care scrie: *Aici a locuit între anii 1896-1924 fratele Luceafărului poeziei românești, cpt. Matei Eminescu.*

Apropierea spirituală a marelui poet de orașul dunărean Turnu Severin a fost, de fapt, mai profundă. În septembrie 1868, poetul trecea cu un vapor austriac pe Dunăre, pe lângă Turnu Severin, împreună cu trupa de teatru a lui Mihail Pascaly, spre Giurgiu. Se îmbarcaseră la Baziaș, venind de la Oravița, unde au prezentat trei piese în cel mai vechi teatru din țară, construit în anul 1917. Atent la istoria acestor locuri și la frumusețea lor, poetul avea să scrie, patru ani mai târziu, în *Memento Mori,* versuri ce aminteau de podul de peste Dunăre: *Dar pe-arcade negre-nalte, ce molatic se-nmormântă/ Trece-un pod, un gând de piatră repezit din arc în arc/ Valurile-nfuriate ridic frunțile răstite/ Și izbind cu repegiune arcurile neclintite/ Gem, picioarele le scaldă în stâncosul lor monarc,* iar în alt vers spune: *Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei prea mărire.*

Un episod important al vieții marelui poet a fost acela al auto-exilării sale în Oltenia, timp de peste două luni, în vara anului 1878 (circa 10 iunie – sfârșit de august), la Florești, comună situată la 11 km de Filiași, aparținând pe atunci județului Dolj, iar acum județului Gorj. A locuit la conacul junimistului Nicolae Mandrea, unde a tradus *Documentele Hurmuzachi,* circa 450 de pagini, și a scris, printre altele, *Pajul Cupidon, O, rămâi, Pe aceeași ulicioară, Pe lângă plopii fără soț.*

Într-o scrisoare adresată lui N. Mandrea, poetul cere 100 de lei (din cei 1.000 de lei destinați acestui sejur, singura vacanță din viața sa), pentru a vizita Severinul și împrejurimile. Nu știm dacă Mihai Eminescu a ajuns la Turnu Severin, dar prezența fratelui Matei constituie o legătură de suflet cum nu se poate mai durabilă, iar Severinul se poate considera un oraș privilegiat din acest punct de vedere.

Note

[1] Sentimentul *muririi* se instalează începând cu volumul *Epica magna,* devenind apoi tot mai acut în volumele *Noduri și semne, Opere imperfecte,* și predominant și exclusiv în *Opere impersonale.*
[2] *Entropia* (cf. Solomon Marcus, *Timpul,* Editura Albatros, București, 1985, pp. 66-67), ca reprezentare a unui timp psihologic, relevă rupturi de nivel sau discordanțe spațiale și temporale, sus-jos, trecut-viitor. Numeroase poeme ale lui Nichita Stănescu, din această etapă lirică, sugerează clar asemenea rupturi de nivel.
[3] *Grădina Ghetsimani* e un topos biblic, simbolic, și titlul unei memorabile poeme a lui Nichita Stănescu. Grădina este loc de repaus și de refacere a forțelor, dar Ghetsimani reprezintă toposul unei rupturi și al relevării instabilității lumii omenești. Acolo Iisus Hristos, abandonat de prieteni – discipolii –, dintr-o stranie neputință a acestora de a-i rămâne alături, în stare de veghe, e capturat ca un răufăcător și trimis în mijlocul mulțimii care recent îl elogiase și îl primise cu osanale.
[4] Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului, Introducere în arhetipologia generală,* traducere M. Aderca, Editura Univers, București, 1977, p. 151.
[5] Solomon Marcus, *Despre frumusețea timpului care trece,* Interviu realizat de Tudor Petcu, HotNews.ro, vineri, 13 aprilie 2012.
[6] Vezi, M. Eliade, *Arta de-a muri,* ediție îngrijită, selecție de texte și note de Magda și Petru Ursache, Editura Moldova, Iași 1993.
[7] Lucian Blaga: „Din prag un gând se uită lung,/ Să-l las în casă, să-l alung./ Cuvânt încearcă-a se rosti/ Veni-va zi, veni-va zi./ Din veac în slujbă viermii sunt/ sub glie-i văd lucrând, lucrând,/ Intra-voi iar sub veghea lor,/ în ciclul elementelor.” etc.
[8] Versurile eminesciene cer imperios complicitatea zeului în supliciere și murirea definitivă: „Să blesteme pe-oricine de mine-a avea milă,/ Să binecuvânteze pe cel ce mă împilă,/ S-asculte orice gură, ce-ar vrea să mă râdă,/ Puteri să puie-n brațul ce-ar vrea să mă ucidă...” etc., în M. Eminescu, *Poezii,* ed. cit, pp. 164-165.
[9] Nu o *zeiască și dulce pierdere de sine* de tipul celei experimentate de L. Blaga, în excursul cunoașterii poetice, ci dramatică și rispitoare de sine.
[10] Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum,* Editura Herald, București, 2007, p. 69.
[11] Putem înțelege aici dimensiunea terestră, cosmosul, universul tainic din care vine ființa în existență.
[12] Dizarmonia suflet-corporalitate, dizarmonia eu-mundaneitate, dizarmonia absenței divinității, ca motivație și sens, dintr-un univers considerat el însuși un accident.

Știința, parte a culturii

Retrospective informatice românești
(I) Galley, LeDoyen, Felix

Dragoș VAIDA

Într-o carte pasionantă de istorie și idei fondatoare, (*) *Turing's Cathedral. The Origins of the Digital Universe,* de George Dyson (Penguin Books, Allen Lane, 2012), asupra căreia ne-a atras atenția profesorul acad. Solomon Marcus, autorul prezintă evenimente cheie din dezvoltarea timpurie a informaticii în lume și profilul multor personalități implicate în aceasta. Este o istorie captivantă și o narațiune de idei revelatorii, inclusiv pentru aceia care au participat la începuturile domeniului în țara noastră. Aceste începuturi au fost prezentate în monografia (**) *Gr.C. Moisil and his followers in the field of Theoretical Computer Science,* editori acad. Solomon Marcus, prof. Afrodita Iorgulescu, prof. Sergiu Rudeanu și cu mine (Ed. Academiei Române, 2007). Acum, însă, când văd cartea lui G. Dyson, mă gândesc că poate contribuția mea la monografie, eventual nu singura, a privilegiat modelul academic al articolului de specialitate, reducând astfel partea de evocare personală. Nu sunt pregătit acum cu o expunere completă, mai ales nu cu una sistematică – sincer, nici nu știu când și dacă voi fi pregătit. Aflând însă de interesul Academiei pentru acest capitol al istoriei științelor de la noi, m-am gândit să prezint ceva, în cadrul revenirii pe care totuși am anunțat-o în (**, pag. 157).

Această revenire, ca și contribuția din amintita monografie, ar fi motivată prin aceea că s-a nimerit să mă număr printre studenții lui Gr.C. Moisil implicați în dezvoltările timpurii ale informaticii în România, seria noastră, 1952–1957, de la Matematică incluzându-i pe Nicolae Moldovan, Sergiu Rudeanu și Ion Zamfirescu.

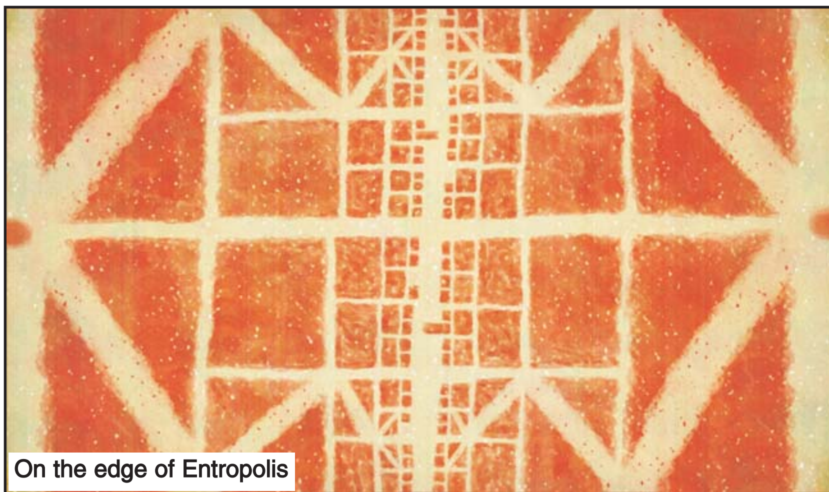
În iunie 8, ne-a părăsit Robert Galley (1921–2012), care a fost *timp de 13 ani de nouă ori ministru,* începând sub președinția generalului de Gaulle, într-o viață plină, care a inclus luptele de la El-Alamein, înrolarea la 19 ani în campania generalului, Londra, iunie 1940, prezidarea Consiliului de administrație INRIA (1967) și responsabilitatea uzinei de la Pierrelatte de îmbogățire a uraniului. Dar ce legătură au acestea cu informatica? Să sistematizăm puțin.

După schimbarea de echipă din România din 1965, un an mai târziu, s-a progresat în înțelegerea rolului informaticii în mințile guvernanților noștri și s-au format delegații care să meargă în diferite țări și să cerceteze dezvoltările din domeniu și posibilitățile de cooperare. Instrucțiunile date de N. Ceaușescu prin viu grai conducătorilor de delegații au fost neașteptate, *revliuționare.* S-a mers până într-acolo încât s-a dat dezlegare să nu fie refuzate ofertele de contact din partea românilor din diaspora! La etajul al V-lea din clădirea în care era sediul partidului, la secția de știință, un grup de cercetători din diferite centre de calcul, din care făceam și eu parte, redacta un studiu de oportunitate/fezabilitate privind introducerea informaticii în România. Grupul nostru era îndrumat de profesorii Mihai Drăgănescu (1929–2010), secretar permanent al Comisiei guvernamentale pentru dotarea cu tehnică de calcul și automatizarea prelucrării datelor, între 1967 și 1971, și Mircea Petrescu, membru al Academiei, cel dintâi ocupându-se și de transmiterea „sus" a „materialelor" (în fapt, jos, la etajele 2 și 3 ale „conducerii"), celuilalt revenindu-i managementul direct al echipei. Era o muncă asiduă, care ne solicita imaginația – cum să demonstrezi utilitatea iluminatului?! – și, după câte o sesiune mai lungă, profesorul Drăgănescu începea să circule în ciorapi, ceea ce mă mira foarte, deoarece prin tradiție înțepenita conducere elimina naturalul, ca inamic. De altfel, orice dictatură refuză referința la natural, deoarece singura referință posibilă este numai la ea însăși.

Spre știință, notez că la finele lui 1966 existau în lume aproximativ 40.000 de calculatoare instalate, cu o valoare totală de 45 de miliarde de franci, în Franța existând 2.000 de asemenea sisteme (*Le Monde Diplomatique,* februarie 1967). Pe atunci, noi lucram la CIFA (Calculatorul Institutului de Fizică Atomică), în timp ce stăruitoarele noastre strigăte de alarmă privind „rămânerea în urmă" nu erau luate în seamă de către cei în drept, pe care îi voi aminti altădată. Gr.C. Moisil critica expresia citată: nu am rămas în urmă, fiindcă nu am fost la timp la întâlnire.

Delegația pentru explorarea în Franța a fost condusă de regretatul profesor Nicolae Teodorescu (1908–2000), membru al Academiei, decan al Facultății de Matematică între 1960 și 1972, președinte al comisiei pentru Matematică și Fizică din Consiliul Național al Cercetării Științifice (din martie 1971, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie). Am fost inclus în ea, pe baza cunoștințelor mele de franceză. Profesorul ne-a cazat într-un hotel mic, dar central, aproape de Place de l'Opéra, prevenindu-ne că trebuie sa ne adresăm patroanei numai cu „mademoiselle", niciodată „madame" (cum și-a început Sarkozy discursul adresat reginei, la un dineu de gală).

La Paris, făceam tururi de forță în viteză, într-o campanie condusă de profesor, vizitam centre de calcul și institute, exploram terenul, colecționam documentație, alergam pentru a ne ține de program. La sfârșitul periplului francez, vice-directorul general al companiei CII – Compagnie Internationale pour l'Informatique (între 1966 și 1968, în timp ce CII a existat între 1966 și 1975), Robert Rémillon, ne-a oferit un dineu în elegantul restaurant *LeDoyen,* aluzie fină la faptul că delegația noastră era într-adevăr condusă de un decan, restaurant situat practic pe Champs-Élysées. Era anunțată participarea lui Robert Galley, Délégué a l'Informatique pe lângă prim-ministrul George Pompidou, cum s-ar spune, „Monsieur Plan Calcul", în post între 1966 și 1968 (vezi ultimul interviu, din aprilie 2012, în *Le Point*). Au intrat în salonul de primire profesorul și după dânsul eu. Francezii l-au preluat imediat pe profesor, așa încât m-am trezit brusc fără maestru și fără să cunosc personajele. Am schițat un debut de salut către un domn distins care, sesizând încurcătura mea, mi-a facut semn cu degetul către persoana din dreapta, Robert Galley, un domn înalt, cu un aer *gaillard,* cu negru sub unghii, cu cravata ușor într-o parte, nu aș fi putut spune asortată. Se deosebea de personajul care mă scosese din încurcătură, ambasadorul nostru, a cărui ținută impecabilă se vedea imediat. Am fost tratați cu aperitive, am luat ceva pe bază de Martini Rosso, am început să beau și, exact la prima sorbitură, Robert Galley mi-a apărut în fată, adresându-mi o întrebare, în cadrul uzanței care cere amfitrionului–președinte să se întrețină cu invitații. Am sesizat intenția și, în viteză, am sorbit cu lichidul și o bucată de gheață. Am ramas blocat, neștiind ce să fac, să o scuip sau să o înghit. Galley a observat că sunt în dificultate. Fie ce-o fi, am înghițit-o și conversația s-a pornit. După câteva minute, privindu-l peste umăr pe Galley, am rămas trăznit: peretele din fața mea se mișca, cu glastre și lămpi. Mi-am spus că, din atâta alergătură și nemâncare, plus alcoolul, încerc un vertij și am întins o mână aiurea, că de Galley nu mă puteam ține, așa cum aș fi vrut. Dar, revelație, peretele chiar se mișca, intra în parchet și în fată ni se deschidea o splendidă sală de banchet. Închei spunând că așa l-am cunoscut pe fostul luptător, pe atunci ministru, Galley, cu care am stat de vorbă, la dineu.

On the edge of Entropolis

Locurile la masă erau marcate cu cărți de vizită. În vreme ce ale noastre erau încărcate, veritabile CV-uri telegrafice, vecinul meu din stânga avea o carte de vizită pe care scria cursiv doar *Rochefort.* Încântat să-mi etalez francofilia, i-am spus „Ce coincidență, am citit despre un conte de Rochefort în Alexandre Dumas, *Les trois mousquetaires* și *Vingt ans aprés.*" Dacă am ajuns aici, bănuiți continuarea. Nu, nu era coincidență. Profesorul mi-a spus că a existat un duce omonim, care, în *Vingt ans aprés,* evadează spectaculos, după o frondă împotriva regelui. Nu putem sti, în aceste valuri de contestații, care este viața obișnuită a francezilor, țara cu 200 de feluri de brânză, imposibil de condus, cum spunea generalul, protestând când în favoarea drepturilor omului, când împotriva dezordinii.

Plecarea de la Paris a inclus o întâmplare complet imprevizibilă pentru mine. În ultima zi, dis-de-dimineață, profesorul mi-a bătut la ușă, spunându-mi, într-o stare de ușoară agitație și inexplicabil reproș, că dânsul se gândește la delegație și noaptea și că a descoperit că aceasta avea în mandat să mai viziteze un institut care ne scăpase. M-am dus așa cum dânsul mi-a cerut, amânând în ultimul moment cumpărarea unui „diplomat", pe atunci articol–vedetă, în lansare. Am apărut cu întârziere în microbuzul care ne aștepta în fața hotelului pentru a ne duce să ne luăm avionul, de la fermecătorul și înduioșătorul *Le Bourget.* Mi-am cerut scuze și am încercat să anim puțin o atmosferă de gheață. Aproape imediat profesorul mi-a spus „să știi, Vaida, că eu și pe Poenaru l-am mirosit că vrea s-o întindă". Dânsul percepuse întârzierea mea ca pe o nuvelă de suspans, după care ar fi urmat să primească o mustrare politică. A fost o întâmplare asemănătoare cu spectacolele de astazi în care se amestecă genurile comedie–dramă, ca în enumerarea lui Polonius, pastoral-istoric etc., cu observația că atunci un episod ca acela povestit nu rămânea fără urmări.

Ne-am întors și, după câteva zile, l-am revăzut pe profesor cuprins de stres, agitat. Avea o invitație în străinătate, dorea s-o onoreze, dar președintele CNCS, Roman Moldovan (1911–1996), căruia îi spunea „padișahu'", nu-i autoriza plecarea până nu depunea raportul delegației. Era, deci, o situație de criză. L-am întrebat dacă are o secretară, evident avea, și i-am spus că scriu eu raportul. Mi-a oferit notițele pe care le luase, scria tot, direct în franceză. Ca un prost, cu acea cruzime inconștientă a tinereții, i-am răspuns nepoliticos, că nu este nevoie de ele. Profesorul Teodorescu nu m-a simpatizat niciodată, vedea în mine discipolul lui Moisil și toate defectele pe care le aveam. S-a uitat la mine cu o privire mortală de mânie, dispreț și stupefacție, dar raportul trebuia scris. Raportul delegației de experți din Franța *l-am scris eu și numai eu,* așa s-a întâmplat să fie.

Conștient, am pus ca idee principală în raportul scris enunțul interesului pentru o colaborare în domeniul producerii de software, dar mi-a scăpat din vedere includerea unei conlucrări în asigurarea bazei materiale, idee și formulare care nu au scăpat profesorului Mihai Drăgănescu, în rapoartele dânsului de mai târziu. Oricum, aceste idei nu au folosit prea mult atunci, pentru că nu eram pregătiți. A fost contribuția ICI (Institutul Central de Informatică) în promovarea producției, în colaborare, a calculatorului FELIX, după modelul francez IRIS 50, apărut în 1966 și vândut României în 1968.

Unii au fost critici față de această linie de dezvoltare. Era însă cam tot ce se putea face atunci când ni s-a impus condiția să ajungem la o soluție de cooperare. Nu a fost vina nimănui că oferte precum cea de la IBM nu s-au aplecat cu suficientă atenție și flexibilitate asupra cazului țării noastre.

→

Despre măreţia lucrurilor mici

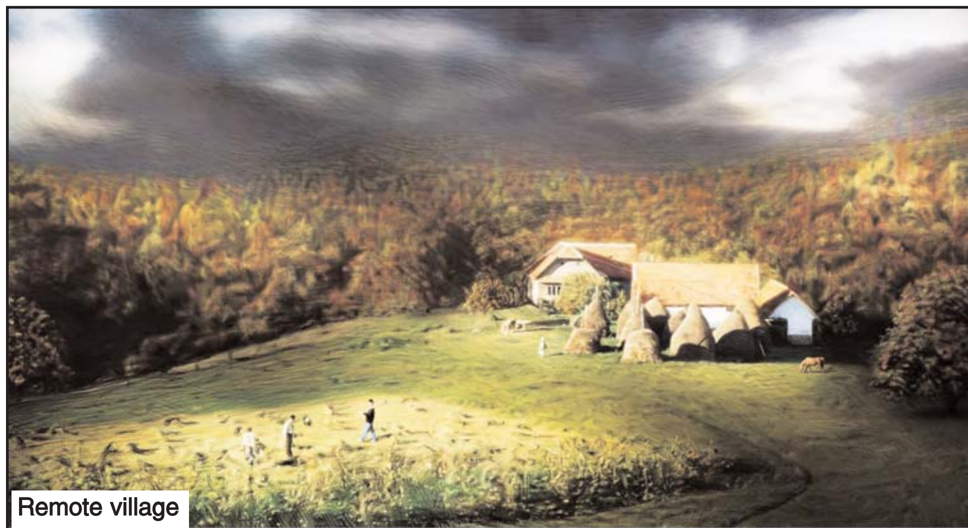

Emil LUNGEANU

Nici că se putea găsi vreme mai nimerită decât canicula acestor zile pentru lansarea unui volum cu titlul *Sub steaua câinelui* (Edit. Tracus Arte, 2012)! Căci, dacă latinii au ajuns să-i zică zăpuşelii *canicula,* pricina a fost tocmai populara „Căţeluşă" de pe cerul estival (*Canis Majoris* după numele ei oficial din acte), constelaţie al cărei răsărit în zori anunţa sezonul incendiilor de păduri. Chiar şi-n Albion i se mai spune astăzi „lunii lui Cuptor" *dog days,* o apoziţie căreia ţi-e greu să nu-i suspectezi aceeaşi origine astronomică, dat fiind că Sirius, principala stea a Câinelui şi totodată cea mai strălucitoare de pe cer, şi-a câştigat respectul întregii antichităţi mediteraneene. Egiptenii începeau noul an odată cu răsăritul ei heliacal la Memphis, coincident cu debutul inundaţiilor Nilului, însuşi marele vizir fiind însărcinat cu observarea importantului eveniment.

Altminteri, în ciuda sugestiilor tematice lăsate de genericul de pe copertă, cartea de faţă are prea puţine pagini arse de soare ca s-o poţi aşeza pe raft alături cu lirica estivă a unui Don José Selgas ori poemele insolate ale lui Espronceda. Temperaturile record ce marchează naşterea *„sub stella canicula"* a acestui nou volum nu sunt cele din buletinul meteo, ci din calendarul propriei creaţii lirice a Victoriei Milescu – iar de termometru le poate servi oricare exemplu din cuprins, începând cu magistralul poem introductiv: „Tot bântuind din cameră-n cameră/ pe scările spiralate/ ce duc spre tavane inundate de corpuri cereşti/ traversând holuri, săli, coridoare/ cu umbre topindu-se în pereţi/ încurcându-te în draperii, sonerii, panoplii/ agăţându-te de balustradele/ cu geamătul lor omenesc/ brusc te trezeşti/ faţă-n faţă cu însuşi Dumnezeu/ el îşi coboară privirea atent/ te încurajează cu ochi scăpărători/ cere-i orice, acum e momentul/ strângi la piept respirând sacadat/ magna charta vieţii tale/ doar un cuvânt şi/ acea faimoasă editură/ pe care o cauţi besmetic prin clădirea sordidă/ te-ar face peste noapte celebru/ dar Dumnezeu e grăbit/ până să te dezmeticeşti a şi zburat pe scări/ printre stâlpii hiperboreici/ priveşti buimac/ în urma norului de pulbere fină/ în aerul şampanizat cu mii de steluţe/ ce se aprind şi se sparg/ împroşcându-te: Ce şansă! Ce şansă!..." (*Sub steaua câinelui*) Dacă „acea faimoasă editură" mult visată ar fi Marabout, iar aspirantul ar fi boemianul Jan Weiss, atunci „clădirea sordidă" nu ar fi alta decât însuşi coşmarescul Mullerdom din *Casa cu o mie de etaje*, căci într-adevăr numai traducerea bizarului roman în franceză (1967) şi-a făcut „peste noapte celebru" autorul. Dar, cum nu spaţialitatea e provocarea acestei viziuni de factură cinematografică, ci singularitatea evenimenţială, ecuaţia nu-şi va găsi soluţie decât atribuind alte valori necunoscutelor. Tema ratării ocaziei providenţiale, a singurei ieşiri din spirala propriului destin, îşi are mai degrabă prototipul la Buzzati în *Bárnabo delle montagne* şi în capodopera *Il deserto dei Tartari,* sau în *Făgăduiala* lui Dürrenmatt, cu singura deosebire că aici, în versiunea poetei, marea şansă e vânată nu cu puşca, ci cu condeiul.

Tot o singularitate e şi spaţiul propriei existenţe, un inalienabil topos „la purtător" precum cochilia melcului. El devine transmisibil doar odată cu titularul însuşi, ca în *Casa vândută* („ce-ar zice mama că îmi vând casa/ în care ea a copilărit/ de mână cu mine") sau în *Casa cea nouă*, unde scheletul construcţiei aflate în şantier, înălţate „în calea păsărilor", devine de-a dreptul antropoid prin echivalenţele anatomice: „se ridică pe picioare tari, de beton/sprijinindu-se în planşeele cu scoabe de fier/ orbitele negre înfiorându-i pe cei din stradă/ indică ferestrele, uşile/ prin ele bezna intră şi iese nestingherită/ scările se rotesc în jurul unui ax al lumii/.../ intestine de cauciuc/.../ când se înnoptează, rămâne singură/ în faţa lunii, a stelelor ghimpate". Altundeva, revelaţia lipsei de exterior o reeditează pe a unui Garcin din *Cu uşile închise:* „Despătureşti coala albă a zilei/ începi să scrii primii paşi/ apoi duşul, cafeaua/ arunci o privire pe geam/ ceva s-a-ntâmplat/ se vede cu ochiul liber!/ noua eră a venit şi a plecat/.../ te îmbraci *să ieşi, dar pe unde* [subl. ns.]/ nici vecinii care-ţi băteau în pereţi/ nu mai bat/.../ e prima zi, sunt fericit!..." (*Camuflaj*) Cea luată de la zero este însăşi propria Fiinţă, şi nu degeaba multe din punerile în scenă ale Victoriei Milescu au aspect de matineu, dimineţile servind de metaforă a renovării – una deopotrivă a vieţii şi a morţii. *Le Figaro Litteraire* publica o spovedanie-bilanţ a lui Eugen Ionescu, a doua zi după moartea dramaturgului, încheiată cu concluzii de *Glossă* eminesciană: „Înainte vreme, sculându-mă în fiecare dimineaţă spuneam: slavă lui Dumnezeu, care mi-a mai dăruit încă o zi. Acum spun: încă o zi pe care mi-a retras-o." Şi este tocmai aritmetica pe care o exersează şi poeta la inaugurarea zilei: „Câtă voinţă îţi trebuie/ să te ridici din pat/ să ajungi la baie, să răsuceşti robinetele [Chiar aşa, odată, Şerban Cionoff, aflând ce leafă iau ca bugetar, mi-a replicat că pentru atâta mărunţiş el „nici nu se dă jos din pat".]/.../ câtă voinţă îţi trebuie/ să-ţi pui cămaşa, vesta, să-ţi strângi cravata/.../ să ajungi la poştă/ pentru a semna de primirea propriei existenţe..." (*În zgura de afară*) Jubilaţiei îi ia astfel locul, dimpotrivă, povara repetiţiei cotidiene, întâmpinate cu ostilitate. Prilejuit de o consultaţie, portretul medicului pare mai degrabă al unui mort în ciuda renaşterii zilei şi naturii, el „scrie ceva, ştampilează/ vântul de primăvară smulge din cornier/ perdeaua fluturând ca un steag alb/ nici un zâmbet pe chipul/ celui ţinut strâns în braţe ieri-noapte/ nici o sclipire în ochii celui/ iubit cu fervoare/ o noapte întreagă de-o canceroasă" (*Doctorul*). De altfel, pe toţi amorezii venirea dimineţii îi găseşte devitalizaţi şi potrivnici: „cei ce s-au iubit noaptea întreagă urăsc dimineaţa/ aruncă în ea cu ceşti şi pahare/ cu bulgării unei zăpezi selenare" (*Aplaudând existenţa*). Vânzătorul de ziare, şi el, „deschide chioşcul în zori", dar singur „vântul răsfoieşte presa", de parcă restul lumii ar fi dispărut laolaltă cu stelele nopţii (*Vânzătorul de ziare*).

Remote village

Constanta fundamentală a acestui remarcabil volum rămâne însă diminuţia, în perfect acord cu autoarea însăşi. Pe miniona dar inimoasa Victoria Milescu ar fi greu să nu o recunoşti în „femeia mică" din *Cioburi de stea,* pe care „vântul o ridică pe umărul bărbatului", ori din *Litera neagră,* unde „femeia mică/ deretică prin casa cât o mărgică", nemaivorbind de autoportretul din *Ceva lipseşte, ceva este în plus:* „Sunt mică/ dar făcută din plămada celor puternici/ abia îndrăznesc să fiu/ să nu mă lovesc de soare, de nori/.../ sunt mică/ sânge puţin, carne puţină/ dar cât univers..." (compară cu anghinarea lui Quevedo, cea cu „fuste multe, carne puţină"). Şi nu are dreptate? Holonul originar din care s-a umflat până azi clăbucul întregului univers fusese, înainte de Big Bang, la fel de mic comparativ cu un proton pe cât este protonul faţă de universul actual.

De fapt, în ultimă instanţă, paradoxul e valabil pentru grandoarea oricărei fiinţe diminutive, dovadă şi fabule precum *Musca* sau *Învăţături* (unde sfaturile sunt date de „pomul cel mare/ către pomul cel mic"), demersul fiind acela al unui moralist calificat, plin de ironie şi umor. Lecţia ţinută învingătorului din *Gloria oraşului cucerit,* bunăoară, este din aceeaşi serie cu epitaful lui Alexandru Macedon alcătuit de Demostene („Acum, iată-ncăpând într-o ulcică/ cel pentru care lumea era mică."): „Trebuie să mai şi ratezi din când în când/ să te împiedici/.../ să te umpli de noroi, de spurcăciune/ să-i laşi şi pe unii şi pe alţii să râdă de tine/ să te tăvălească prin fulgi purtându-te-n chiot/ pe străzile violete ale oraşului/ altfel nu te vor crede niciodată că ai învins/ în războiul de o mie de ani". Nu mai puţin plină de tâlc este şi nostimada magnificenţei *Piticului din intersecţie:* „Piticul fluieră fericit în intersecţii/ e acolo de veacuri/ creează evenimente, conştiincios/ cu aceste mâini mici/ cu aceste picioare mici/ încălţate în bascheţi prea mari/ cu aceste degete mititele/ deşurubez stelele şi planetele şi/ da, pot să învârt pe degete tot oraşul!" Adevărata miză a acestui volum, aşadar, este justa redimensionare a condiţiei umane înseşi. Bunăoară, ce-ai putea crede când vezi cabina unui lift stând pe loc? Administratorul blocului ar zice că liftul e stricat. Ştefan Cazimir ar zice că liftul păstrează un moment de reculegere pentru Nenea Iancu. Horia Gârbea ar zice că în lift sunt doi îngeri, unul care urcă şi altul care coboară. Ei bine, Victoria Milescu ce zice? Zice că eşti prea mic pentru un lift atât de mare: „când eşti mic/ nu te ia liftul/ nici până la primul etaj/ al celui mai pricăjit înger/ drumul vieţii pare mai lung/ străbătut cu paşi mici/ iar când soseşti la înaltele, promisele porţi/ şlefuite de atâtea braţe grandioase/ nu ajungi la sonerie/ strigi, dar glasul e acoperit de tunetele divine" (*Când eşti mic*). Ceea ce ne spune autoarea acestui volum e că lucrurile mari se fac din lucruri mici – iar asta nu doar repertorial vorbind, ci chiar şi prin minimalismul scriiturii. Sigur, după memorabila haikudiadă experimentată în urmă cu aproape un deceniu (*Ecoul clipei,* 2003), economia mijloacelor de expresie şi lipsa de zorzoane nu mai reprezintă azi o noutate în sine pentru stilul autoarei. De astă dată însă, în plus, diminuţia expresiei îmbracă ideal discursul propriu-zis, caz de adecvare cu totul remarcabil în artele poetice româneşti contemporane.

„Sunt mică/ dar făcută din plămada celor puternici" nu e doar o bravadă. Putem paria cu încredere pe acest jocheu mititel călare pe un Pegas uriaş, căci are nume de Victorie.

Avut raportul pe care l-am întocmit vreun rol de jucat sau vreo vină? Nu putem şti! În epocă, s-a spus că, în contextul raportului delegaţiei care a fost în URSS, a apărut o disensiune între conducătorul delegaţiei şi unii membri, primul insistând că într-o eventuală cooperare am avea de învăţat de la ruşi, în timp ce membrii în divergenţă au văzut neajunsurile tehnicii de calcul, la nivelul la care se găsea vecinul atunci. În plus, interveneau şi *afinităţile elective* pe care le aveam cu Occidentul.

Am ajuns să închei însemnarea de faţă, prea lungă, *sub* aşteptările şi speranţele mele de la început. Legăturile stabilite nu au avut şansa unor continuări pe măsură, în primul rând, printr-o cooperare privind *mathematicalware.*

În dezvoltările de după 1989, am avut şansa de a fi invitat la Universitatea din Bologna, Dipartimento di Matematica, profesor Ilio Galligani. A fost o mare şansă: practic vizavi, pe Via Zamboni, am dat de Facoltá di Lettera e Filosofia, unde preda Umberto Eco (n. 1932, profesor emerit din 2008, teza de doctorat *Il problema estetico in San Tommaso,* 1956, la 24 de ani!), cursul fiind, potrivit răspunsului puţin blazat al secretarei, *martedi alla uno.* Clădirile acestei universităţi s-au modernizat, construcţia nouă înglobând-o pe cea veche, într-o întortochere care poate i-a sugerat lui Eco spaţiul din *Numele trandafirului* (1980). Amintirile şi evocările nu sunt şi ele *întortocherile* vieţilor noastre, când înălţate cu mândrie, când resimţite cu părere de rău pentru ce ar fi trebuit şi chiar ar fi putut să fie?

Poezie fără frontiere

Frumoasa Cordieră

Paula ROMANESCU

Așa au numit-o contemporanii săi pe Louise Labé, poeta lyoneză a cărei trecere prin lume a început în anul 1524 (același an în care se nă?tea și prea răsfățatul prinț al sonetului, Pierre de Ronsard – cu rădăcini, zice-se, din stirpea lui Banu Mărăcine), ca să se încheie 42 de ani mai târziu, numele ei mutându-se în ne-moarte.

Porecla, mai exact supranumele de *cordieră,* i se trăgea de la îndeletnicirea de făcător de frânghii-corzi a tatălui său, Pierre Carlin, un negustoraș inimos care a ținut să-i asigure frumoasei și zburdalnicei sale fiice o educație *à l'italienne*, după moda vremii, din care nu putea lipsi studiul limbilor italiană, latină și greacă, dar nici muzica, dansul, echitația, ba chiar mânuirea armelor, sport rezervat în exclusivitate bărbaților.

Fire modernă, independentă, dotată cu o inteligență scăpărătoare, Louise Labé nu-și prea pierdea timpul cu gherghefuri, dantelării și alte îndeletniciri domestice.

Că li s-or fi aprins călcâiele după ea multor degustători de frumusețe feminină, e lucru foarte de-nțeles. Că îi cam încurca ascuțișul inteligenței ei (căreia nu-i puteau opune tăișul spadei, singurul lor talent) pe care o socoteau mai mult blestem decât binecuvântare, n-ar cam trebui să ne mire.

Avea șaisprezece ani, spune gura mereu clevetitoare a istoriei literare (și aceasta?!), când și-a pierdut capul după un nobil din suita regală, al cărui nume nu ni s-a păstrat. Era, desigur, un curtean curtenitor dintre aceia care nu pricepeau din iubire decât învelișul, poleiala de vorbe ca joc galant, nu și miezul, sâmburele de jar în care se preschimbă sufletul în secunda de eternitate când omul simplu devine zeu.

S-a căsătorit din adolescență (tot moda timpului, bat-o vina!) cu un oarecare Ennemond Perrin, tot frânghier, destul de înstărit, destul de orgolios cât să-i asigure soției lui ținerea unui salon literar în care podoabele ei de spirit să se etaleze cu grație, salon devenit celebru în epocă, frecventat de cele mai alese spirite ale Lyonului. Putea să nu atragă invidia femeiuștilor cărora zulufii le țineau loc de minte?

Prevăzătoare și conciliantă, poeta avea să le răspundă prin *Sonetul XXIII,* ultimul din întreaga sa zestre literară, creată între anii 1545-1555: (*Un eseu – Débat de la Folie et de l'Amour,* trei elegii și 23 de sonete):

Să nu mă condamnați de-a fi iubit,
doamnelor,
Dacă ruguri mii
Blestem mi-au fost, robii, împărății,
Dacă în lacrimi timpul mi-am trăit.
N-aș vrea să-mi fie numele hulit
De voi; încă-mi sunt mult prea vii
Rănile sufletului. A le ințeți
Nu-i bine… Luați aminte (…)
Că Amor, numai dac-ar vrea,
Mult prea ușor, c-o patimă adâncă
Mințile să vă fure ar putea.
Vedeți, sunt și tristeți mai grele încă!

Sonetele îi vor asigura poetei celebritatea literară. Sunt pline de o forță lirică la care Ronsard nu avea să ajungă tot sonetând grațios pentru Casandre, Marii și Elene, ca un orfeu-tenor împătimit de liră, care, de teamă să nu încurce numele iubitei, renunță la cuvinte și prinde a fluiera aria *una furtiva lagrima,* la care mai aduce și ceva roze, neapărat îmbobocite, cu un îndemn la cules…

Sinceritate, originalitate, simplitate, iată pecețile sub care își înscrie sonetele Frumoasa Cordieră. Voce unică în corul poetic al secolului al XVI-lea, ea pare o Edith Piaf dintr-un timp mai familiar nouă, care-și clamează dreptul de a iubi, de a și mărturisi prin poezie chinul și bucuria dragostei, lăsând să reverbereze prin timp, peste timp un fel de „Non, rien de rien/ Non, je ne regrette rien/ Ni le bien qu'on m'a fait/ Ni le mal/ Tout ça m'est bien égale". Nu, asta nu se traduce! Se cuvine să înveți limba franceză pentru a înțelege întreaga încărcătură de sensuri a acestei ziceri simple în care zborul și căderea se confundă, întregindu-se.

Mai avusese orașul Lyon o poetă – Pernette du Guillet, dispărută la 25 de ani, a cărei menire pare să fi fost aceea de a inspira poetului Maurice Sceve o iubire nemăsurată, măsurabilă în carate de cânt. Ea era *Délie – objet de la plus haute vertu,* Délie, anagramă a cuvântului L'idée – idee prin care eternul feminin nu-i decât suferință dătătoare de mari delicii spirituale, suferință pură, iubire-suferință:

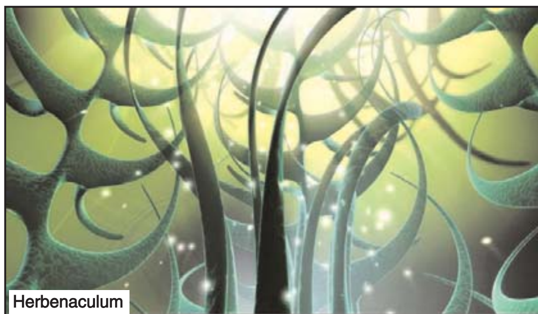
Mi-era atât de dragă că-mi părea că trăiesc
Prin viața ei, că viața-mi era limanul, vama
De gând în care visul prindeam să mi-l zidesc;
Dar ochiul spuse inimii: Ia seama!
Cum poate oare până într-atât
Tăria cu nimicul să se-nfrunte?
În noi doi flacăra părea să cânte
Același imn – lumină de-mprumut.
Stins al său foc, al meu cum să mai lupte
Dacă, pe ea pierzând-o, sunt pierdut!

Chiar din anul în care Délie-Pernette și-a încheiat pământeasca existență, cântul Frumoasei Cordiere a prins să se înalțe, cânt de ciocârlie beată de azur, la auzul căruia severul Jean Calvin din Geneva lui bisericoasă se zburlește a scandal, numind-o pe poetă *plebeia meretrix* – târfuliță oarecare. Și, totuși, istoria literară nu menționează niciun aspect din viața ei „scandaloasă", păstrând ca pe un giuvaer de preț volumașul de sonete. (Sonet – cuvânt provensal; *sonetto* – în italiană, creația aceea de 14 versuri, ivită prin secolul al XIII-lea, cultivată pe atunci de Petrarca, Ronsard, Du Bellay, Michelangelo, Shakespeare, Vasile Voiculescu, de la care să amintim măcar distihul „De nu vei fi cu mine suflarea-mi să te strângă/ Învăț eternitatea cu hohote să plângă…" etc.)

Louise Labé

Ce era scandalos în sfâșierea din iubire pe care poeta și-o clama cu sinceritate?

Herbenaculum

Creația sa, publicată integral în 1555 de editorul Jean de Tournes, avea să bulverseze lumea literară din Franța: A fi femeie și a scrie (și bine!) poezie era aproape-o insolență, ba chiar o dramă. A fost nevoie de un decret regal (un fel de ordonanță de urgență din vremea noastră năpădită de urgențe) ca poezia să-i fie publicată. Privilegiu special! Aveau să urmeze imediat alte trei ediții.

Succesul de care s-a bucurat a fost enorm. Ea a rămas singura poetă din secolul al XVI-lea a cărei operă i-a fost publicată în timpul vieții. Aveau de ce să fie scandalizate simandicoasele matroane cu mintea cât un bob de mei, ba chiar și sonetarzii cântăreți ai iubirilor călduțe pentru fel de fel de Sandre și Casandre internaționale, ocupate foarte să culeagă „les roses de la vie" până nu cade frunza… ca într-un *carpe diem* bezmetic.

Puțin îi păsa poetei noastre de rozele dintâi, de floricele și bagatele de stil când invoca dulcele somn de noapte fermecată:

...Odihnă zămislită din plăcere,
Vino în visele-mi de noapte bună
Iar dacă bietu-mi suflet niciodată
Nu va putea să-și afle mângâiere
În adevăr, s-o afle în minciună. (*Sonetul VIII*)

Sinonimă cu bucuria și amarul iubirii, poezia Louisei Labé nu uzează, nici nu abuzează de simboluri. Este strigăt, și lacrimă, și chiot, luciditate și curaj, înfrângere (ne)acceptată.

Învii și mor, pârjol sunt, vifor sec,
Sunt jar nestins; de ger cutremurată,
Viața mi-e și balsam și blestem totodată
Și mari tristeți în mine cu bucurii se-ntrec.
Râd din senin și-n lacrimi mă înec,
Plăcerea cu mii de gheare mă desfată,
Binele m-ocolește, de rău sunt îmbiată,
Înverzesc precum frunza și tot ca ea mă trec,
Astfel iubirea ne-ncetat mă poartă
Și, când cred că durerea mi-a stăpână,
Mă regăsesc plină de sori, dar iată,
Când simt că fericirea-i a mea toată,
Că ora împlinirii a bătut,
Cu-amarul tot o iau de la-nceput! (*Sonetul VII*)

Nu, nu graba de a culege iubirea la vremea înfloririlor dintâi, ci păstrarea ei atâta timp cât gândul nu dă semn de ațipire – adevărata izbândă a dorului-dor.

Nu încape îndoială că poezia sa a scandalizat pudibonderia contemporanelor ei; numai că „scandalizatele" creaturi îi citeau cu nesaț (și pe ascuns) sonetele, trăindu-și prin adevărul lor frust viața netrăită.

Credincios marilor valori, timpul i-a purtat poetei numele până la noi și, până când vor fi pe lume oameni. S-a încercat într-o vreme (după moartea poetei, desigur!) să se vânture ideea că Louise Labé n-ar fi existat, ci că ea ar fi fost „invenția" unor poeți din secolul al XVI-lea – Clément Marot (1496-1544), Maurice Sceve, Claude de Taillemont, Olivier de Magny, Jaques Peletier du Mans, care ar fi vrut să aibă un model feminin de adorare cum era Laura pentru Petrarca. Chiar și editorul Jean de Tournes ar fi avut în vedere interesul comercial al acestei „poete imaginare", urmașă a vestitei Sapho din Lesbos, cea trăitoare prin secolul al VII-lea pe sfârșite, de dinainte de era Răstignitului.

Și iată-ne acum, în secolul despre care zicea unul că „va fi religios, ori nu va fi deloc". În *L'Information littéraire* nr. 2 din Parisul anului de grație 2006, o profesoresă de la Sorbona pe numele ei Mireille Huchon, publica un studiu cu titlul „Louise Labé, une créature de papier" – Louise Labé, o creatură de hârtie. Atât le-a trebuit combatanților pe câmpul mereu devastat al poeziei, că argumentele pro și contra au și fost transformate în ploaie de săgeți cât să întunece sau să inflameze orizontul virtual al comunicării de-a surda. Henri Hours și Bernard Plessis publicau în *Bulletin des Lettres,* oct. 2006, articolul „Sur Louise Labé rien de nouveau" – Despre L.L. nimic nou; Daniel Martin: „Louise Labé est-elle une créature de papier?" – O fi L.L. o creatură de hârtie? (*Rev. Réforme, Humanisme, Renaissance,* nr. 63 din dec. 2006); Elianne Viennot: „Notice sur Louise Labé" – Însemnare despre L.L. (*Théatre des femmes de l'ancien régime,* dec. 2006).

Glasuri alte și alte se fac auzite, încât nu poți să nu te întrebi ce-i determină pe literați să se înverșuneze din când în când întru demolarea unor înaintași intrați demult în panteonul inebranlabil al memoriei colective, într-o încercare bezmetică de a pune în locul acestora trufia lor absurdă – de-a nu fi! Nu astfel s-a întâmplat și cu Eminescu al nostru? Ocupa prea mult loc și făcea prea multă lumină, iar firele de iarbă din pajiștile literelor firave au prins a înălța lujere de fiere din care nimeni nu s-a grăbit să se… adape.

→

Despre timp, istorie și setea noastră de absolut

Mihail Diaconescu: *Depărtarea și timpul*

Nicoleta DJIGHT

Depărtarea și timpul este un roman reprezentativ pentru creația epică a lui Mihail Diaconescu.

Romanul îl are ca erou principal pe Dionysius Exiguus, personalitate ilustră a culturii noastre în epoca dacoromană, la finele sec. IV și mijlocul sec. V, afirmat ca teolog, filosof, calendorolog, jurist, epistolograf, traducător din greacă în latină, magistru. Biserica noastră Ortodoxă l-a canonizat.

Sfântul Dionysius Exiguus ilustrează Școala Literară de la Dunărea de Jos, respectiv preocupările teologice și filosofice ale grupării de învățați impuse în istorie sub numele de „monahii sciți". A trăit apoi la Constantinopole, iar ulterior la Roma, sub zece papi, începând cu Gelasius I (492-496), pe care i-a servit ca secretar, bibliotecar, jurist, traducător. Spre finele vieții, a fost profesor (*magister*) de teologie, logică formală și filosofie la Academia de la Vivarium (în sudul Italiei), unde a lăsat o amintire de neșters ca strălucit gânditor și eminent dascăl.

Scriitorul latin Flavius Magnus Aurelius Casiodorus (cca. 485–cca. 580) îl evocă pe dobrogeanul Dionysius ca pe unul dintre cei mai mari învățați ai tuturor timpurilor.

Marea contribuție a Sfântului Dionysius Exiguus la evoluția științei universale este fondarea erei creștine. Cele trei tratate ale sale, intitulate *Liber de Paschate, Secundus liber de Paschate* și *Argumenta Paschalia,* întemeiază era creștină, pe care noi, românii, și toate popoarele lumii de azi o utilizăm în mod curent.

Romanul *Depărtarea și timpul* evocă, într-o manieră epică și simbolică, așa cum Mihail Diaconescu procedează în toate romanele sale, personalitatea marelui învățat daco-roman. În același timp, romanul surprinde, după cum subliniază Theodor Codreanu, un moment de cotitură în istoria creștinismului, în care episcopiile pontice și de la Dunărea de Jos au avut un rol decisiv în biruința Ortodoxiei.

Depărtarea și timpul este un roman biografic, istoric, psihologic, filosofic, social, erotic, de aventuri. Este un roman „total", construit pe baza unei întinse și minuțioase documentări, dar și a unei fantezii artistice nestăvilite.

În unele mărturii de autor, eseuri, articole, interviuri, Mihail Diaconescu a afirmat că geniile creatoare impuse în istoria culturii universale nu pot fi evocate epic. Kant sau Eminescu nu pot fi personaje de roman. Pot fi, însă, afirmă Mihail Diaconescu, evocați în bronz, în simfonii, în alte tipuri de creație artistică.

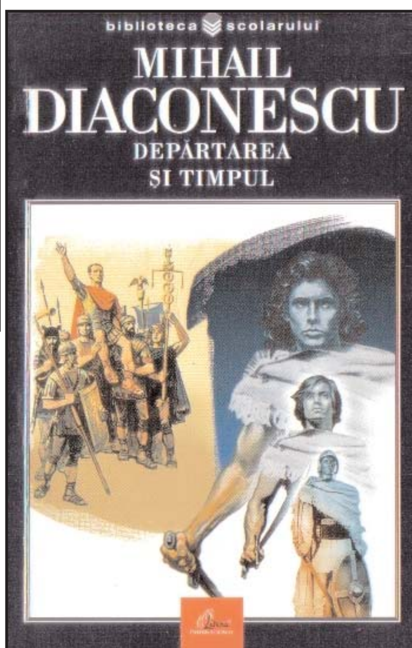
Ca să poată evoca epic, în mod credibil, o personalitate copleșitoare ca Sfântul Dionysius Exiguus, Mihail Diaconescu a recurs la o stratagemă epică. Nu l-a prezentat pe marele învățat dobrogean în anii săi de maturitate, atunci când gloria sa începuse să strălucească în lume și în istorie. L-a prezentat însă în anii săi tineri, când își perfecționa învățătura și își căuta drumul în viață.

În plus, tânărul Dionysius este înfățișat epic și simbolic împreună cu alte două personaje – Felix și Eudoxius, ipostaze simbolice ale unor atitudini intelectuale și morale. În acest sens, *Depărtarea și timpul* este un roman parabolă.

Tânărul erudit Dionysius este puternic echilibrat, mereu însetat de cunoaștere, pasionat de istorie, filosofie și teologie. El este o ipostază epică a unei mari vocații creatoare.

Felix este o întruchipare a hedonismului, ca doctrină filosofică și mod de viață. El iubește fără măsură plăcerile izvorâte din simțuri. Pentru el, plăcerea este binele suprem al omului. Filosoful Aristip din Cirene este, pentru Felix, cel mai important învățat.

Eudoxius practică asceza ca mod de viață și cale spre perfecționarea spirituală. Discuția lui cu monahul Ditugentus Galerius, un sihastru care practică atât învățăturile străvechi ale monahilor geți, cât și doctrina creștină, sunt edificatoare pentru calea pe care Eudoxius dorește s-o urmeze în viață. În practica vieții lui Ditugentus Galerius sesizăm unele principii ale isihasmului creștin ca doctrină morală și mod de viață.

Romanul acordă spații epice ample evocărilor peisagiste, rurale, urbane, instituționale, culturale ale străvechilor ținuturi dintre Dunăre și mare. Totul în aceste evocări este riguros documentat. Totul este revelator. De aceea, nu întâmplător, un comentator al acestui roman, Constantin Sorescu, a afirmat despre *Depărtarea și timpul* următoarele:

„Viața Daciei Pontice către anul 500 e cercetată în toate amănuntele ei revelatoare cu o naturalețe care dă senzația de memorial. Autorul pare a o privi într-o miraculoasă *speculum mundi.* Este evident că el a îngropat în poveste o documentație remarcabilă și că experiența anterioară l-a ajutat acum să «insufle» materia: să-i dăruiască suflet. Pe puțin de o jumătate din masivul roman (numără vreo 560 de pagini!) personajul principal este însăși Dacia Pontică. E un personaj viu, puternic și dramatic, încrâncenat și plin de culoare: autorului îi place să insiste asupra arhitecturii și bucătăriei, asupra ritualurilor și instituțiilor. Deși face parte din Imperiul Roman (o leagă de restul lui «mii de fire nevăzute»), provincia alcătuiește, în realitate, laolaltă cu Dacia Romană, «un singur trup». Despre Dunăre nu s-ar putea spune că se ridică între ele ca un zid, ci, mai bine, că le unește ca o poartă. Cu obștile ei sătești, model de rânduială socială sub semnul armoniei, lumea de dincolo de fluviu apare celei de dincoace ca o utopie întrupată: în consecință, în ceasul cumplit al deznădejdei, locuitorii ei – țărani, ostași, propovăduitori – își găsesc izbăvirea spre Munții Carpați. Frământarea nedomolită a Daciei Pontice prinde în magma ei fierbinte toate personajele romanului. (...)"

Constantin Sorescu a surprins bine realitatea romanului ca evocare a Daciei Pontice. Chiar de la prima pagină, lectorul, care cunoaște realitatea peisagistă de la fața locului, este surprins să regăsească amănuntele, culorile, atmosfera generală a locurilor unde uscatul se întâlnește cu marea. Numai cel care a trăit sau a trecut prin aceste ținuturi poate sesiza *adecvarea* totală a evocării la realitățile specifice ale peisajului dobrogean:

„Cerul era albastru. Marea se vedea liniștită până la mari depărtări. Cei trei călăreți care umblau către miazăzi înșiruiți unul după altul prin praful drumului îngust șerpuind pe malul stâncos de la Tomis până la Parthenopolis și apoi, mai departe, spre Callatis și Dionysopolis, înaintau în tăcere, copleșiți de căldura molatică a soarelui dulce de primăvară. Copacii înmuguriți, firele verzi de iarbă înfiorate de lumina puternică a dimineții și de adierile slabe de vânt ale mării, depărtările catifelate cu albastru deschis dădeau zilei senine, plină de sunete blânde și de miresme fragede, de bălării abia înverzite, o frumusețe sărbătorească, de necuprins. În larg, turmele jucăușe ale delfinilor săltând peste valuri lăsau pe luciul apei dâre prelungi de spumă albă. Prin luminișurile de pădure și pe sub copacii uriași de pe marginea drumului pluteau în văzduh roiuri răzlețe de gângănii necunoscute."

Psihologii, sociologii, medicii și istoricii afirmă că omul este, între multe altele, rezultatul *mediului* în care trăiește și se formează. Tânărul Dionysius, viitorul mare învățat și Sfânt al Bisericii, este, și el, rezultatul unui context social, cultural și spiritual specific. Theodor Codreanu numește toposul danubiano-pontic *spațiul matrice* al personalității marelui erudit.

→

Loc sub soare ar fi pentru toți, numai că buruienile, oricât de tenace, nu vor ajunge niciodată până la stele în încercarea lor de a sufoca prin îmbrățișare otrăvită lumina, dispărând la primul îngheț, la primul pârjol, la întâia brumă, în neantul din care se vor fi ivit.

Fie-ne îngăduit să-i spunem dăscăliței de la Sorbona, din poziția noastră de țară francofonă (și francofilă de lungă dată), că sonetele Frumoasei Cordiere au cunoscut prin secole traduceri în mai toate limbile pământului – unul dintre traducători fiind sublimul poet Rainer Maria Rilke; că, dacă ea va fi fost „invenția" unor poeți contemporani cu perioada de cea mai mare înflorire a sonetului francez și că aceștia (și nu ea!) au scris cele 23 de sonete „feminine", ce i-o fi împiedicat să scrie chiar sub nume propriu sonete la fel de emoționante ca ale Louisei Labé?

Apoi, să te întreb, Mireille Huchon, ce gând necugetat te-a îndemnat să spui că ea, Poeta, a fost o creatură de hârtie, cum o afirmi cu acribie? De-ar fi așa, cum de-ai mai preciza că-n anii noi (prin care treci), se împlinesc, de la plecarea ei – un fel de moarte, ani 440!

Louise Labé a existat, vezi bine, și va dura pe lume până când lumea va ști de lacrimă și cânt.

Apoi, să mă întreb: Ce te-ai face, lume, fără poeți, când, fără cântul lor, viața nu ar fi decât un zbor-cădere de o zi?

Ce tulburător testament poetic, *Sonetul XIII:*

Atâta timp cât ochii mei vor ști
De lacrimi, de amarul din regrete,
Cât versul meu va face să încete
Plâns și oftat în nopțile pustii,
Atâta timp cât lira-mi va slăvi
Pe strune farmecele-ți sfinte, drepte,
Iar gândul meu spre tine să se-ndrepte
Nicio secundă nu va conteni,
N-aș vrea încă să mor.
Dar când secat îmi va fi lacul ochilor,
Glasul dogit și mâna fără vlagă
Iar mintea mea, în astă tihnă vagă,
N-ar mai da semn de ardere deplină,
Moartea atunci n-are decât să vină!

Să n-aibă poeta dreptate?

Cartea care vă aşteaptă

Iată cum este sugerat mediul cultural şi spiritual specific al Mânăstirii Sfântul Betranion de la Tomis, la *schola* căreia Dionysius s-a format ca intelectual de larg orizont teologic, ştiinţific şi filosofic:

„Şedeau pe laviţe şi vorbeau într-un *tablinum* cu o masă plină de suluri de papirus, cu pereţii acoperiţi de icoane şi candele, cu ferestrele deschise spre mare. De la catul de sus al clădirii mitropoliei, marea se vedea până departe, la marginea zării. Părintele Paternus stăpânea aici câteva zeci de încăperi cu chilii, o bibliotecă bogată, scriptorii şi încăperi pentru oaspeţi. Ridicat doar de câteva luni în treapta înaltă de mitropolit al unuia dintre cele mai vechi şi mai vestite scaune bisericeşti din Imperiu, urmaş nu numai al Sfântului Apostol Andrei, ci şi al Sfântului Betranion şi al preaînvăţatului Teotim al doilea, care se făcuse vestit pentru dârzenia sa în apărarea Ortodoxiei, Înalt Preasfinţitul Paternus dorea din toată inima să fie cu adevărat vrednic de marii săi înaintaşi. Starea de acum a Ortodoxiei, ameninţată de însuşi împăratul monofizit şi de toţi dregătorii săi de încredere, răscoalele înfricoşătoare din Provincie şi din unele dioceze ale Prefecturii Orientului, înmulţirea şi lăţirea feluritelor erezii, ameninţările năvălitorilor şi ale romanilor păgâni de prin sate, necreştinaţi încă, făceau din sacerdoţiul său o sarcină mai grea ca oricând. Puternic, bine zidit, plin de viaţă la cei patruzeci de ani ai săi, prea tânăr însă pentru marea treaptă de mitropolit la care fusese înălţat prin grija mai multor episcopi, dar îndeosebi a rudelor sale, oşteni *potentiores* şi bogătaşi *honestiores,* stăpâni de mari latifundii, risipiţi în toată provincia, de la Dunăre până la Mare, Înalt Preasfinţitul Paternus îşi împărţea grijile între îndrumările de arhipăstor date clerului sau credincioşilor şi temerile pline de prevederea pe care legăturile Bisericii cu preaputernicii zilei le iscau zi de zi."

Peisajul dobrogean, evocat într-un mare număr de ipostaze, instituţiile, practicile religioase, relaţiile interumane, numeroase alte aspecte istorice şi sociale sunt *cadrul* în care se formează evolutiv tânărul învăţat Dionysius. În acest sens, *Depărtarea şi timpul* este un *Bildungsroman.*

Un *Bildungsroman* evocă etapele, dramele, relaţiile şi consecinţele pe care *formarea sufletească* a unui personaj le poate avea *în timp.* Aceasta înseamnă că un *Bildungsroman* pune în prim plan un *caracter.*

Caracterul este un ansamblu de trăiri morale care evidenţiază modul de a gândi, de a acţiona şi de a se manifesta al unei persoane. E vorba, în primul rând, de trăsăturile ei psihologice. A face caracteriologie în roman înseamnă a opera cu prototipuri umane.

Dionysius, Felix şi Eudoxius sunt caractere, pentru că apar dezvăluite evolutiv în cuprinsul unei naraţiuni de mari dimensiuni, în relaţie cu epoca şi infinita dramă a legăturilor interumane.

Fireşte, accentul cade pe Dionysius. El este personajul principal. El este preocupat de complicata relaţie între spaţiu şi timp, tema principalelor reflecţii speculative ale filosofilor din toate epocile.

De fapt, romanul estetizează această relaţie. Mai precis, romanul evocă relaţia dintre eternitate – timp – istorie – epocă (*aion, aevum*) – calendar.

Fondarea unei noi modalităţi de realizare a cronologiei, era creştină, este pentru Dionysius mai întâi un act al trăirii subiective. Numai în plan secund problema care îl preocupă devine un act al judecăţii reci.

Depărtarea şi timpul este un acaparant *Bildungsroman* în primul rând pentru că insistă asupra *trăirilor* lui Dionysius. Problema spaţiului, de pildă, pe care Dionysius îl pune în relaţie cu timpul, devine un motiv de frământare interioară, nelinişte, îndoială, întrebări repetate, sentiment al eşecului şi reluare îndârjită.

În evocarea lui Mihail Diaconescu, spaţiul apare reprezentat în cele două dimensiuni ale sale, cea interioară, psihologică, şi cea exterioară, ca peisaj, întindere geografică şi orizont nelimitat. Spaţiul interior este structurat pe două axe care cresc împreună – cea emoţională, a sentimentelor, a dragostei, a tulburărilor de tot felul, şi cea a raţiunii, a intelectului, a acumulărilor de date şi a interiorizării de concepte prin logică, prin dispute filosofice, prin contemplarea realităţilor istorice pe care le traversează. Spaţiul exterior, înconjurător, este parcurs prin călătorie programată, organizată şi cu finalitate, sau haotic, în fuga de responsabilităţi sau de consecinţe ale unor fapte.

Depărtarea şi timpul este ceea ce comentatorii literari numesc „roman filosofic". Literatura beletristică de acest fel nu poate înlocui construcţiile teoretice pe care le datorăm marilor gânditori. Dar literatura „filosofică" ne poate introduce în sfera unor insistente preocupări abstracte, speculative. Ca literatură filosofică, romanul *Depărtarea şi timpul* ne propune un lung şir de întrebări esenţiale, meditaţii, iscodiri, nelinişti, mirări şi dispute înverşunate (terminate uneori cu încăierări) pe tema relaţiilor de o inepuizabilă

The birth of universe

complexitate dintre *spaţiu* şi *timp,* categorii ce desemnează formele de bază ale existenţei. Nu e vorba doar de dialoguri pasionate pe teme filosofice, de înfruntări dârze între preopinenţi eruditi, de nelinişti şi de reveniri obsesive, ci şi de altceva care ţine de domeniul epicului.

Mihail Diaconescu ne propune, ca romancier şi filosof (el este un cunoscut estetician), *o suită de imagini* cu caracter *simbolic,* apte să sugereze tocmai relaţia aceasta dintre spaţiu şi timp (este relaţia care

Memories in review

dă titlul romanului). Iată o astfel de suită:

„Spre ziuă, Dionysius avu un vis ciudat. Se făcea că zboară la o mare înălţime, prefăcut în pasăre. Dar, de fapt, nu era pasăre, ci Icarus înaripat, alergând printre nori albi, peste dealuri şi munţi cu pietrele vinete, peste văi adânci şi poteci sclipind ca argintul, dornic să străbată depărtarea şi timpul cu iuţeala nemăsurată a cugetului. Când îşi întinse larg aripile şuierătoare ca să plutească mai bine, Dionysius îşi dădu seama dintr-o dată că e un grifon uriaş, cu gheare ascuţite şi clonţ de fier. Umbra lui mişcătoare înfiora lumea întreagă. Se repezea plin de ură şi de mânie sălbatică, gata să ucidă pe cineva. Pădurile tainice, scăldate în culori de aur şi de aramă, munţii, dealurile prelungi alergau în urma lui într-o goană bezmetică. Pe cine însă dorea să omoare, nu-şi dădea seama prea bine. Apoi înţelese că mânia şi ura îl prefăcuseră într-o fiară hidoasă, un fel de himeră paradoxală alcătuită din întuneric şi umbre nedeslușite. Se înspăimântă singur de tot răul din el. De fapt, nu mai era nici grifon înaripat cu gheare de fier ascuţite, ci doar o frunză firavă, purtată de vânt. Iată, plutea peste marginea albă a mării, peste cetăţi străvechi, unele din ele demult dărâmate, pline de bolovani şi de ziduri mucegăite, prin locuri necunoscute, printre amănunte nebănuite, ameninţătoare, fără să se poată opri. Frunză fiind, se simţea însă mult mai bine decât în trupul fioros al grifonului. Se gândi la faptul că e fugar, urmărit de duşmani nemiloşi şi se temu dintr-o dată de moarte. În clipa aceea se prefăcu însă iarăşi în altceva. Poate în nor? Poate într-un înger blând, cu aripi moi de lumină? Poate în rază? Sau din nou, în grifon şi Icarus? Era din toate acestea câte ceva rămânând totuşi el însuşi, cu puterea de judecată întreagă, cu sufletul bântuit de aşteptări şi nelinişti. Plutind mai departe peste prăpăstiile fioroase ale timpului şi ale nefiinţei, nimeri pe deasupra mării albastre străbătute încet de corăbii, apoi peste nişte câmpuri de bătălie pline de oase albite de ploaie, dar şi de stârvuri proaspete, peste păduri cuprinse de flăcări de la un capăt la altul, înecate în fum şi resturi de scrum, alăturate însă într-un chip cel puţin uimitor unor zăvoaie verzi, pline de bălării grase, vălurite uşor în bătaia vântului, în sfârşit, peste grădini încărcate de pomi şi de flori proaspete, de dulceaţa minunată a tihnei pe care de acolo, de sus, de unde se afla el, mai mult o bănuia decât o simţea. Înţelese deodată că el însuşi nu e decât o rază firavă, ivită de undeva din necunoscut, înaintând, fără să se oprească, tot către necunoscut. Menirea lui ca rază şi putere în necontenită mişcare era să dăruiască oamenilor, locurilor şi întâmplărilor cu care se întâlnea lumina atotputernică pe care o purta în sine, într-o revărsare neîntreruptă. În clipa aceea zborul său, adică plutirea îndrăzneaţă a sufletului şi a puterii de judecată, i se păru o revărsare năvalnică de mulţumire şi bucurie. Lumină fiind, era sortit bucuriei. Iar bucuria întru lumină n-avea nici răgaz, nici loc anume, nici depărtare, nici timp, nici început, nici sfârşit.

Când se trezi, i se păru că şi cortul afumat în care dormise e scăldat în lumini. Se făcuse ziuă. Prin găurile ţesăturii groase proptite pe stâlpi se strecura firavă dimineaţa plină de ceţuri albe."

Personajele reprezentative ale romanului sunt oameni de cultură. Sunt făuritori de cultură. Viaţa lor are sens doar prin raportare la valorile culturii. Pentru acest motiv, Mihail Diaconescu a fost comparat insistent cu romancierii preocupaţi de destinele intelectualilor, cu Camil Petrescu, G. Călinescu (cel din *Bietul Ioanide*), cu Thomas Mann (cel din *Dr. Faustus* şi *Muntele vrăjit*).

Mai mult decât alte romane diaconesciene, *Depărtarea şi timpul,* care are ca erou principal un tânăr filosof, ilustrează această situaţie.

Este un roman parabolă, în care concepte abstracte de mare generalitate capătă substanţă şi savoare epică. Forma epică a parabolei, ca amplă succesiune de alegorii, este cu deosebire aptă să ne introducă în tensiunile, devastatoare uneori, ale dezbaterilor filosofice.

Mihail Diaconescu s-a afirmat în calitate de cunoscător profund al vieţii şi operei Sfântului Dionisie Smeritul şi Areopagitul. I-a dedicat articole, studii, comunicări ştiinţifice susţinute în ţară şi în străinătate la diverse reuniuni istorice, teologice sau literare.

I-a dedicat un capitol de peste douăzeci de pagini în tratatul său fundamental *Istoria literaturii dacoromane* (1999). I-a mai dedicat alte cincizeci de pagini în volumul *Antologie de literatură dacoromană, texte comentate* (2003).

Dar marea pasiune a lui Mihail Diaconescu pentru personalitatea şi opera Sfântului Dionisie Smeritul şi Areopagitul se revelează plenar în romanul capodoperă *Depărtarea şi timpul.* Theodor Codreanu l-a numit, de altfel, roman vizionar. Alţi critici au afirmat că, mai mult decât toate studiile ştiinţifice laolaltă, acest roman schimbă definitiv imaginea noastră despre epoca dacoromană.

Se adevereşte astfel afirmaţia lui Aristotel, conform căreia poezia (literatura) este mai filosofică şi mai aleasă decât istoria, „pentru că poezia înfăţişează mai mult universalul, câtă vreme istoria mai degrabă particularul" (*Poetica*, Cap. IX).

Panait Istrati

Florea FIRAN

Scriitor de notorietate europeană, revendicat de două literaturi, considerat unul dintre cei mai mari povestitori ai lumii (Fr. Lefèvre), cu „un succes universal“, cum avea să scrie Romain Rolland, militant social contestat, repudiat şi reabilitat, Panait Istrati este autorul unei opere ce rezistă tuturor experimentelor narativităţii secolului 20, a cărei valoare şi actualitate au dimensiunea permanenţei.

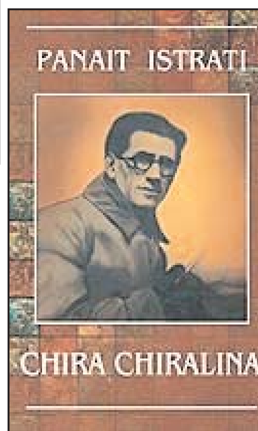
Născut în Brăila la 10 august 1884, ca al doilea copil nelegitim al Joiţei (născută Istrate), spălătoreasă, cu Gherasim Valsamis, contrabandist de tutun, Panait Istrati (numele la naştere Gherasim Istrate) îşi petrece copilăria la Baldovineşti, la bunica Nedelea, în tovărăşia unchilor Anghel şi Dumitru. Între 1891–1897 urmează cursul primar la Şcoala „Tudor Vladimirescu“. Întrerupe studiile şi intră la stăpân, fiind băiat de prăvălie, plăcintar, ucenic la atelierele docurilor, salahor. Se împrieteneşte cu enigmaticul Mihail Kazanski, scriitor grec, împreună cu care vagabondează „eroic“. În 1904 pleacă la Bucureşti unde se angajează mai întâi ca agent la un birou de plasare, după care intră fecior de casă la un avocat, apoi valet la Hotelul „English“, servitor la un spital de boli venerice. Este o perioadă de mizerie crâncenă, după cum va mărturisi autorul.

Debutează publicistic în ziarul *România muncitoare* cu articolul *Hotel Regina* (1906), în paginile periodicului apărându-i un an mai târziu un alt articol, *Biserică şi popi.* Întreprinde o serie de călătorii aventuroase în Grecia, Italia, Siria, Egipt, Liban, câştigându-şi existenţa ca zugrav, actor figurant etc. Activează în ţară ca luptător pentru drepturile muncitoreşti, susţinând o intensă campanie publicistică. Între 1910–1912 publică primele schiţe literare. Se îmbolnăveşte şi pleacă în Elveţia pentru îngrijirea sănătăţii. Continuă viaţa agitată, peregrinările, zbaterile pentru depăşirea sărăciei. „Sătul de lupta cu viaţa“, încearcă să se sinucidă în Parcul „Albert“, din Nisa, în 1921. După vindecare, începe o intensă corespondenţă cu scriitorul francez Romain Rolland, la insistenţele căruia îşi redactează primele încercări literare scrise direct în limba franceză, pe care i le şi trimite. În 1923, revista *Europe* îi publică *Kyra Kyralina*, cu o prefaţă de Romain Rolland. Duce aceeaşi experienţă precară, nesigură, colindând localităţile ca un fotograf ambulant. În 1924 apare *Kyra Kyralina* în volum, la Editura „Rieder“, în colecţia „Scriitori francezi contemporani“, obţinând un succes fără precedent. Se căsătoreşte cu Anna Munsch. Va fi prezent în librării cu *Moş Anghel, Codin, Prezentarea haiducilor, Trecut şi viitor, Nerantula, Ciulinii Bărăganului, La stăpân, Pescuitorul de bureţi,* în versiune franceză sau română. Cândva, Panait Istrati avea să precizeze: „Eu sunt şi ţin să fiu un autor român... fiindcă simţirea mea, realizată azi în franţuzeşte printr-un extraordinar hazard, izvorăşte din origine românească“. În România scriitorul este hărţuit de Siguranţă ca instigator comunist. Se împrieteneşte cu scriitorul grec Nikos Kazantzakis şi călătoreşte prin mai multe ţări, între care şi URSS, între 1927–1929, publicând volumul *Vers l'autre flamme* (*Confession pour vaincus,* 1929). În 1930 se reîntoarce în ţară, unde, prin manifestările sale de independenţă ce se regăsesc în eseul *L'homme qui n'adhère à rien* (1933), determină reacţii şi contestări. Scrie *Casa Thüringer şi În lumea Mediteranei, Răsărit de soare.*

În 1935 se întețesc atacurile calomnioase la adresa scriitorului, dezlănţuite de Henri Barbusse, care îl acuză de fascism şi antisemitism. Grav bolnav, Panait Istrati moare la 16 aprilie 1935, fiind îngropat la Cimitirul Bellu din Bucureşti, fără serviciu religios. Cu o lună înainte de moarte scrisese prefaţa franceză la primul roman al lui George Orwell, *În neagra mizerie.*

Încurajat de succesul primelor sale creaţii, Panait Istrati va continua să scrie direct în franţuzeşte, grupându-şi scrierile în cicluri pe perioade distincte, 1922–1926 şi în 1931–1935, cu prezentarea unor istorisiri şi evocări din copilăria, adolescenţa şi viaţa lui Adrian Zograffi.

În primul ciclu sunt grupate *Kyra Kyralina, Oncle Anghel* (1924) şi *Les haidoucs,* I–II (1925–1926). Al doilea ciclu cuprinde *Codine* (1925), al treilea volumul *Mikhail* (1927), iar ultimul include *La maison Thüringer* (1933), *Le bureau de placement* (1933) şi *Méditerranée* (1934–193). Un personaj-martor, ce îndeplineşte succesiv rolul de narator, protagonist sau ascultător este cel care dă continuitate povestirilor.

În această perioadă, Panait Istrati scrie şi alte povestiri fără să le includă în cicluri, precum *La famille Perlmutter* (1927), *Le refrain de la fosse. Nerantsoula* (1927), *Les chardous du Baragan* (1928), *Tsatsa Minka* (1931), dar şi volumele autobiografice *Trecut şi viitor* (1925), *Mes départs* (1928), *Pour avoir aimé la terre* (1930).

Multe dintre lucrările publicate în franceză îi apar şi în ţară, unele chiar în traducerea sa:

Chira Chiralina (1924), *Mos Anghel,* în traducerea autorului (1925), *Haiducii,* trad. de I. Neagu Rădulescu (1930), *Trecut şi viitor. Pagini autobiografice* (1925), *Codin,* trad. autorului, prefaţă de I. Minulescu (1935), *Domniţa din Snagov,* trad. de Al. Talex (1937), *Mihail,* trad. de Al. Talex (1939), *Nerantsula,* trad. de Th. Buzoianu (1929), *Ciulinii Bărăganului,* trad. primului capitol de autor, restul de Al. Talex, cu o prefaţă de Perpessicius (1942), *Povestirile lui Adrian Zograffi,* I-II, trad. de E. Barbu, pref. de Aurelia Batali (1969), *Prezentarea haiducilor. Domniţa din Snagov,* trad. de E. Barbu (1969), *Nerantula. Ţaţa Mina. Cosma. Chira Chiralina* (1970), *Cum am devenit scriitor,* reconstituire pe bază de texte autobiografice, alese, traduse şi adnotate de Al. Talex (Craiova, 1981), *Amintiri, evocări, confesiuni,* ed. pref. trad. şi bibliografie de Al. Talex (1984), *Corespondenţă cu scriitori străini,* ed. trad. şi note de Al. Talex (1988), *Nerantula şi alte povestiri,* pref. de C. Cubleşan, tabel cronologic de Al. Talex (1988) ş.a.

Opera lui Panait Istrati propune două mituri fundamentale: *mitul prieteniei* născute din „flacăra inimii“, ce ar trebui să fie motivaţia şi finalitatea lumii, şi *mitul înfrângerii,* al eşecului nedramatizat, învinşii supunându-se fatalităţii cu o resemnare dinainte asumată. Personajele istratiene sunt căutători ai unei utopii dioscurice, fie prin pustietăţile purificatoare ale Levantului, fie pe străzile Orasului Lumină, parcurgând drumul unei iniţieri virile (Aureliu Goci). Între mitul dioscuric al prieteniei masculine şi ideologia înfrângerii non-dramatizate nu există opoziţie. În scrierile lui Istrati nu apare niciodată drama dezrădăcinării, ci violenţa tragică a declasării. Venind dintr-o tradiţie a pitorescului balcanic, Panait Istrati va marca operele unor scriitori iviţi mai târziu – Vasile Voiculescu, Ştefan Bănulescu, Fănuş Neagu – cu amprenta sa.

Pompiliu Constantinescu îl consideră pe autorul *Chirei Chiralina* „esenţial romantic, prin atitudine şi procedee… Personajele lui Istrati sunt scheme simbolice, fără psihologie analitică. Cu femei virile şi erotice sau lascive şi iresponsabile de sângele pe ce-l poartă în vine, cu tipuri amorale ce-şi plătesc tributul instinctelor pervertite, dar aureolate de suferinţă, cu arhangheli căzuţi pe pământ şi nimbaţi de cultul sanctificat al prieteniei – acest regizor al unei lumi mânate de un miraculos destin înnoieşte tradiţia populară din lotul basmului, cu noi altoiuri, tăiate din arborele mirific al fantaziei orientale“.

„Kyra Kyralina este, în lumea cântecului bătrânesc, patroana eponimă a Brăilei şi, ca orice eroină de baladă, îşi dormea somnul de moarte în sarcofagul de aur al folclorului, din care nimeni nu s-a gândit vreodată s-o resuscite…

Cu Kyra Kyralina sosea din regatul umbrelor, la chemarea orphicului său vrăjitor, nu numai făptura de graţii şi patimă a eroinei noastre locale, dar întreaga istorie a ţinutului şi, mai ales, întreg sufletul lui. Iată de ce, ori de câte ori vorbim de Panait Istrati şi de opera lui literară, nu ne putem smulge acelor violente impresii ale debutului său, pe care, cu intenţia scriitorului predestinat, l-a sădit sub scutul tutelar al acestei nimfe dunărene, care este mai la urma urmelor Kyra Kyralina.“ (Perpessicius)

„A evoca existenţa lui Panait Istrati înseamnă în primul rând a evoca existenţa unui om care vede lumea aşa cum este – pentru că o vrea altfel – şi o spune în gura mare. O vede aşa cum este, în tot şi în toate, refuzând să consimtă, să accepte, să se obişnuiască, să adere. Scrisul său e un strigăt de revoltă. Atitudinea etică şi aventura epică fac una, într-o neîmpăcare mereu dureroasă cu lumea şi cei din jur.“ (Mircea Iorgulescu)

Un argeșean prin lume

Hola! Aici Mexico

Ion PĂTRAȘCU

Primele impresii. Cred că se apropie anul de când visez la vizita în Mexic. Cam pe atunci a apărut acea rază de lumină, pe care am urmat-o pe 29 mai, 2012. Nu m-a descurajat perspectiva unei călătorii lungi peste Atlantic. Efortul a făcut toți banii. Călcam pe solul unei noi civilizații, o civilizație de sinteză, cum îmi mai fusese dat să întâlnesc, în peregrinările mele diplomatice anterioare, în China, Egipt, Siria și Grecia. Era solul uneia dintre cele mai mari țări din Americi. Am folosit pluralul, pentru că plasarea Mexicului în spațiul geografic al zonei are alternative: deși inclus pe harta Americii Centrale, Mexicul este considerat de unii drept cea mai de sud țară nord-americană, iar după alții, cel mai nordic stat latino-american. Oricum ar fi, această țară ocupă o suprafață de aproape 2 milioane de km.p., cu o populație care a trecut, probabil, de 114 milioane, având bogății naturale de neimaginat, de care conchistadorii spanioli nu s-au dezlipit timp de trei secole. Astăzi, Mexicul a devenit unul dintre actorii principali ai economiei mondiale. Ocupă un onorant loc 14, cu un dinamism întrecut doar de Brazilia în lumea latino-americană. După bogăția și varietatea aprovizionării pieței interne, ai crede că este o țară agrară. Nu. Statisticile actuale prezintă un Mexic industrializat. Produsele prelucrate dețin 81% din totalul exporturilor mexicane. Țara nu pare afectată prea mult de criza economică mondială, atâta timp cât progresează constant în ritmuri anuale de 3-5%, ritmuri invidiate de multe națiuni. Trimestrul I din 2012 a debutat cu un spor de 4,5%.

Aterizând pe aeroportul Benito Juarez, mă aflam deja în capitala țării, Mexico City, un megalo-oraș de 22 milioane de locuitori, având faima uneia dintre cele mai mari metropole, nu doar din America Latină, dar și din lume. Este explicabil acest lucru, dacă ne gândim că Platoul Mexican, unde se află capitala, a fost dotat de Zei cu cele mai fertile terenuri din țară. Astăzi, Mexico City nu este doar o mare aglomerație urbană. Orașul este inima economică, comercială și culturală a țării. Cu moștenirea sa istorică, Mexico City este un enorm muzeu în aer liber. Este locul unde populația are la îndemână 344 de spitale, 161 de muzee, 30 de săli de spectacole, 106 galerii de artă. Totul se exprimă printr-o cultură de sinteză, în care se regăsesc, într-o simbioză unică, elemente precolumbiene și europene, respectiv spaniole, care se înscriu, în bună parte, pe listele UNESCO ale Patrimoniului Universal.

Un turist realist nu poate să-și propună să cunoască decât crâmpeie din măreția acestui oraș. Aventura mea a început în piața centrală, numită Piața Constituției. Cu edificiile sale din perioada colonială, desfășurate pe o suprafață de 4 hectare, piața este considerată de către mexicani drept una dintre cele mai mari din lume. Aici, atrage atenția, de la bun început, Catedrala Națională a Mexicului, prima edificată în *Noua Spanie* și una dintre cele mai mari și mai fastuoase din lume. Ea a fost concepută după modelul catedralelor din Sevilla și Toledo, care ocupă locurile doi și trei, după cea din Londra, într-un top al catedralelor lumii. Construcția acestui lăcaș de cult a început în anul 1573, iar ultimele elemente i-au fost adăugate abia în anul 1813, ceea ce face din catedrală un *album* al stilurilor arhitectonice la modă în acel interval de două secole și jumătate. Vizitatorul zăbovește mai mult pe lângă fațada barocă impunătoare, unde, din marea densitate a elementelor decorative, distinge și statuile celor trei virtuți: *Credință, Speranță și Caritate.* Virtuți care au lipsit conchistadorilor spanioli în procesul de colonizare și dominație a continentului latino-american. Și pe atunci era perfect valabilă zicala *să faci ce zice popa și nu ce face popa.*

În fața Catedralei, aztecii de astăzi dispun de o zonă relativ mare de manifestare, unde, pe lângă artizanatul scos la vânzare, prezintă și un ritual străvechi al *purificării.* M-am lăsat și eu *purificat,* știind că nu se va ajunge la faza sacrificiilor umane, ca în perioada prehispanică. Manifestările de lângă catedrală aveau simbolismul lor. Aztecii aminteau celor prezenți că ei au fost primii pe acele meleaguri, provenind dintr-un înfloritor imperiu al lor, iar capitala – *Tenochtitlan,* era expresia unei „civilizații de aur". La prima lor vizită, conchistadorii au numit Tenochtitlan „Veneția Noii Spanii", ceea ce nu i-a împiedicat apoi să o ardă din temelii. Se spune, pe bună dreptate, că singurul ghinion al aztecilor a fost întâlnirea lor cu conchistadorul Hernán Cortés.

Vizita la Palacio Nacional ne-a fost grăbită de dorința de a prinde ultima zi a unei expoziții de excepție: *Comori ale palatelor regale din Spania.*

Catedrala din Mexico City

Așa am fost și eu unul dintre vizitatorii cei mai norocoși, cărora le-a fost dat să vadă, adunate la un loc, mărturii ale opulenței curților regale spaniole. În bună parte, exponatele reveneau în Mexic, în formă metamorfozată. Erau acele bogății enorme ale populațiilor precolumbiene, cărate de caravelele spaniole în Peninsula Iberică. Expoziția se desfășura în spațiile unuia dintre cele mai reprezentative edificii ale epocii coloniale, care timp de peste două secole

Din opera lui Diego Rivera

a fost sediul viceregilor spanioli, iar după eliberare găzduiește diferite instituții de stat, inclusiv unele activități oficiale ale șefului statului mexican.

Palacio Nacional a devenit o carte de istorie a poporului mexican și prin contribuția celebrului pictor muralist Diego Rivera, care, cu pensula lui vrăjită, a narat momente cruciale ale devenirii mexicanilor. Cel mai mare și interesant panou reprezintă viziunea pictorului despre cucerirea și dominația colonială. Conchista spaniolă este prezentată în toată urâțenia ei, cu violuri, torturi, asasinate în masă și bolile aduse de pe bătrânul continent. De aceea, nici cuceritorul Mexicului, Hernán Cortés, nu putea fi creionat decât ca un om hidos și sifilitic. Alte panouri sunt adevărate imnuri închinate porumbului, arborelui de cauciuc sau celui de cacao, dar și agavei albastre, din care se distilează băutura lor națională, tequila. Trecând în revistă, chiar și din fugă, aceste panouri, înțelegi că Diego Rivera a prezentat cu măiestrie acea minunată simbioză dintre culturile băștinașilor și cea de *sânge spaniol.* Dar, mexicanii au și ei cârtitorii lor, care, din motive politice și nu artistice, pun la îndoială personalitatea lui Diego Rivera. Aceștia uită, însă, că artistul a avut un rol decisiv în apariția renașterii picturii murale mexicane, lăsând moștenire tablouri pe suprafețe mari, în culori vii, totul fiind influențat de arta și cultura aztecă, de frescele renascentiste italiene și, nu în ultimul rând, de întâlnirea sa cu Pablo Picasso.

La ieșirea din Palatul Național, am traversat din nou Piața Constituției. Încercam să îmi imaginez cum va arăta piramida răsturnată și ce efecte de lumină va oferi sticla ce urmează să înlocuiască pavajul actual. Întrucât aici, la suprafață, înălțimea este limitată prin lege, proiectanții au recurs la formula subterană, unde piramida lor va merge până la adâncimea de 300 de metri, într-o structură de 65 de etaje: 35 de etaje pentru birouri; 10 etaje pentru locuințe și magazine; spații pentru centre culturale și muzee. Acolo va putea fi descifrată întreaga istorie a Mexicului. Holul central, cu baza de 240/240 metri, va primi lumină naturală din piață, prin „pardoseala" sa de sticlă. La cota minus 300, în vârful piramidei, va fi arborat drapelul țării. Un proiect îndrăzneț, pe măsura inventivității și temerității mexicanului.

Despre mexican se pot spune multe lucruri, cu admirație deosebită pentru civilizația din care a descins și creațiile sale la zi. El se mândrește cu cele 31 de obiective înscrise la loc de cinste pe listele UNESCO ale Patrimoniului Cultural al Umanității. El trăiește într-un spațiu economico-social concret. Mexicul, deși dinamic și destul de dezvoltat, se confruntă cu probleme serioase. Sărăcia este una dintre ele. Dacă rata sărăciei este undeva la 30%, atunci fiecare procent înseamnă un milion de oameni nevoiași. Însă, în dinamica vieții cotidiene, nu citești pe fața mexicanului apăsarea sărăciei. El este mândru și optimist. Se spune că trăiește după deviza: mândrie pentru moștenirea istorică, mulțumire pentru ce i-a dat Domnul în prezent și încredere în viitor. Venind de la București, te vei mira, de exemplu, că telefoanele publice sunt curate, întregi și în bună stare de funcționare. Apoi, nici urmă de grafitti. Restaurantele, barurile și terasele au acea notă plăcută de liniște și bun simț. Nimic strident. Tineretul rămâne tineret și la ei, însă este la locul lui: nu gălăgie, nu teribilism. Abia după două săptămâni am auzit că lângă noi se află o școală. Elevii chiar dovedeau că se găsesc într-o instituție de învățământ, adică de educație.

Sărăcia nu-l îndeamnă pe mexican să stea cu mâna întinsă. Rar întâlnești un cerșetor. Toată lumea aleargă cu ceva sau după ceva. Ți se oferă spre cumpărare cele mai diferite nimicuri. Vei înțelege rugămintea negrăită a vânzătorului: *cumpără și de la mine, ca să trăiesc și eu.* În lipsa unui sistem național de pensii, la marile magazine vei întâlni echipe de bătrâni, în uniforme ale unității comerciale, care ajută clienții la casele de marcaj, punând cumpărăturile în sacoșe și apoi în cărucior. Dacă sunt mai mulți, atunci se schimbă la fiecare 15 minute. Nu pretind nimic, însă mulțumesc pentru fiecare bănuț primit. La sfârșitul programului, agoniseala din recipientul lor este numărată și împărțită frățește. La alte magazine, acest lucru este făcut de copii și tineri, cu singura condiție de a nu-și neglija sau abandona școala. S-ar putea să vă aflați într-o cofetărie, unde un copilaș vă privește cu insistență, fără a cere ceva. Dacă îi citiți rugămintea în ochișorii lui vioi, întrebați-l ce-și dorește. Va arăta imediat prăjitura la care visează. După prima îmbucătură, va mulțumi cu luminițele jucăușe din ochi, pentru că boticul lui, mozolit de cremă, este prea ocupat.

Mexicanul de astăzi este el însuși o sinteză biologică: predomină metișii cu un procent de 60%, urmați de amerindieni – 30% și albi – 9%. Prezența masivă a aztecilor, la grupa metiși sau în formă „pură", a derutat pe un liceean francez care, la examenul de bacalaureat, scria că „Le Mexique étais autrefois le pay des pasteques". Deci, nu țară a aztecilor, ci a pastecilor, adică a lubenițelor!

Lungul drum către bosonul Higgs

Adrian BUZATU

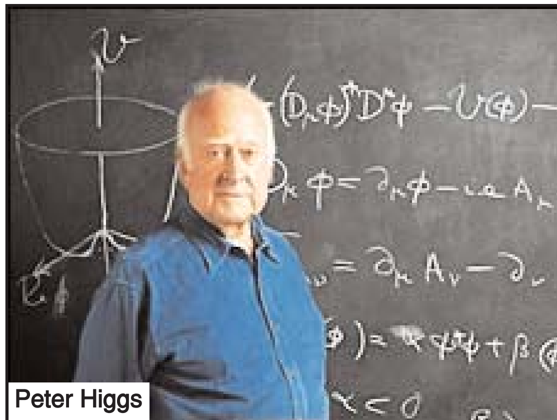

Adrian Buzatu este doctor în fizica particulelor elementare (McGill University, Canada), a lucrat la experimentele de la laboratorul Fermilab din SUA, iar în prezent este cercetător postdoctorand la University of Glasgow, Marea Britanie, şi lucrează la experimentul ATLAS de la CERN. La doctorat şi în prezent, cercetarea sa este dedicată căutării experimentale a bosonului Higgs.

Detalii la http://adrianbuzatu.ro

O descoperire istorică a fost anunţată pe 4 iulie 2012 în mod independent de două experimente efectuate la laboratorul european de fizica particulelor, CERN, de la Geneva, Elveţia. Este vorba de o nouă particulă elementară care ar putea fi, deşi nu este încă sigur, chiar bosonul Higgs, particula prezisă de teoria care explică unul dintre misterele lumii subatomice, anume de ce particulele elementare au masă. Dacă aceasta nu s-ar întâmpla, atomii nu ar exista, iar fără ei, nici noi.

Întrebarea din ce este formată materia din jurul nostru este una veche. Primul răspuns a fost oferit de filosofii greci în Antichitate, când au postulat că totul este creat din diverse combinaţii de patru *elemente fundamentale,* anume aer, pamânt, foc şi apă. Acestor elemente li se zicea fundamentale, sau elementare, pentru că se credea că nu sunt create la rândul lor din nimic altceva. Abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea chimia s-a format ca o ştiinţă modernă, desprinzându-se de alchimie, iar chimiştii au descoperit că, de fapt, elementele fundamentale nu sunt deloc fundamentale, ci sunt create la rândul lor din altceva: aerul din oxigen şi azot, pământul din mai multe minerale, focul printr-o reacţie dintre oxigen şi carbon, iar apa din oxigen şi hidrogen. Aceste noi elemente constituente au fost denumite *elemente chimice* şi ele erau acum, la rândul lor, considerate elementare. În anul 1804, chimistul englez Dalton descoperea că fiecărui tip de element chimic îi corespunde câte un anumit tip de atom. Atomii au fost consideraţi atunci ingredientele elementare ale materiei. După cum numele lor, venind din vechea greacă, spune, atomii erau presupuşi a fi indivizibili. În 1897 s-a descoperit însă că şi atomul are o structură, odată cu observarea de către fizicianul englez J.J. Thomson a faptului că toate tipurile de atomi conţin o aceeaşi particulă, denumită acum electron. În 1909, fizicianul englez Rutherford a descoperit nucleul atomic, iar în 1919 tot el a descoperit şi protonul, particula încărcată pozitiv din nucleul atomic. În 1932, fizicianul englez Chadwick a descoperit neutronul, particula neutră din nucleul atomic. În acel moment, ingredientele elementare ale Universului erau considerate a fi protonul, neutronul şi electronul, iar atomii erau entităţi compuse, iar nicidecum elementare, cum se credea în urmă cu un secol. În anii 1930-1960, s-au descoperit apoi aproape o sută de particule asemenea protonului şi neutronului. Fizicienii s-au întrebat din nou dacă aceste particule subatomice sunt cu adevărat elementare. În anii 1960-1970, teoreticienii şi-au dat seama că existenţa şi proprietăţile particulelor subatomice s-ar putea explica prin faptul că acestea ar fi de fapt particule compuse din alte particule, mai puţine la număr, denumite quarci. Predicţiile experimentale ale acestei teorii au fost confirmate de experimentele efectuate în acceleratoarele de particule din lume.

Peter Higgs

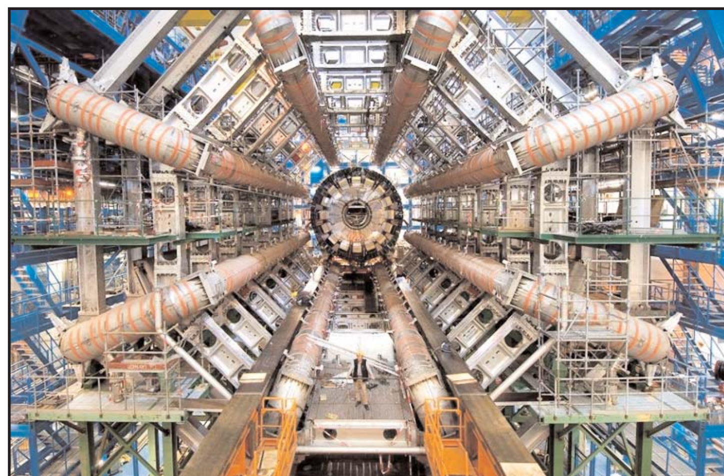
Astfel, în anii 1960-1970, a fost creat un cadru matematic solid care făcea predicţii numerice concrete despre ce particule ar trebui să existe şi care ar trebui să fie proprietăţile lor. Acestă teorie poartă numele de Modelul Standard al particulelor elementare şi interacţiunilor între ele. În acest model matematic, ingredientele fundamentale sunt şase tipuri de quarci şi şase tipuri de leptoni (particule asemenea electronului). Aceste particule interacţionează între ele prin patru tipuri de forţe sau interacţiuni fundamentale: electromagnetică, tare, slabă şi gravitaţională. Forţa gravitaţională este mult mai slabă decât celelalte trei şi, prin urmare, nu îşi face deloc simţită prezentă în experimentele din lumea subatomică. Fiecărui tip de forţă îi corespund câteva particule, tot elementare, care sunt schimbate între ele de particule de materie atunci când interacţionează între ele. De exemplu, când doi electroni se resping sau se atrag, ei schimbă între ei un foton, particula elementară care mediază forţa electromagnetică. Când doi quarci se atrag, ei schimbă între ei un gluon, particulă elementară care mediază forţa tare. Iar când o particulă se schimbă dintr-una în alta, ea emite şi un boson W, particulă elementară care mediază forţa slabă. Scena pe care interacţionează aceste particule elementare este formată din spaţiu-timpul descris de teoria relativităţii restrânse. Legile după care evoluează aceste particule sunt descrise de mecanica cuantică, legi care sunt contraintuitive, pentru care analogiile/intuiţiile sunt imperfecte.

În ultima jumătate de secol, toate predicţiile teoretice ale Modelului Standard au fost confirmate rând pe rând de experimentele de fizica particulelor din întreaga lume. Acest model teoretic nu răspunde însă la toate întrebările, astfel încât fizicienii cred că el trebuie completat cu un altul, aşa cum Einstein a completat modelul lui Newton. Dar, atunci când răspunde la întrebări, Modelul Standard o face de nota zece. El explică şi un lucru esenţial pentru existenţa atomilor şi, deci, a noastră, anume de ce particulele elementare au masă. Dacă nu ar avea, particulele ar zbura prin Univers cu viteza luminii, aşa cum fac fotonii, particulele de lumină, care nu au masă. Dacă particulele ar zbura cu viteza luminii, ele nu ar mai putea sta în atomi, care astfel nu ar mai exista. Modelul Standard oferă o modalitate ca particulele elementare să primească masă, imaginând că peste tot în Univers există un aşa-numit „câmp scalar" (un număr în fiecare punct din spaţiu), cu care particulele elementare se „freacă" chiar şi atunci când se deplasează în vid. Cu cât „frecarea" cu acest câmp este mai mare, cu atât particula primeşte o masă mai mare.

Pentru ca o teorie să fie corectă, fiecare predicţie a ei trebuie confirmată experimental. Or, singura predicţie a Modelului Standard care nu este confirmată încă este existenţa unei noi particule elementare prezisă de mecanismul care introduce acest câmp scalar care produce „vâscozitatea" de care vorbeam mai devreme. Particula a fost prezisă în 1964 de fizicianul scoţian Peter Higgs, de aceea i se spune şi particula Higgs.

O proprietate-cheie pentru a clasifica particulele elementare este spinul. Spinul corespunde intuitiv rotirii particulei în jurul axei sale. Dar cum particulele elementare sunt punctiforme, nu au o axă în jurul căreia să se rotească. Spinul este, aşadar, o proprietate cuantică intrinsecă, una care există şi atunci când particulele sunt în repaus. După valoarea spinului, particulele elementare se împart în fermioni (de la fizicianul italian Fermi, dacă valoarea spinului este semi-întreagă, adică 1/2, 3/2, etc.) şi în bosoni (de la fizicianul indian Bose, dacă valoarea spinului este întreagă, adică 0, 1, 2). Particulele de materie sunt fermioni cu spin 1/2, iar particulele care mediază forţe (fotonul, gluonii, bosonii W şi Z) sunt bosoni, căci au spin 1. De exemplu, fotonul cu spin 1 este caracterizat de trei numere: direcţia de mişcare şi direcţiile de oscilaţie ale câmpurilor electric şi magnetic, care sunt perpendiculare pe direcţia de mişcare. Ei bine, Peter Higgs a prezis că particula nouă trebuie să aibă spinul 0. Cum 0 este o valoare întreagă, particula este un boson, de unde şi denumirea de boson Higgs. Dar, spre deosebire de particulele deja cunoscute cu spin 1, bosonul Higgs ar fi caracterizat de un singur număr, anume masa sa. Dacă bosonul Higgs există, teoria Modelului Standard este confirmată. Dacă bosonul Higgs nu există, teoria Modelului Standard cade, în ciuda a jumătate de secol în care toate celelalte predicţii au fost confirmate. Prima variantă ar fi o confirmare de răsunet, a doua ar genera o revoluţie în fizică. Răspunsul la întrebare este căutat de jumătate de secol, încât este considerat Sfântul Graal al fizicii particulelor. În vreme ce Peter Higgs aştepta umil să vadă dacă teoria sa este corectă, la venerabila vârstă de peste 80 de ani, celebrul fizician teoretician britanic Stephen Hawking spera într-o revoluţie în fizică, pariind chiar cu un coleg împotriva existenţei bosonului Higgs.

Răspunsul la această întrebare, deşi nu este unul complet, a venit pe 4 iulie de la CERN. Două proiecte/experimente diferite, fiecare cu aproape 3.000 de membri, ATLAS şi CMS, au anunţat simultan, dar independent, descoperirea unei noi particule elementare. Toate proprietăţile noii particule sunt identice cu proprietăţile prezise pentru particula Higgs. Mai sunt însă alte câteva proprietăţi de măsurat pentru a fi siguri că este vorba într-adevăr de bosonul Higgs. În ambele cazuri, fizicienii au descoperit o particulă elementară nouă, de tip boson, cum nu mai fusese descoperită una încă din 1984. Şi cum bosonii sunt particulele care mediază în general forţe şi interacţiuni, înseamnă că ori s-a găsit bosonul Higgs (dacă spinul său este 0) care este prezis de teoria care oferă masă materiei, ori s-a găsit particula care mediază o forţă sau interacţiune încă necunoscută (dacă spinul său este 1). În ambele cazuri, 4 iulie 2012 este o zi istorică pentru ştiinţă!

În presă, particula Higgs este denumită deseori metaforic şi „particula lui Dumnezeu". Numele vine dintr-o traducere greşită a sintagmei „the God particle" (particula–Dumnezeu), o metaforă propusă de marele fizician Leon Lederman când a scris o carte de popularizare dedicată căutării experimentale a acestei particule. Expresia a fost introdusă de editorul cărţii, pentru ca volumul să se vândă mai bine. Iniţial Lederman voia să scrie „the goddamn particle" (particula afurisită), căci de decenii se ascundea experimentatorilor care o căutau. Lederman, de un umor aparte, remarca în ediţia a doua a cărţii sale că prin noua formulare a supărat două categorii de oameni: pe cei care cred în Dumnezeu şi pe cei care nu cred în Dumnezeu. Important este să înţelegem că particula nu are nimic de-a face cu Dumnezeu, iar descoperirea particulei nu ar demonstra existenţa lui Dumnezeu, cum s-a afirmat uneori.

Orizont SF

O aventură pe fluviul SF

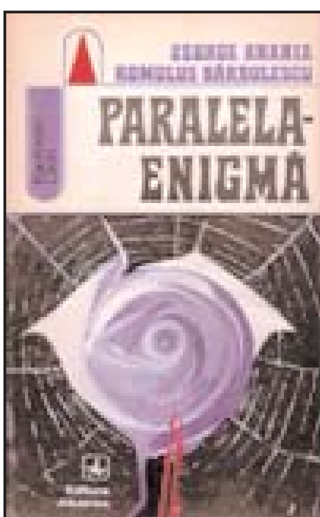
Mircea OPRIȚĂ

Puține colaborări între autorii noștri specializați în anticipație s-au dovedit reușite și durabile. Dintr-o fază mai veche a SF-ului românesc pot fi pomenite povestirile și romanele datorate cuplurilor Adrian Rogoz – C. Ghenea, I.M. Ștefan – Radu Nor, I.M. Ștefan – Max Solomon, chiar și niște efemere, dar neconvingătoare tentative de conlucrare ale lui Gheorghe Săsărman fie cu Adrian Rogoz, fie cu Ion Mânzatu. În niciuna dintre ele nu s-a reușit însă fuziunea aproape perfectă a unor gesturi auctoriale pornite din înzestrări diferite și, totodată, o notabilă participare la un proiect comun, materializat într-o operă de amploare. Mai aproape de noi, în anii ’80-’90 din secolul trecut, a apărut chiar o modă a scrierilor cu autor multiplu, cultivată de tineri aflați încă în căutarea propriului lor destin (Dan Merișca, Doru Pruteanu, George Ceaușu, Lucian Merișca și mulți alții), modă cultivată poate nu atât dintr-o reală vocație a colaborării și din dorința de a împlini un proiect anume, cât în speranța unui efect stimulator pentru condei, ori ca urmare a discuțiilor de cenaclu, pe parcursul cărora o anumită idee SF era dezbătută până la a crea impresia de „bun comun”. Cupluri sau triplete de semnatari ai unor povestiri au putut astfel să apară prin surprindere și să se desfacă tot atât de rapid, lăsând vagi urme pe fundalul anticipației românești.

Singura colaborare cu adevărat importantă, care a făcut față și la proba timpului, și la cea a valorii scrierilor redactate în comun, se leagă de numele lui Romulus Bărbulescu și George Anania. Ca și alte colaborări anterioare anului 1980, amintitul cuplu de autori s-a constituit la sugestia lui Adrian Rogoz, redactorul *Colecției „Povestiri științifico-fantastice”,* iar succesul formulei pare cu atât mai impresionant cu cât între cei doi parteneri de creație exista o mare diferență de vârstă și de activitate profesională. Născut la 27 octombrie 1925, în Sulina, ca fiu de marinar, Romulus Bărbulescu a urmat câteva clase ale Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați. Și-a întrerupt studiile în 1943, câștigându-și existența din meserii improvizate: muncitor necalificat, hamal în portul Galați, mai târziu brigadier la minele de cărbuni din Lupeni și pe șantierul național Bumbești-Livezeni. Și-a reluat studiile în 1950, la București. Ca absolvent al Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică, s-a angajat la Teatrul de revistă și comedie „Ion Vasilescu” din Capitală. A debutat în literatură în 1942, cu catrene satirice, urmate de diverse alte încercări poetice. A creat scenete satirice care i s-au reprezentat la Lupeni, Petroșani și Bacău. A murit, regretat sincer de iubitorii SF-ului, la 7 februarie 2010. George Anania s-a născut la 14 iulie 1941, în Măgurele, București. Și-a făcut studiile mai întâi la Liceul „Gheorghe Șincai” din Capitală, absolvind ulterior Facultatea de Filologie a Universității bucureștene cu o teză intitulată *Unele aspecte ale specificului literaturii științifico-fantastice.* A lucrat ca muzeograf și etnograf, apoi în domeniul cinematografiei (director-adjunct la Studioul Animafilm).

În SF cei doi au debutat în 1962, cu romanul *Constelația din ape,* scris împreună și publicat de *CPSF* (numerele 174-179). Au realizat, tot în colaborare, romanele *Doando* (1965), *Statuia șarpelui* (1967), *Planeta umbrelelor albastre* (1969), *Ferma oamenilor de piatră* (1970), *Paralela-enigmă* (1973), *Șarpele blând al infinitului* (1977); de asemenea, o serie de nuvele ce și-au avut momentele lor de glorie la publicarea în *CPSF: Captiv în inima Galaxiei, Astronava lui Olm, Fântânile, Ochii ei albaștri, Aventură pe fluviul de hidrogen.* Pentru valențele sale dramatice, subiectul prozei *Fântânile* a primit și forma unei piese de teatru. Au produs peste 20 de scenarii radiofonice, transmise pe postul național de radio. Tot împreună, sub semnătura anagramatică Ana-Barbara Rebegea, au avut și inițiative critice, concretizate îndeosebi într-un ciclu de recenzii la cărți de anticipație, care s-a publicat în ultimii doi ani de existență a *CPSF* (1973-1974) sub titlul generic *Pulsul nostru actual.* După 1990, și-au reeditat majoritatea romanelor și, profitând de o fericită relație editorială, au conceput antologiile *Nemira ’94* și *Nemira ’95.* Li s-a decernat premiul de notorietate al Eurocon 1990, la Fayence, Franța.

Pentru scrierile realizate în colaborare, putem avea în vedere un autor unic. Este foarte greu, și de fapt inutil, să se stabilească acum contribuția fiecăruia în conturarea subiectelor, a personajelor, în scriitura propriu-zisă.

Din puținele mărturii ale lui Anania asupra acestui aspect avem, de altfel, imaginea unei armonioase conlucrări literare, în care materia epică pare să se fi dezvoltat din idei îndelung discutate împreună, capitolele suferind apoi rescrieri succesive, cu completări de substanță și modificări stilistice impuse de re-lectura fiecărui participant la acest proces de elaborare „bicefală” a romanelor. Interpretarea „la patru mâini” a partiturii își are partea bună și partea rea, în sensul că produce o remarcabilă complexitate epică, evoluată arborescent din fantezia fiecărui autor angajat în relație, dar apare și riscul complicațiilor excesive, inutile chiar. Complicația dezavantajează obiective importante, precum unitatea subiectului și limpezimea stilistică a scrierilor. Singurul care mai poate face o relativă ordine printre numeroasele idei și motive SF adunate „în forță” sub același înveliș epic este fluxul agresiv al unei aventuri copleșitoare, devenit – în special în romanele de început – scop în sine. Cu timpul, o lecție a economiei scrisului, învățată „din mers”, va conduce inspirația celor doi spre o mai atentă autocenzură stilistică, producând lucrări bine organizate, cu o cotă valorică superioară.

Nemulțumit cu dezvoltarea lineară a unei singure teme SF, cuplul urmărește de regulă realizarea unei fuziuni tematice și, în plus, nu disprețuiește perspectiva de a dinamiza acțiunea prin niște comode clișee ale genului polițist (lucru de care am văzut că nu se rușina nici Asimov, urmat de atâția alții). Partea cea mai reprezentativă pentru talentul autorilor noștri trebuie căutată însă pe terenul speculației SF propriu-zise, unde motive precum viața rațională extraterestră, contactul între civilizații cu origine cosmică diferită, experiența cibernetică și relația mai mult sau mai puțin conflictuală cu inteligența artificială, spațiile paralele și „culoarele” intergalactice sunt exploatate cu abilitate, aducând, dacă nu lucruri substanțial noi, în orice caz o inteligentă orchestrare a lor în contextul unor unor aventuri urmărite de amatorii genului cu o pasiune adesea menționată în diverse ecouri de lectură. Din punct de vedere literar, situate la cote diferite, produsele acestei colaborări marchează o evoluție, iar câteva romane (între ele, *Ferma oamenilor de piatră* și *Paralela-enigmă*) pot fi văzute pe bună dreptate între culmile atinse de SF-ul românesc în evoluția sa de până acum.

Ambii autori discutați au publicat și independent. Romulus Bărbulescu, de pildă, are în bibliografie lucrări de romanțare biografică a unor figuri implicate în explorarea geografică: nuvela *Simbamuenni* (1968), *Insulele de aur și argint* (1969), aceasta din urmă inspirată din aventurile navigatorului olandez A.J. Tasman. Pentru genul nostru, este important romanul *Catharsis* (1983). Ca om de teatru, autorul a mai scris piesa *Despărțire la marele zbor* (1983, jucată pe scena Teatrului „Ion Vasilescu”) și scenariul de film *Mireasa ploilor târzii* (1984). George Anania a compus de unul singur povestirea *Cel din urmă mesaj* (1963), urmată de o nuvelă de aventuri marinărești inspirată din viața romanțată a lui Francis Drake (*Corsarul de fier,* 1966). O altă lucrare, *Ploaia de stele* (1969), evocă în același stil de biografie romanțată călătoriile lui Humboldt. Pentru domeniul nostru, sunt importante romanele *Test de fiabilitate* (1981), despre condiția unui mutant extraordinar dotat într-o lume interesată să-i folosească înzestrările în scopuri criminale, și *Acțiunea „Lebăda”* (1984), acesta din urmă ținând de SF-ul juvenil. Tot copiilor li se adresează și volumul *O experiență nereușită* (1987). Autorul a mai obținut, de data asta de unul singur, Premiul „Galileo” al Editurii Millennium Books pentru întreaga activitate (mai 2011).

Această descoperire fundamentală a fost realizat la laboratorul CERN, folosind un accelerator de particule, Large Hadron Collider (LHC), și două detectoare de particule, ATLAS și CMS, de ultimă generație. Pentru construirea lor s-au cheltuit 6 miliarde de euro timp de 20 de ani, adică aproape un euro de fiecare pământean. Proiectele se desfășoară în Europa, dar nu sunt europene, ci internațioale. Oameni de știință din mai toate țările Pământului (inclusiv România) participă la aceste experimente. Experimentele au colectat cea mai mare cantitate de date din istoria umanității, date stocate și analizate cu ajutorul unui concept nou de calcul, denumit *grid computing.* Cele mai precise detectoare de particule din lume au fost dezvoltate pentru aceste experimente, iar tehnologia ia apoi drumul industriei pentru a avea aplicații în special în imagistică medicală, securitate la aeroport, tratarea cancerului. Nu în ultimul rând, world wide web-ul și ecranul tactil au fost inventate chiar la CERN pentru a permite oamenilor de știință să lucreze mai ușor. Totodată, trebuie subliniat că la LHC nu se caută doar bosonul Higgs, ci se măsoară precis toate particulele elementare cunoscute și se testează experimental sute de teorii dezvoltate în prezent, pentru a vedea dacă vreuna va reuși să ne ducă dincolo de Modelul Standard.

Aventura vânătorii de particule elementare continuă, așadar, la cel mai mare laborator de fizica particulelor din lume...

Marius Șucan,
un nume de care vom mai auzi

Este născut în Arad, la 28 august 1987. A fost de mic atras de artele vizuale. După studiile liceale (la Arad), și-a luat licența în informatică la Facultatea de Științe Exacte a Universității „Aurel Vlaicu" din orașul natal, absolvind, în 2011, ca șef de promoție. Este acum înscris la master în pictură la Universitatea de Vest din Timișoara. Este interesat de arta digitală, pictură, grafică și design, domenii în care lucrează de mai mulți ani, cu realizări remarcabile.

La pagina sa web de la adresa http://www.robodesign.ro/marius/curriculum-vitae se găsesc o mulțime de informații asupra activității sale. Printre altele, iată cum arată „experiența de lucru": 2003-2005: Mobius Solutions, București; din 2001: liber profesionist în grafică digitală; din 2009: beta-tester pentru VrayForC4D la LAUBlab KG, Viena, Austria; din 2010: web designer la Daniel Schaaf Marketing und IT Dienstleistungen, Germania; din 2011: grafician la Willow Garage, California, SUA.

Mushroom kingdom

Nu l-au ocolit premiile și recunoașterile internaționale, în comunitatea creatorilor de artă digitală. Doar trei exemple: în octombrie 2007, imaginea „The wind of change" a apărut în galeria „Best of Cinema 4D" a revistei *3D Attack* (www.3dattack.net), iar o lună mai târziu, această imagine a fost reprodusă pe coperta revistei, într-un număr în care a avut și un interviu de patru pagini; în iulie 2010, imaginea „The piano room" a ajuns „Daily Deviation" pe Deviant Art (http://www.deviantart.com/).

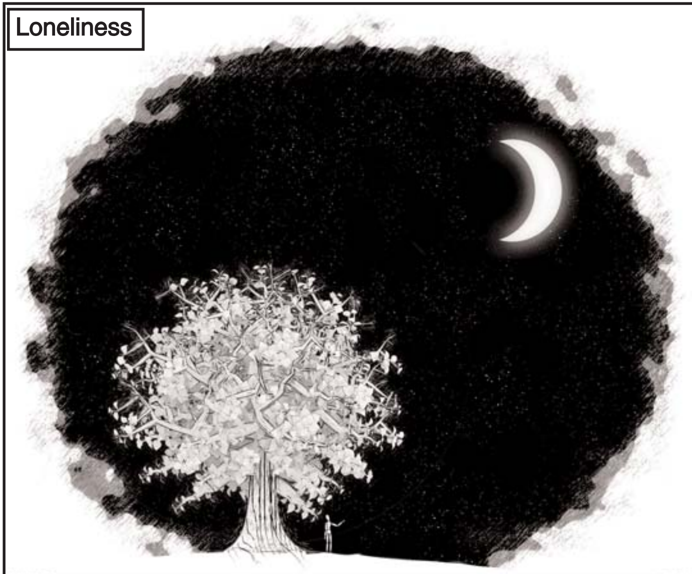
Autoportret

La pagina web a lui Marius Șucan se pot vedea și o mulțime dintre realizările sale: „picturi" digitale, afișe, logouri, coperți de carte, imagini de design, interfețe. Despre multe dintre acestea este greu de crezut că sunt realizate pe calculator: sensibile, pline de semnificație, extrem de minuțioase, purtând privitorul în lumi virtuale, aflate undeva între/dincolo de figurativ și nonfigurativ, dovedind o impresionantă stăpânire a culorii și compoziției (graficianul spune undeva că a studiat pictura numai pe internet...).

Am reluat câteva dintre imagini în revista de față, dar, pentru a le vedea color, cititorul este rugat să viziteze pagina web menționată la început.

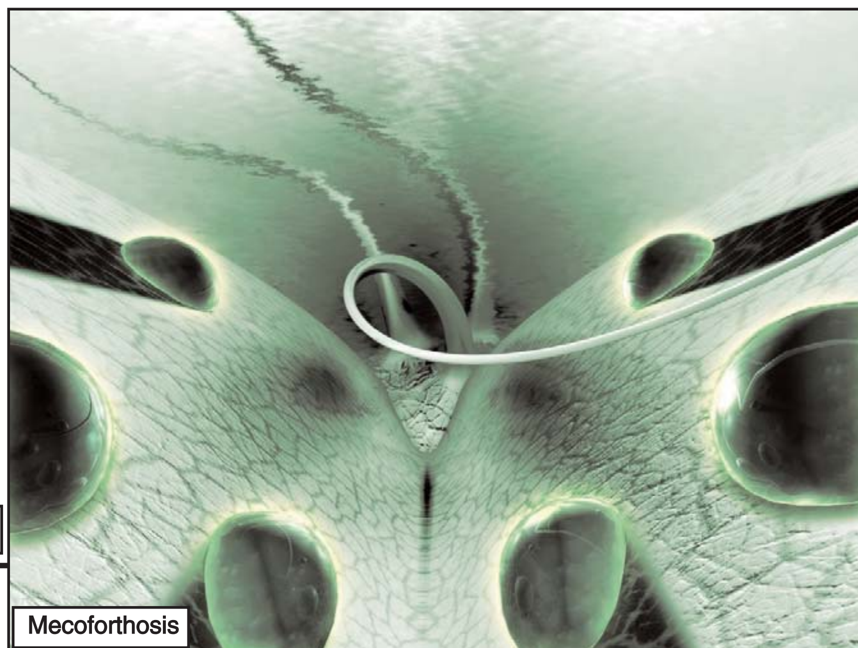

The Neverland

***Pentru lucrarea artistică** în diptic „The wind of change", am lucrat doi ani. Acest proiect este unul dintre cele mai importante. Imaginea are la bază tema bine cunoscută a opoziției dintre bine și rău. Întreaga imagine este plină de o multitudine de simboluri și corelații între cele două părți. Același subiect central văzut prin intermediul a două perspective diferite. Un lucru poate fi foarte bun și/sau foarte rău, depinde doar de modul în care îl vezi. Compoziția celor două părți este construită în oglindă, ca o reflexie. Pe site-ul meu se poate găsi un „Making of" foarte detaliat, care prezintă și interpretarea artistică a imaginii.*

Loneliness

***În imaginea** „Colorful în silence" încerc să prezint umanitatea în apus și prin compoziție să sugerez despărțirea și îndepărtarea de religie, biserică, de credință a omului. Copacii uscați sugerează „sărăcia" spirituală a oamenilor.*

***Cu proiectul** „The piano room" am atins cel mai înalt grad de foto-realism. Am lucrat doi ani la acest proiect personal și reprezintă al doilea proiect de mare amploare realizat de mine. Am reprodus integral în 3D o cameră din casa în care locuiesc. La baza motivației mele pentru a face acest proiect este un pian austriac din 1868 aflat în cameră și deosebitele momente ale zilei în care razele soarelui pătrund în încăpere, creând un joc de lumină foarte frumos. Am reprodus obiectele din cameră la un nivel cât se poate de fidel, având grijă la proporții, dimensiuni, texturi etc.*

Mecoforthosis

Număr ilustrat cu lucrări de grafică ale lui Marius Șucan.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Cătălin MAMALI – socio-psiholog, SUA
- Felix NICOLAU – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Radu Ștefan VERGATTI – istoric, București
- Valeriu MATEI – istoric și scriitor, Chișinău
- Ana-Maria GOILAV – arhitect, București
- Petre GURAN – istoric, București
- Terezia FILIP – prof. univ., Baia Mare
- Marius POPESCU – profesor, Turnu Severin
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Emil LUNGEANU – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Nicoleta DJIGHT – scriitor, București
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Adrian BUZATU – fizician, Marea Britanie
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca